

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI

GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ YAŞAYAN YELLİ KÖYÜ (ANKARA) ÖRNEĞİNDE
KIRSAL YAPI DÖNÜŞÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

Merve KAYA

Ankara-2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ YAŞAYAN YELLİ KÖYÜ (ANKARA) ÖRNEĞİNDE
KIRSAL YAPI DÖNÜŞÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

Merve KAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

Ankara-2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

MERVE KAYA

GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ YAŞAYAN YELLİ KÖYÜ (ANKARA) ÖRNEĞİNDE
KIRSAL YAPI DÖNÜŞÜMÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

1	GİRİŞ.....	1
1.1	Amaç ve Önem.....	5
1.2	Sınırlılıklar.....	7
1.3	Varsayımlar	8
1.4	Yöntem.....	8
1.5	Araştırma Teknikleri.....	10
2	KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE.....	12
2.1	Köylülüğün Tanımı.....	12
2.2	Tarımsal Dönüşüm Tartışmaları	15
2.2.1	Türkiye’de Tarım ve Köylülüğün Dönüşümü ve Tartışmaları	22
2.2.2	1980’ler öncesi: Kentlere Göç ve Kentleşme	32
2.2.3	1980’ler Sonrası: Geri Dönüş Göçü	35
3	ALANIN ÖZELLİKLERİ ve BULGULAR	46
3.1	Köyün ve Bölgenin Tarihi.....	46
3.2	Köyün Özellikleri	47
3.2.1	Köyün nüfus durumu.....	47
3.2.2	Köyün topografik ve coğrafi durumu	49
3.2.2.1	Köyün şekli	50
3.2.2.2	Evlerin şekli	53
3.2.3	Köyün ekonomik durumu ve değişimi.....	54
3.2.3.1	Teknoloji ve Köylülük	54
3.2.3.2	Toprağın yapısı ve toprak mahsulleri	57
3.2.3.3	Hayvancılığın durumu	58
3.2.3.4	Toprak işletimi ve mülkiyeti	60
3.2.3.5	Köydeki ticari faaliyetler.....	62
3.2.3.6	İş bölümü ve kadın	73
3.2.4	Şehirle ilişkiler-Göç süreci	76
3.2.4.1	Köy şehir bütünleşmesi	76

3.2.4.2	Köy-şehir nüfus hareketleri.....	78
3.2.5	Yeni Gelenler ve Hep Kalanların Çatışması: Köyün Şehirleşmesi	93
3.2.5.1	Şehirleşme süreci	93
3.2.5.2	Gelenek ve göreneklerdeki değişimler.....	99
3.2.5.3	Köylünün şehre yönelik tavrı.....	105
3.2.6	Köyde politik-yönetimsel anlayış ve tutumların değişimi	109
3.2.6.1	Hukuki meselelerin çözümü.....	109
3.2.6.2	Köylülük ve Siyaset.....	112
3.2.6.3	Köylünün “Devlet” ten beklentileri	116
3.2.7	Köyün idari yapısındaki değişim	125
3.2.7.1	Köylülerin konu hakkındaki farkındalığı	125
3.2.7.2	Köylülerin değişimden beklentileri	129
3.2.7.3	İdari değişimin köye ve köylüye etkisi.....	130
4	SONUÇ.....	134
5	ÖZET	143
6	KAYNAKÇA.....	145
7	EKLER.....	158
7.1	Görüşme Formu	158
7.2	Fotoğraflar.....	160

1 GİRİŞ

Pek çok ülkede benzer biçimde olduğu gibi, Türkiye’de de tarımsal yapılarda ve köylülükte radikal dönüşümler yaşanmıştır. Türkiye’nin tarım ve köylülüğe dair yapısal dönüşümü anlamak için uzun bir tarihsel süreç kapsamında, gerek siyasal, gerek kültürel, gerekse de ekonomik açıdan makro bir değerlendirme ortaya koymak gerekmektedir. Türkiye’nin kırsal dönüşümünü tarihsel olarak ele almak, dönüşümü etkileyen dış faktörlerle birlikte iç unsurların üretim ilişkilerinde yarattığı etki ve beraberinde yaşanan değişim ve dönüşüm ilişkisini bütünlüklü olarak ortaya koymak adına önem taşımaktadır.

Küresel ekonominin yeniden yapılanmasıyla birlikte büyük bir değişim geçiren köylülük, bugün fiilen varlığını sürdürmeyecek bir duruma gelmiştir. Kentler hızla büyümeye devam ederken, ulus ötesi şirketlerin ise özellikle tarım ürünlerine yönelik derin nüfuzu, demografik, mekânsal ve kültürel pek çok değişim sürecini de beraberinde getirmiştir. Yaşanılan süreçlerin köylülük ve tarımsal yapılar ekseninde anlaşılması gerekmektedir ki, tarım kökenli bir ülke olan Türkiye’nin yıllardır süregelen kırsala yönelik açmazlarının çözümü ortaya konulabilsin. Bu noktada Türkiye tarımının ve köylülüğün, tarihsel bir perspektifle dünü ve bugünü hakkında değerlendirme yapmak ve köylülüğe dair var olan politikaları yeniden yapılandırmak oldukça önemlidir.

Türkiye’de tarımsal yapılar ve köylülüğe dair yapılan çalışmaların sınırlılığı ve alandan uzak yalnızca teori eksenindeki çözümlenmeler, süreci anlama hususunda oldukça sorunludur. Oysa 1950 öncesi toplumsal ve ekonomik tarih çalışmaları olarak bu alanda bize ışık olan, İsmail Hüsrev’in (1934), Niyazi Berkes’in (1942) ve Behice Boran’ın (1945) çalışmaları ilk örnekler olsa da köy ya da kırsal yapı araştırmalarının öne Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav’ın üniversiteden tasfiye edilmesi ile kesilmiş, sonrasında uzun yıllar tarım çalışmalarına yönelim gerçekleşmemiştir. Bu

alandaki çalışmalar 1960-1980 arası artış göstermiş olsa da 1980'den sonra yeniden düşme eğilimine girmiştir. Oysa Tarımsal yapının dönüşümünün önemini kavrama açısından bu alanda yapılacak çok çalışmaya gereksinimin olduğu gün geçtikçe daha da anlaşılmaktadır. Bu tez çalışması bu düşünce ile yola çıkılarak hazırlanmıştır.

1980 öncesi, özellikle 1960'larda Türkiye tarımına yönelik önemli kalkınma planları hazırlanmış ve çeşitli reform denemeleri yapılmıştır. Ancak bu planların tamamı, güç dengelerine yönelik doğrudan etkisi dolayısıyla birer başarısız girişim olarak kalmıştır. Ayrıca 1980 dönemi, Türkiye'nin neo-liberal politikaların hâkimiyetinde, 24 Ocak kararları ile birlikte ithal ikameci politikaları terk ederek, ucuz emeğe ve orta düzeyde teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatına dayalı serbest piyasa düzenine geçtiği dönem olmuştur (Öztürk 2014:64). IMF ve Dünya Bankası'nın sermayesini rahatça işletebildiği alan haline gelen Türkiye'de, devlet desteklerinin kesilmesi ve sübvansiyonların kaldırılması Türkiye'deki aile emeğine dayalı küçük işletmeleri büyük sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Neticede üreticilere düşük fiyatların verilmesi, küçük üreticinin çok uluslu şirketler karşısında yok sayılmasına neden olmuştur. Ancak Türkiye'de her bölge ve köyde yaşanan etki ve yarattığı dönüşüm aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Çağlar Keyder (2008), beş farklı köyde yaptığı "Türkiye'de Kırsal Dönüşüm Yolları" çalışmasında, kapitalist tarım ve üretim sürecinde aile emeğinin üstünlüğü ile karakterize edilen küçük meta üreticiliğine geçişin farklı yollarını beş köyde gerçekleştirdiği vaka çalışması ile ortaya koyduğu dört tipoloji ile açıklamıştır. İlk köy tipi olan Yeşil'in belirtilen özelliklerinin alan çalışması yapılan köyde de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yeşil Köyü, proleterleşme ve yarı proleterleşmenin olduğu yoksul bir köydür ve arazi tarıma elverişli değildir. Dolayısıyla haneler genellikle köy dışından sübvansiyon edilmektedir. Köy Ankara ve İstanbul'a göç vermiş, daha yaşlı olanlar köyde ikamet etmeye devam etmiştir. Ancak göçmenler özellikle emekli olmaları ile birlikte köye geri dönmüş ancak ekonomik etkinlikte bir artış gerçekleşmemiştir. Köyde kalan

nüfusun yaş bileşimi en yaşlılar ve en gençlerden oluşurken, işgücü olabilecek kuşak köyde ikamet etmemektedir. Köy yalnızca bir konut yerleşimi olarak varlığını sürdürürken, geri dönüş göçleri de artış göstermiştir.

Yelli Köyü'nde de piyasa koşulları karşısında var olma mücadelesi veren köylüler coğrafi koşulların olumsuzlukları ve verimsiz toprak yapısı dolayısıyla sanayi yapısı gerekli istihdamı sağlayacak durumda olmayan kentlere ucuz işgücü olarak göç etmiş ve gerek ekonomik, gerekse de sosyo-kültürel pek çok sorunla karşılaşmıştır. Fakat büyük umutlar ile kentlere doğru yapılan göçlerin, yakın geçmişte çeşitli nedenlerle köylere geri dönüşü beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar yıllarca kentte yaşamış olsalar da var olan bütünleşememe sorunu, göçmenlerin memleketlerine dönmelerine neden olurken, emeklilik, kentin kaotik yapısı, çocuklarının eğitimi tamamlaması ve tatil yapmak diğer önemli nedenler olmuştur (Öztürk, 2012:143). Bu dönüşler kırsal ve kentsele ait özelliklerin bir arada bulunduğu çifte yerleşim ya da karma yaşam alanlarının oluşumunu beraberinde getirirken, Öztürk, Hilton ve Jongerden (2014:382-383) tarımın köy yaşamındaki göreceli önemindeki azalmayı ifade eden yeni köy formlarını kategorize etmiş ve günümüzde Türkiye'nin köylerinin de belirgin özelliklerini ortaya koyan 8'li bir köy tipolojisi sunmuştur. İlk tipoloji kente göçün yoğun olduğu, elle tarım yapılan, pazar ilişkilerinin zayıf olduğu ve gittikçe köy kategorisinden uzaklaşan köylerken, ikinci tip daha çok coğrafi şartlar dolayısıyla kalıcı, geçici yahut döngüsel olarak kalınan köylerdir. Nüfusun tarıma dayalı olmayan gelirleri mevcutken, kimileri köy dışında mevsimlik işçi olarak çalışıp gelir sağlamaktadır. Eski, yenilenmiş ve yeni konutlar bir arada bulunmakta ve hem şehre hem de şehirden köye göç hareketleri sürmektedir. Üçüncü tip ise daha çok Ege ve Akdeniz'de bulunan verimli arazilerin olduğu, pazarla bütünleşmiş, tarım dışı sektörlerden de gelir elde edilen ve nüfusun kalıcılık gösterdiği, hatta dışardan göç alan köylerdir. Dördüncü tip Ege ve Marmara'da tatilcilerin yaz aylarında gelip, sonrasında boşalan, ticari tarımın olmadığı yalnızca kişisel

tüketim amaçlı üretimin yapıldığı köylerken, beşinci tip köyler şehrin çeperlerine yayılmış daha çok az tarımın yapıldığı banliyölerdir. Altıncısı arazi şartları el vermediği için tarım dışı sektörde çalışmış ve emekliliklerini almış nüfusun bulunduğu köylerdir. Yedinci ve sekizinci tip daha çok terk edilmiş (Güneydoğu köyleri), yahut az sayıda yaşlının yaşadığı, tarım arazilerinin kullanılmadığı köylerdir.

Çalışmanın gerçekleştiği köyde edinilen bilgiler doğrultusunda köylülerin 80'li yıllara kadar ticari tahıl üretip araçlar yoluyla ürünlerini pazarladığı saptanmıştır. Fakat pazarın serbestleşmesi ve ithal tahılın ulusal pazara daha ucuz fiyatla girmesiyle beraber köydeki tahıl üretimi 2000'li yıllara kadar giderek azalmış ve köylülerin büyük kısmı bu süreçte mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere gurbete çıkmıştır. Ayrıca köydeki erkekler köy ve çevresinde inşaat işlerinde yevmiye karşılığı çalışmak gibi işlerle geçimlerini sağlamaya çalışmıştır. Köyün ekonomik etkinliği 2000'li yılların başında değişmeye başlamıştır. Yardımlarla beraber köylüler mevsimlik işçilik veya yevmiye karşılığı işçilik yapmayı bırakmıştır. Ayrıca geriye dönüş göçü ile birlikte 150 haneden oluşan köydeki mevcut yapıların, 18 tanesinin 2000'li yıllar itibariyle, modern bir dokuda inşa edildiği ve daimi köyde yaşayan ve geriye göç edenler arasında ise bu tarih itibariyle bir çatışma sürecinin ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Köyün kendine ait olan bu özellikleri dolayısıyla belirtilen köy tipolojileri içerisinde ikinci köye benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bugün ise kendi yeniden üretimini gerçekleştiremeyen ve üretimden kopmuş köylüler, devlet desteği adı altında yaratılan klientelist ilişki ağı çerçevesinde yaşamlarını idam ettirmektedir. Bu ilişki ağı ve madalyonun öteki yüzü, çalışmanın ilgili bölümünde detaylı olarak ortaya konmuştur.

Köye ait bu özellikler temel alınarak çalışmanın tamamında, Türkiye kırsalının Tek Parti döneminden bu yana maruz kaldığı sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin yapılan başarısız girişimler ortaya konulmuş ve bu sorunlar mevcut ekonomi politikaların ve

uluslar arası sermayenin etkisi ekseninde tartışılmaya çalışılmıştır. Piyasa koşullarına karşı geliştirilen uyum ve savunma mekanizmalarına yer verilirken, kırsalda derinleşen yoksulluk sarmalanın çözümü olarak görülmüş olan kırdan kente göç süreçleri, neden sonuç ilişkisi bağlamında tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiş, bugün ise kırsalın değişen yüzü olarak karşımıza çıkan geriye dönüş göçü süreci, kırsalda yarattığı değişimler ve nedenleri ile birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada yer alan diğer bir önemli nokta ise, bugün mutlak tasfiye sürecini yaşayan küçük köylülüğün, devlet destekli bir yaşam sürdüğü ve bu desteklerin nasıl bir ilişki ağı içerisinde gerçekleştiğinin kavranmasının gerekliliğidir.

Sonuç olarak, bugün Türkiye’de uygulanan kalkınma stratejisine içkin neo popülist politikaların köyü ve köylülüğü ekonomik, politik ve mekânsal olarak nasıl dönüştürdüğü ortaya konulmaya ve geri dönüş göçü süreçlerinin 2000’li yıllardan itibaren başlaması ile köylülüğün değişen sosyo-kültürel varlığı yapılan alan çalışması ile sorgulanmaya çalışılmıştır.

1.1 Amaç ve Önem

Çalışmanın amacı seçilen köy örneği üzerinden derinlemesine görüşmeler ve gözlemler aracılığı ile Türkiye’de yaşanan yapısal dönüşümlere bağlı olarak, köydeki yapısal dönüşümleri ekonomik, siyasal ve sosyal yönleri ile ele almaktır. Ayrıca bu amaç doğrultusunda seçilen köyde, son yirmi yıl içerisinde gerçekleşmeye başlayan, geri dönüş göçü olarak adlandırılan kentten köye dönüşün kırsal yapıya etkileri değerlendirilecektir. Bu amaca bağlı olarak;

1. Köydeki üretim sürecinde yaşanan değişimlerin,
2. Ekonomik durum ve değişimlerin,

3.Şehirle ilişkiler, göç ve şehirleşme süreçlerinin,

4.Politik ve yönetsel anlayış ve tutumların değişiminin, tarihsel anlamda nedenleri incelenmeye çalışılacaktır.

Tablo 1. Yıllara ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu, 1927-2016

Belde ve Köyler			
Toplam	Erkek	Kadın	Yıl
75,8	73,9	77,5	1927
76,5	75,2	77,7	1935
75,6	73,8	77,4	1940
75,1	73,5	76,6	1945
75,0	73,4	76,6	1950
71,2	69,4	73,1	1955
68,1	66,3	69,9	1960
65,6	63,8	67,4	1965
61,5	59,4	63,8	1970
58,2	56,6	59,9	1975
56,1	54,7	57,5	1980
47,0	45,4	48,6	1985
41,0	39,7	42,3	1990
35,1	34,7	35,5	2000
29,5	29,5	29,5	2007
25,0	24,9	25,1	2008
24,5	24,3	24,6	2009
23,7	23,6	23,9	2010
23,2	23,1	23,3	2011
22,7	22,7	22,8	2012
8,7	8,7	8,6	2013
8,2	8,3	8,2	2014
7,9	7,9	7,9	2015
7,7	7,8	7,6	2016

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)

TUİK'in "Yıllara ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu, 1927-2015"e dair oluşturduğu tablo incelendiğinde, 1927 yılında toplam nüfusun %75,8'ini kırsal alanda yaşayanlar, %24.2'sini ise kentsel alanlarda yaşayanlar oluştururken, 2015 verilerine göre kırsaldaki bu oran %7.9'a inmiştir. Nüfus artış ve azalışlarındaki bu belirgin farklar bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı önemli yapısal değişimlerin, kendi içerisinde oldukça karmaşık ve bugün halen çözüme kavuşturulamamış birçok problem barındıran kırsal yapıdan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğinin de bir göstergesidir. Özellikle kırsal alanda 1980'e değin yaşanan nüfus artışının 1985 yılından itibaren büyük bir farkla düşmesi, birçok boyutuyla uygulanmaya başlanan küreselleşme politikalarına paralel olarak yaşanmıştır. Dolayısıyla dönem kapsamında pazara yönelik üretime geçişin hızlanması, piyasa

ilişkilerinin, büyük çoğunluğu geçimlik üretici olan köylüyü daha derinden etkilemiş ve yaşam koşullarında değişimlere yol açmıştır. Bu süreçte büyük çoğunluğu kentte göçen kırsal nüfus, Türkiye'nin önemli meselelerinden biri olan kentleşme sonucu ortaya çıkan sorunlarla uzun yıllar mücadele etmiş ve yakın geçmişte, belirttikleri çeşitli nedenler dolayısıyla kentten köye göç sürecine girmiştir.

Tüm bu veriler de göz önüne alındığında, bugün sanayileşmemiş ve az gelişmiş ülke kategorisinde yer alan Türkiye'nin, küreselleşme sürecine eklemlenmesi ve sonrasında izlenen politikalar ışında köylülüğün yakın geçmişteki durumu, bugünü ve geleceği, yaşanan bu kentten köye göç olgusu bağlamında sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla incelenmeye çalışılacaktır.

1.2 Sınırlılıklar

Bu çalışma, literatür taraması, edinilen bilgilerin derlenmesi, alan araştırmasındaki gözlem ve derinlemesine mülakat süreçlerinin değerlendirmesi ile birlikte bir yıllık süreç içerisinde gerçekleştirilmiştir. Ancak mevcut maddi kaynakların sınırlılığı, yapılan alan çalışmasının tek bir köy dahilinde gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Ayrıca alan çalışmasının gerçekleştirildiği köyde, mülakat yapılan kişilerin gelirlerine ve toprak mülkiyetlerine dair sorulan sorulara cevap vermekten kaçınması bir diğer önemli sorundur.

1.3 Varsayımlar

Bu tezin temel varsayımı, uygulanan neo popülist politikalar vasıtasıyla köylülüğün mutlak tasfiyesinin gerçekleştirildiğidir.

- Neo-liberal politikalar, yoksulluk yönetimi çerçevesinde klientelist ilişkiler içinde muhafazakâr küçük köylü kitlesi yeniden üretmektedir.
- Bu durum köylülüğü gerek sosyo-kültürel, gerekse de ekonomik anlamda olumsuz yönde etkilemektedir.
- Ekonomik, toplumsal, kültürel ve mekânsal bir değişim içerisine girerken, köylüler kendi kimliklerine dönük algılarının yeniden inşası sürecini yaşamaktadır.
- Kentten köye gerçekleşen geri dönüş göçleri, hep kalanlar ve yeni gelenler arasında gizli bir çatışma sürecini başlatmıştır.

1.4 Yöntem

Bu çalışmada, DTCF’de Berkes ve Boran tarafından gerçekleştirilen kırsal yapı araştırmaları geleneğinin izinden gidilerek, makro ve tarihsel bir perspektifle literatür taramasından derlenen bilgilerle, seçilen bir köyde yapılan alan araştırmasında elde edilen bulguların birlikte değerlendirmesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde teori ve pratiğin bütünlüğü, somut veriler ile oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığında öncelikle, bugün hala üzerinde uzlaşılamayan “köylülük” tanımına ilişkin farklı yaklaşımlar ortaya konmuş, sonrasında ise köylülüğün kapitalizmle yok olacağı, köylülüğün kapitalizmle uyumlu bir üretim birimi olduğu ve köylülüğün kendine özgü bir üretim tarzı olduğu şeklinde üç farklı tezin öne sürüldüğü, 20. Yüzyılın başında Sovyetler ve Alman ağırlıklı çözümlerinin tartışıldığı bir literatür değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu

dönüşüm tartışmaları ekseninde, Türkiye’de tarımsal yapılar ve köylülüğün dönüşümü ve tartışmalarına, 1980 öncesi: kentlere göç ve kentleşme ile 1980 sonrası: geri dönüş göçleri de eklenmiş ve tarihsel bir perspektifle gerçekleşen dönüşüm bütünlüklü olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonrasında alana dair detaylı bilgiler verilmiş ancak bu bilgilerin ortaya konacak bulguların değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Köyün ekonomik durumu ve tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümler ile birlikte var olan tüm ticari faaliyetler, hayvancılık, kullanılan teknoloji ve iş bölümü tartışmaları yürütülmüştür. Ardından Türkiye’nin iktisat politikalarındaki değişim ve sermayenin derin nüfuzunun, kırsala dönük yarattığı problemlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkan göç süreci ve var olan şehirle ilişkiler derinlemesine görüşmeler ekseninde açıklanmıştır. Köyün şehirleşmesi başlığıyla ise, köylülüğün gelenek ve göreneklerindeki değişimler ve bu değişimleri doğuran nedenler ortaya konmuştur. Ayrıca köyün siyasetle olan ilişkisi ve köylünün “devlet baba”dan beklentileri tespit edilmiş, iktidar ve köylü arasındaki klientelist ilişki ağı sorgulanmıştır.

Son olarak ise 12.11.2012 tarihli on üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı kanun ile birlikte, köy niteliğindeki mahalle haline dönüşmesine yönelik köylülerin konu hakkındaki farkındalıkları, beklentileri ve yükümlülükleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.5 Araştırma Teknikleri

Araştırma, Ankara'nın Güdül ilçesine bağlı ve ilçeye 100 km uzaklıktaki Yelli Köyü'nde yapılmıştır. Köyün seçimindeki başat etken çalışmanın yapılabilirliği açısından önemli olan Ankara'ya olan yakınlığı ve ayrıca araştırmacının köyü biliyor ve iletişim halinde olmasıdır. Dolayısıyla da ulaşımaya dönük problemler yaşanmamıştır. Köyün özellikle 1980'lere değin küçük meta üreticisi olması, sonrasında ise neo-popülist politikaların nüfuzu ile sosyal yardımlar aracılığıyla muhafazakâr küçük köylü kitlesi haline dönüşmesi, bugün Türkiye'de köy ve köylülüğün tipik bir örneği olarak kırsala dönük, bütünlüklü bir dönüşüm değerlendirmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada 25 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, ayrıca köyün tespit edilen en yaşlı 4 kişisiyle de sözlü tarih çalışması yapılmış ve yaklaşık bir asırlık tarih yeniden canlandırılmıştır. Araştırmada sorular, köy içerisinde daimi ikamet eden ve büyük şehirlerden köye göç etmiş, rastgele seçilmiş kişilere yöneltilmiştir. Ancak özellikle muhtarla bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden 10'u geri dönüş göçü yapmış kişilerle gerçekleştirilmiş, geri kalanı ise daimî ikamet edenlerle yapılmıştır. Bunun dışında köyde olan, kutlama, düğün, nişan, bayram, mevlit gibi topluca birçok insanın bir arada olduğu zamanlarda, topluluk içine dahil olup sohbetler edilmiştir. Çalışmanın uzun bir zaman zarfında gerçekleştirilmiş olması, bu imkanların yakalanmasına olanak tanımıştır. Böyle bir imkânı yakalamış olmak, sahanın kendine ait olan doğasını en kapsamlı şekilde değerlendirmek ve gözlemlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Mülakatın yarattığı resmiyet ve kaygının ötesinde, birçok insanın bir arada olduğu etkinliklerdeki konuşmalar, araştırmacı açısından net bilgilerin elde edilmesine yardımcı olmaktadır.

Alan araştırmasında, görüşme formu düzenlenmiş ve pilot çalışma sürecinde formdaki sorular tekrar gözden geçirilerek, gereksiz ve yanlış değerlendirmeye mahal verecek

bölümler çıkarılmıştır. Alan çalışması her ne kadar alınan yanıtların derlenmesi ve çalışmanın konusu kapsamında değerlendirilmesi açısından oldukça zor olsa da, köyü ve yaşayanlarını daha kapsamlı değerlendirmek ve mülakat yapılan kişilerin kendilerini en rahat ve açık bir şekilde ifade etmelerini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

2 KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Köylülüğün Tanımı

Türkiye'nin ekonomisi uzun yıllar ağırlıklı olarak tarıma dayalı olmuştur. Ancak 20. Yüzyılın sonunda yaşanan ekonomik dönüşümlerle beraber ülke gelişmesinde tarımsal yapı ve köylülüğün rolü de büyük oranda değişmiştir. Bu konuyu daha detaylı ele almadan önce, literatürde köylülük kavramı hakkındaki görüşlere değinmenin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Literatürde köylülük kavramı genelde ekonomik ve kültürel özellikleriyle ele alınmaktadır. Bu ele alışlardan ve en etkili olanlardan başlıcaları, kentlinin zıttı olarak, az gelişmişlik, gerilik ve cehalet gibi kavramlarla yapılan ilişkilendirmelerdir. Köylülüğe ve köylülere ilişkin olarak bu algı, ünlü şairimiz Şükrü Erbaş¹ tarafından, “Köylüleri Niçin Öldürmeliyiz?” şiiri ile eleştirel bir şekilde ortaya konulmuştur.

Toplumsal değişim ve dönüşüm yaklaşımları içindeki en baskın damar olan modernleşme yazınında köylülük, kapitalist düzen içerisinde ya yok sayılmakta ya da kültürel anlamda gerilik olarak değerlendirilmektedir. Modern toplum algısı kent üzerinden inşa edilirken, köylülük ise içine kapalı, kendi sınırlarını hem ekonomik hem de kültürel anlamda aşma konusunda yetersiz, mevsimlere göre yaşayan ve sürekli bu döngü içine hapsolmuş bir kategori olarak görülmektedir. Bu nedenle de Modernist bir bakış açısıyla köylülük, hem üretim araçları hem de taşıdığı kültürel değerlerden ötürü aşılması gereken bir engel olarak görülmektedir (Özensel, 2015:12-13).

---

¹ Şükrü Erbaş (d. 1953, Yozgat), Türk şair ve yazar.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C3%BCKr%C3%BC_Erba%C5%9F

Köylülüğün tanımı üzerine pek çok tartışma yürütülmüş, buna rağmen kesin bir tanımda uzlaşamamıştır. Shanin, “Köylüler ve Köylü Toplulukları” çalışmasında köylülüğün sosyolojik bir kategori olarak tanımlamasını yapmış ve köylülüğe dair ayırt edici temel özellikleri ortaya koymuştur. Bu özellikler şu şekilde özetlenebilir:

İlk olarak aile ve ona ait olan toprak, sosyal organizasyonun temel birimini oluşturmaktadır. Köylü aileleri dışarıdan iş gücü kullanmadan bu toprakları kendi emekleri ile işlerken, ailenin ihtiyaçları ve vergiler için gereken para ise bu faaliyetten elde edilir. Gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler, bu aile ilişkileri ekseninde hayat bulur. Toprağın işlenmesi köylülerin yaşamlarını idam ettirmelerinin temel yoludur. Bu toplulukların yaşam biçimlerine özgü, geleneksel bir kültürel yapıları mevcuttur. İdari erkten yoksundurlar, bu da politik anlamda bağımlılığı getirmektedir ki bu bağımlılık ekonomik anlamda vergi, faiz, kira gibi yaptırımlarla sömürülmeleri ve kültürel olarak aşağı görülmeleri ile yakından ilintilidir (Shanin, 1973:14-15).

Shanin, bu ayırt edici özellikler ile her ne kadar dünyanın farklı yerlerindeki köylü toplulukları arasında ekonomik, kültürel ve siyasal farklılaşmalar olsa da, köylülüğün klasik anlamda ortak, betimleyici ve birbiriyle ilişkili dört unsurunu ortaya koymuştur. Ancak Shanin'in ortaya koyduğu bu betimleyici unsurlar, sınıflaşmanın belirginleşmesine ilişkin yetersiz saptamalardır. Oysa Boratav, her sınıfın kendi diyalektik karşıtlığına bağlı olarak tanımlanabileceğini belirtirken, kapitalist, köleci yahut feodal sistemlerin tamamında, işçi sınıfının burjuvaziden, serfi senyörden ya da köleyi efendiden bağımsız tanımlamanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Kuramsal ve tarihsel bağlamda kendine özgü olan Asyatik, yarı-feodal üretim biçimi ve küçük meta üretiminin de kendine özgü sınıf düaliteleri doğurduğunu söyleyen Boratav, artığın yeniden paylaşım süreçlerinin önemli bir ayırım çizgisi oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Boratav, 2005:11).

Eric Wolf da “Köylüler” adlı çalışmasında köylülerden kırsal rençperler olarak söz etmiş; köylülerin zirai girişimcilerden farkının köyde zirai ürün ve hayvan yetiştirmeleri olduğunu söylemiştir. Amerikan çiftliği yahut zirai girişimi, bir ürün pazarında ürünlerini karlı şekilde satarak kar elde etmek amacıyla pazardan satın alınmış üretim girdilerini bir araya getiren bir iş girişimiyken, köylü ekonomik anlamda bir teşebbüs işletmemektedir. Köylüler bir işi değil, hane halkını idare etmektedirler (Wolf, 2000:16).

Modernleşme okulunun temsilcilerince yapılan bu tanımlamalar dışında Marksist perspektifle yapılan tanımlamalar daha çok üretim ilişkileri çerçevesinde köylülüğü tanımlamaktadırlar.

Oya Köymen ise köylülük kavramını üretim ilişkilerinde konumunu vurgulayarak tanımlamaktadır: “Köylü, çok belirgin tarihsel- iktisadi koşullar bağlamında, teknik olarak ilkel teknolojiyle, temel olarak kendi geçimini sağlamak için üretim yapan, belli bir homojenliği olan özgür, küçük toprak sahibidir.” (Köymen,2008:13).

Bernstein, köylüye ve köylülüğe dair anlam karmaşasının yalnızca semantik bir sorun olmadığını, analitik sorun ve farklılıklara yol açtığını belirtmiştir. Köylü terimini ise, basit yeniden üretim yapan, kendi asgari geçimini sağlayarak yiyeceğini üreten hane halkı çiftçiliği olarak açıklamaktadır. Bu tanıma, dayanışmacılık, geleneksel yapıyı sürdürme, aile içi, akrabalar ve köy halkı ile değerlere bağlı kalarak eşitçiliğin savunusu gibi pek çok niteliğin atfedildiğini, bu tarz tanımlamaların ise içinde normatif unsurlar barındırdığını belirtmiştir. Bu durumdan ötürü, normatif bir yaklaşımdan ziyade, analitik bir bakış açısıyla köy ve köylülüğü iki tarihsel koşul ile açıklamıştır: ilk olarak kapitalizmin gelişmesi ile birlikte küçük ölçekli aile çiftçiliğinin geçimi metalaşmış ve bu çiftçiler daha büyük bir toplumsal iş bölümü ve piyasa nüfuzu ile küçük meta üreticisine dönüşmüştür. Sınıfsal farklılaşmaların yaşanmasının ardından ise, köylüler yahut aile çiftçileri küçük kapitalist çiftçilere ya da küçük meta üreticilerine ve ücretli işçilere

dönüşmüştür (Bernstein, 2009:12-13). Netice bu dönüşüm ile birlikte kendi içinde sınıfsal ayırım daha da derinleşmiştir.

Friedmann ise, küçük meta üretimine ve küçük meta üreticilerinin kapitalist üretim biçimi içerisindeki özgül niteliğine odaklanmaktadır. Küçük meta üretiminin metalaşma derecesine göre işlerlik kazandığını belirten Friedmann, bu üretim şeklinin kapitalizme özgü bir üretim formu olduğunu aktarırken, kapitalist üretim tarzını metaların, bilhassa emek gücünün genelleşmiş dolaşımıyla karakterize etmektedir (Friedmann, 1980:160). Friedmann, hane üretimi yahut köylü üretiminin ise üretim faktörlerinin metalden oluşmadığı meta üretimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini, bunların kapitalizme özgü formlar olarak tanımlanamayacağını söylemektedir. Dolayısıyla Friedmann'a göre köylü üretimi genelleşmiş meta dolaşımıyla tamamen bütünleşmemiştir ve kapitalizme özgü bir üretim formu değildir (Ecevit, 1999:59).

2.2 Tarımsal Dönüşüm Tartışmaları

Bugünkü tarım ve köylülük meselesini ortaya koyabilmek adına küçük meta üretimi ve geleneksel köylülük odaklı çalışmalara ek olarak tarım sorunu temelindeki klasik ve çağdaş tartışmalara değinmek gerekmektedir.

Karl Marx, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i çalışmasında, köylülüğü şu şekilde karakterize etmiştir: “küçük köylüler, üyelerinin hepsi aynı koşullar içinde yaşayan ama birbirleriyle gerçek ilişkilerle birleşmemiş bulunan muazzam bir kitle meydana getirir” (Marx, 2007:122). Marx, köylülerin üretim tarzlarının onları yakın ilişkiler kurmaya götürmek yerine daha da ayırdığını; küçük köylüler arasında ancak yerel ve yaşadıkları yerden dolayı bir bağ olduğunu ve çıkarlarının benzeşmesinin onlar arasında bir siyasal

örgütlenme ve ulusal bir bağ yaratmadığı müddetçe de bir sınıf meydana getiremeyeceklerini belirtmiştir (Marx, 2007:122).

Marx'ın köylülüğe ilişkin belirttiği bir diğer nokta ise, feodalizmin çözülmesi ve kapitalist tarımın gelişmesiyle birlikte köylülüğün ortadan kalkacak bir geçiş formu olduğudur. Köylülük ve köylü tarımı geri kalmışlığından mütevellit kendi kendine sistem içinde yok olup gidecektir (Ulukan, 2013:59).

Yine klasik çalışmalardan biri olan Tarım Sorunu'nda Kautsky, tarımın kapitalizmin egemenliği altına nasıl girdiğini sorgularken, sonucunda tarımda kapitalizmin gelişmesinin Marx'ın belirttiği şekilde olmadığını ortaya koymuştur. Yani, kırsal alana sermaye nüfuzu farklı dönüşümleri de beraberinde getirmektedir ve ücretli emeğe dayanan büyük işletmelerin küçük olanları yutması yahut yok etmesi bu dönüşümlerden yalnızca biri olabilmektedir. Asıl olan sermayenin yarattığı dönüşüm biçimlerinin irdelenmesinin gerekliliğidir (Aydın, 2001:4).

Özellikle toprağın tarımda oynadığı özgül role odaklanan Kautsky, tarımdaki büyük ve küçük işletmeler arasındaki bağı ortaya koymaya çalışmıştır. Sonucunda ise, tarımın kapitalist koşullar altında yoğunlaşma ve çözülme arasında salındığı sonucuna varmıştır (Ecevit, 1999:43).

Zira Kautsky, köylülüğün proleterleşmesinin, yeterli toprak olmadığında köylünün emeğini satması ile gerçekleştiğini belirtirken, sanayide olduğundan farklı olarak topraktan ve üretim araçlarından tamamen kopmayı gerektirmediğini ortaya koymuştur (Kautsky, 1988:172). Sonuç itibarıyla, emeğini satan küçük köylü, mülkiyetinden tamamen kopmadan yaşamını idam ettirebilmektedir. Tarıma sermayenin derin nüfuzu, küçük üreticiyi toprağa bağlı bir şekilde, tamamen ortadan kaldırmasa da onu sermayenin kölesi durumuna getirmektedir.

Aynı dönemlerde Lenin ise kapitalist gelişmenin belirlenimi altındaki bir toplumsal yapıyı çözümlmeye girişmekte ve köylülüğe bu koşullarda ayırt ediciliğin atfedilmesini yanlış bulmaktadır. Ayrıca komünizme geçişin temel gerekliliğini kapitalizmin oturmuş olmasında bulurken, köylülüğün yapısal anlamda bu süreci olumsuz etkilediğini belirtmektedir (Yüzüak, 2005:28). Bu noktada, “çalışan insanları gerçekten kurtaracak ‘elbirliği’ burjuvazinin tümüne karşı savaşım vermek için kentlerin sosyal-demokrat işçileriyle yoksul köylülerin ittifakıdır” diyerek on milyonlarca insanın yoksulluğunun temel sebebi olan birkaç bin zenginin varlığının, kır yoksullarının bu büyük toprak sahiplerine karşı tek bir sınıf oluşturmak amacıyla birleşmeleri durumunda yıkılacağını vurgulamaktadır (Lenin, 1996:89).

Özüğurlu (2011), Lenin’in yaklaşımının, Kautsky ile aynı doğrultuda olduğunu belirtmektedir. Zira köylülük her ne kadar bir olgu olarak ayırt edici özelliklere sahip olsa da, her iki düşünür de toplumsal gerçekliğin özünü kavramak bakımından bu olguya analitik bir öncelik atfetmemektedir. Özüğurlu bu bağlamda Kautsky’nin Lenin’den ayrı bir noktada konumlandırılmasının anlamlı olmadığını belirtmektedir. Temel nokta, “her ikisinin de maddi üretim ilişkilerinin hakim karakterine analitik öncelik vermesi ve köylü ekonomisini ancak bu tarihsel bütünlük içindeki ilişkisel yeri itibarıyla kavramasıdır” (Özüğurlu, 2011:63).

Chayanov “The Theory of Peasant Economy” (1966) adlı çalışmasında ise, küresel dönüşümler yerine aile tarımının işleyiş mantığına odaklanmakta, küçük köylülüğün kendi emeğini sömürmesinin, köylülük için öznel bir tercih konusu olmamakla birlikte, kurtulmak için uğraştığı bir durum da olmadığını, aksine bu stratejinin anlamının, farklı bir iktisadi sistemin varlığına denk geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle köylülüğün, kendine ait yapısal özelliklerinden dolayı kapitalist çiftliklerden farklı olduğunu ve kapitalist olmadığı için de kapitalizm öncesine ait olarak düşünülemeyeceğini belirtmektedir (Özüğurlu, 2011:61-61).

Chayanov'un yaklaşımı günümüzde köylülüğü anlamada analitik bir çerçeve sunma konusunda yetersiz görülmektedir ki bunun en büyük nedeni neyin analiz birimi olarak ele alındığıdır. Köylü ekonomisi söyleminde, aile işletmeleri içindeki dinamikleri analiz birimi olarak ortaya koyması, günümüz gerçekliğini kavrama açısından yetersiz görünmektedir. Çünkü bugün küçük işletmeler her ne kadar aile emeğini kullansalar da sermayenin etki alanına doğrudan yahut dolaylı olarak girmektedir. Dolayısıyla bu işletmelerin tamamında yoğun meta bağımlılığı söz konusudur. Artık dünyanın her yerinde uluslararası tarım şirketlerin etkisi görülürken, onların teknolojilerini kullanmayan, kendi kendini idam ettirebilen aile işletmeleri bulunmamaktadır (Aydın, 2016:47).

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, 20. Yüzyılın başında Sovyetler ve Alman ağırlıklı çözümlene çalışmalarının tamamının, köylülüğün kapitalizmle yok olacağı, köylülüğün kapitalizmle uyumlu bir üretim birimi olduğu ve köylülüğün kendine özgü bir üretim tarzı olduğu şeklinde üç farklı tez şeklinde ortaya konulduğu bir literatürden oluştuğunu söylemek mümkündür (Yüzüak, 2005:28). Ancak klasik tartışmalarda görüldüğü üzere, köylülüğün kapitalizmin gelişmesiyle birlikte süreç içerisinde yok olacağı tezine karşın, yapısal dönüşümlerle beraber tarımsal yapı ve köylülük de dönüşümler geçirerek varlığını sürdürmüştür.

1970'lere kadar, az gelişmiş ülkelerin tamamında köylü olarak nitelendirilebilecek nüfus önemli bir yer tutarken, çoğunluğu geçimlik tarımla uğraşan bu köylüler, iç pazarın gelişmesiyle yavaş da olsa küçük meta üreticilerine dönüşmüştür. 1980 ve sonrası küreselleşme politikaları ile pazar için üretim sürecine geçiş hızlanmış ancak bu geçiş süreçleri ve dönüşümler her ülke için aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Bunun temel nedeni ülkelerin farklılaşan gelişmişlik seviyeleridir. Çevre ülkelerdeki köylüler her ne kadar pazar için üretim yapan küçük meta üreticilerine dönüşmüşse de, geçimlik üretim yapan köylülerin de aynı yapı içerisinde varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Farklı şekillerde

dönüşüme uğrayan tarımsal yapıların yanında, piyasanın tarıma nüfuzu aynı zamanda, tarım dışı istihdam ve ücretli işçi artışını beraberinde getirmiş, kırsal alandaki toprak ve su gibi doğal kaynaklar ve kırsal emeğin birer meta haline dönüşmesine neden olmuştur (Keyder, Yenal, 2013:19).

Bu noktada 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve Latin Amerika'nın önemli sorunlarını tartışan Bağımlılık Okulu'nun görüşlerine yer vermek gerekmektedir. Bağımlılık Okulu, Marksist kuramı tekrar yorumlayarak, kapitalizmin yarattığı sorunları ortaya koymuş ve Modernleşme Kuramları şiddetle eleştirmiştir. Bağımlılık Okulu düşünürlerden biri olan Wallerstein'a göre "bağımlılık okulunun anahtar kavramı bağımlılık, esas olarak eleştirel bir kavramdır. Ve gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin doğasını karakterize etmektedir. Bu ilişkiler, azgelişmiş ülkeler ya da uydulardaki gelişme çizgisindeki güç ve kontrol ilişkileridir" (aktaran Ercan, 2009:125).

Ecevit, "Bağımlılık Okulu, toplumsal formasyonları, bütünsel ancak eşitsiz toplumsal yapılar olarak ele alır: egemen gelişmiş (merkez/metropol) ve ezilen azgelişmiş (çevre/uydu) ülkeler. Bu okulda, azgelişmişliğin doğası ve özellikleri, çevre toplumların kapitalist dünya ekonomisinin mekanizmalarıyla ezilip, durumlarının korunduğu bir süreç olarak kavramsallaştırılır" demiştir (Ecevit, 1999:48).

Bu kuramcılar arasında Latin Amerika'nın kapitalist tuzağını en şiddetli şekilde eleştiren ve düşüncelerini bu doğrultuda aktaran Andre Gunder Frank olmuştur. Frank, öncelikle modernleşme kuramlarının azgelişmiş ülkelerin gelişmemesini yine bu ülkelerin iç koşullarına bağlı olarak ve tek yönlü görmelerini eleştirmektedir. Eleştirinin dayanağı ise, Batı'da yaşanmayan fakat azgelişmiş ülkelerde gerçekleşmiş, kolonileştirme gibi birçok tarihsel olay olduğudur. Dolayısıyla azgelişmişlik olgusunun ülkelerin kendine ait tarihsel özellikleri hesaba katılmadan anlaşılamayacağını ortaya

koyan Frank ayrıca azgelişmişliğin doğal bir durum olmadığını, buna sebebiyet verenin ise başka ülkeler olduğunu belirtmektedir (Cirhinlioğlu, 1999:139-140).

Frank, metropol-uydu olarak tanımladığı sistemsel işleyişte çevre ülkelerin meta üretimi ve değişimi ile kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmesiyle çevrenin merkezin uydusu konumunu aldığını ortaya koymaktadır. Kapitalizm doğası gereği hiyerarşik bir sistemdir ve buna bağlı olarak yaratılan artık ürün azgelişmiş olan ülkeden gelişmiş olana aktarılırken, artığı alan ülke bu sayede gelişme sağlamakta, uydu ise kendi artığını kullanamadığı için azgelişmiş bir ülke olarak kalmaya devam etmektedir. Ayrıca Frank'a göre ilişki yalnızca emperyalizme ilintilendirilmemelidir. Dolayısıyla Frank merkez-çevre kavramsallaştırması ile bağımlılık ilişkisini ortaya koyarken, böyle bir ilişkinin azgelişmiş ülkelerin siyasal, ekonomik, kültürel pek çok alanına nüfuz ettiğini ve bu ilişkiyel ağı sürekli hale getirdiğini belirtmektedir (Frank, 1969).

Ancak Frank'ın kapitalizmin ve kapitalist üretim ilişkilerinin bu şekilde kavramsallaştırılması, Laclau tarafından bağımlılık ilişkisinin karakterini tanımlamadığı şeklinde eleştirilmiştir. Onun eleştirisinin temel noktası ise, Frank'ın niçin belirli ulusların, kendi yayılma süreçleri için diğer ulusların az gelişmişliğine ihtiyaç duyduğunu açıklamamış olduğudur. Ayrıca Frank'ın kapitalizmi, dünya pazarı için üretim ve değişim ilişkileri ile ilişkilendirilmesini eleştirirken, toplumsal üretim ilişkileri ve sömürünün bu şekilde değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir (Ecevit, 1999:50).

Frank gibi Wallerstein da yaklaşımını, dünya ticareti ve üretiminde karşılaştırmalı bölgesel üstünlükler ile uzmanlaşma ve gelişmedeki değişimler üzerine kurmaktadır. Dünyanın ekonomik sistemi içinde parçalar arasında dinamik bir akış olduğunu, piyasa güçlerinin hiyerarşik bir sıralama içinde var olduğunu ve çevre ülkelerin düşük üretkenlik ile birlikte tarımsal ürünlerde uzmanlaşmaları dolayısıyla azgelişmiş olarak kalmayı sürdürdüklerini belirtmektedir (Ecevit, 1999:51). Wallerstein, Modernleşme Okulu'nun

daha çok içsel dinamiklere odaklanmasını, Bağımlılık Okulu'nun da tam tersine dışsal dinamikler ekseninde yoğunlaşmasını eleştirerek, ortaya koyduğu “Dünya Sistemi” yaklaşımı ile bu iki farklı yaklaşımın küresel bir sistem çerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, modernleşme okulu ile dünya sistemi yaklaşımı arasındaki temel farklılık analiz biriminde ortaya çıkmaktadır (Wallerstein, 1980:155).

Wallerstein'in dünya sistemleri kuramı, sistemin bir bütün olarak eleştirisini ve uluslararası ilişkilerin çok yönlü analizini ortaya koyarken, bağımlılık okulunun temel karakterini ortaya koyan merkez ve çevre yaklaşımının tek yönlü bakışının sınırlılığı beraberinde getirdiği gerekçesiyle eleştirmektedir (Ercan, 2009:142). Wallerstein için de dünya iki büyük sistemden oluşmuştur. Bunlardan biri, güçlü bir devletin olduğu, artı değeri daha zayıf ülkelerden kendine doğru çeken merkez ülkelerken, bir diğeri genellikle tarıma dayalı üretim yapan, artığın sömürüldüğü, düşük ücretle ayakta durmaya çalışan çevre ülkelerdir. Ancak Wallerstein'e göre, bu iki ülke arasında tampon görevi gören ve çevreyi sömürürken merkezin de sömürebildiği ülkeler olmalıdır. Bu ülkeler yarı çevre ülkeler olarak adlandırılırken, bunlarda hem merkezin hem de çevrenin özelliklerine rastlamak mümkündür (Cirhinlioğlu, 1999:164-165).

Ecevit (1999:51), Wallerstein'in görüşlerini şu şekilde eleştirmiştir:

Frank gibi O da, ücretli emeğin varlığını, kapitalizmin temel bir özelliği olarak görmez ve dünya ekonomisinin kurulmasından tüm emek kullanım tarzlarının kapitalistleştiğini ileri sürer. Sınıf çözümlemesinde bu emek biçimleri, dünya iş bölümünde, pazar tarafından belirlenmiş karşılaştırmalı üstünlükler yoluyla denetlenirken, Frank gibi o da, çevre toplumların merkezin güçlü askeri ve politik gücü tarafından sömürüldüğüne vurgu yapmaktadır.

Netice itibarıyla Wallerstein da kuramını, dünya ticareti içindeki bölgesel üstünlükler üzerine kurmuş ve sınıf mücadelesi ve sınıfsal ilişkilerden uzak şekilde, yalnızca güçlü ulusların yönetici sınıflarının, zayıf ulusların yönetici sınıflarını sömürdüğünü ileri sürmüştür (Ecevit, 1999:51).

Bu açıklamalar ekseninde, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye tarihine baktığımızda, ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlamdaki tüm koşulların ne lde gelişmesinin gerekliliği IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların denetimiyle alınan kararlara bağlıdır. Avrupa Birliğine kabul görme yolunda atılan adımların tamamı da, bu bağımlılık ilişkisini bir noktada dış dinamiklerin, ülkenin iç dinamiklerine ne Şekilde nüfuz ettiğinin göstergesi niteliğindedir. Ancak belirtmek gerekmektedir ki, Türkiye'nin özellikle uzun yıllar boyunca zme kavuşturulamamış tarımsal alanlardaki kalkınma politikalarının yetersizliği gibi kendine özgü birçok problemi bulunmaktadır. Bu anlamda gelişme süreci her ne kadar bağımlılık okulunun açıklamalarıyla büyük tabloyu görme açısından önem taşısa da, her ülkenin kendi içsel dinamiklerini göz ardı etmeden bütünlüklü bir analiz sunulmasının gerekliliği konusunda yetersiz görünmektedir (Cirhinlioğlu, 1999).

2.2.1 Türkiye'de Tarım ve Köylülüğün Dönüşümü ve Tartışmaları

Türkiye'nin değişen dünya içinde geçirdiği dönüşümü bu yaklaşımlardan bağımsız değerlendirmek imkânsızdır. Çünkü Türkiye 1950'li yıllara kadar tarım toplumu olmuş, 1960'lı yıllar ile birlikte kırsal nüfus giderek azalırken, tarımsal yapı değişmiş ve beraberinde ticari özellikler kazanmıştır. Burjuva devrimi ile başlayan devlet müdahaleleri ve 1950'lerden sonra bu müdahalelerin yoğunlaşması, tarımsal alanda yaşanan sorunları ve eşitsizlikleri daha da keskinleştirmiştir. Esasında Türkiye'deki kırsal dönüşüm süreci anlamak adına, kırsala dair yapılan çalışmaların izinden gidilerek sorunsallaştırılan noktalara dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin; 1950 ncesi Boran, Berkes ve Yasa'nın çalışmaları birer monografi niteliğinde olmuş, yaşanan sosyal ve kültürel farklılaşmalara odaklanılmıştır. Ancak 1960 itibariyle yapılan çalışmalara

bakıldığında, kapitalizmin köylere ne şekilde nüfuz ettiği ve gelişim gösterdiği sorunsalı temelinde ortaya konulduğu görülmektedir.

Bahattin Akşit, kapitalizmin köylere girişinin kendine yeterli üretim yapan haneleri pazar için üretim yapmaya zorlayacağını, akabinde üretim teknolojilerinde yaşanan değişimin verimi arttıracığını, fakat ekilebilir toprak sınırına gelindiğinde çeşitli alım ve satımlar ile toprak dağılımının değişerek az sayıda hanenin elinde toplanarak, toprak toplulaşmalarının görüleceğini belirtmiştir. Ona göre, tarımsal ürünlerin metalaşması, nakit ihtiyacın artması, köylü-tüccar-tefecî ilişkisinin artması bir taraftan köydeki artı-değerin köy dışına çıkmasına, diğer taraftan ise tarımsal faaliyetlerden sermaye birikimi sağlanmasına olanak vererek modern kapitalist işletmelerin doğmasına neden olacaktır (Akşit, 1988:180).

Kıray'ın (1962) Eğrelî Araştırması'nda ise, piyasa için üretim yapan küçük köylülerle, tüccar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve elde edilen bulgular arasında en önemlisi tefecî-tüccar sermayesinin köylüleri hâkimiyet alma süreci olarak ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşma, köyde yaratılan artı değerın tüccar sermayesi tarafından köy dışına aktarılmasına ve bu nedenle küçük köylülerin gelişmesine olanak tanımıştır. Kıray ve Hinderink(1964) tarafından Çukurova köylerinde yapılan araştırma ise, köylere traktör girişi ile toprak kutuplaşması arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Toplumsal farklılaşma süreçleri incelenirken, bu süreçler içerisinde ortakçıların tasfiyesi ve yeni muhtar tipinin ortaya çıkması gibi değişim ve dönüşümler yaşanmıştır (Akşit, 1988).

1950'lerin sonunda Serik-Manavgat Ovası'ndaki köylerde gerçekleştirilen çalışmasında ise Karpat, tarımda mekanizasyon ve toplumsal farklılaşmayı ele almıştır. Araştırmanın sonucuna göre, pamuk üretimindeki mekanizasyon zaten var olan toplumsal farklılaşmayı büyütmüş ve bu çalışma da Kıray'ın bulgularını destekler nitelikte olmuştur (Akşit, 1988).

Akşit de kendi araştırma bulgularını doğrudan doğruya sınamak adına 1966 yılında yaptığı araştırmayı 1967 yılında “Türkiye’de Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Giriş” başlığı altında yayınlamıştır. Araştırmanın yapıldığı köylerde önceden değinildiği gibi kapitalist çiftliğin yerleştiği ve sürüp gideceği belirtilmiştir. Ancak Akşit’in 1979 yılında yani 13 yıl aradan sonra yaptığı ikinci çalışmasında öngörülerinde yanılmış olduğu ortaya çıkarken, kapitalist çiftlik, ücretli işçi ve tasfiye olunan köylüler olarak gözlemlenen süreç kesintiye uğramıştır. Akşit’in buğday üreten iki Ankara köyü üzerine yaptığı araştırmada da, benzer sonuçlar ve dönüşüm eğilimlerini ortaya konmuştur. İki köyde de toplumsal farklılaşma bir önceki köye göre daha belirgin bir hal alırken, kente olan uzaklık önemli bir etken olarak ortaya konulmuştur (Akşit, 2006).

Bu dönemde yapılan çalışmalara bakıldığında, temel tartışma noktasının toprak kutuplaşmasının ve sınıfsal farklılaşmanın sürüp sürmeyeceği yönünde gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca temel varsayım ise gelişen kapitalistleşme sürecinin daha da hızlanarak köylere gireceği yönünde olmuştur. Akşit, 1963’de yapılan Tarım Sayımı’nın sonuçlarına da değinmiş ve bu sayımın 1952 ve 1963 arası toprak toplulaşması ve kutuplaşmasının görülmediğinin, toprak dağılımındaki eşitsizliğin devam etmesine karşın, toprak yoğunlaşmasının artmadığının göstergesi olduğunu belirtmiştir (Akşit, 2006). Özellikle Boratav’ın 1969 yılında yayınlanan “Gelir Dağılımı” kitabında, 1963 Tarım Sayımı verilerine ek olarak Köy Envanter Etüdüleri’nin verilerini de kullanılmış ve çalışmada tarımda toprak ve gelir eşitsizliğinin var olduğu, eşitsizliğin feodal ve yarı feodal ilişkilerden gelmediği, tarımda meta üretiminin artmasının ücretli işçi kullanan kapitalist işletmelerin yaygınlaşması anlamına gelmeyeceği, tarımda büyük oranda küçük meta üretiminin hakim olduğu ortaya konulmuştur (Akşit, 2006).

Türkiye kırsal dönüşümüne dair yapılan bu çalışmalar, sürece yönelik farklı yaklaşımları ortaya koymaktadır. Ancak bugün kırsal yapının içinde bulunduğu durumu anlamak adına tarihsel bir perspektifle, geçmişte yaşanan tüm kırılma noktası olarak

belirtebileceğimiz tarihsel gerçekliklere değinmek gerekmektedir. Dolayısıyla özellikle küresel piyasa ile kurulan ilişkilere bakıldığında Türkiye kırsal dönüşümü açısından önemli noktalardan bir tanesi 1950’li yıllarda Marshall Yardımı kapsamında köylere traktör girmesi olmuştur. 1970’li yıllarda geçimlik üretim yerini ticarileşmiş ürüne bırakmıştır. 1980’li yıllarda ise tablonun bütün hatları değişmiş ve iktisat politikalarındaki değişimler ile yaşanan dönüşümler ve öncesinde kısa süreli yahut mevsimlik olarak gerçekleştirilen göçler, kırsaldaki üretken emeğin kentlere yığılmasına neden olmuştur. Kaba hatları ile belirtilen tarihlerde yaşanan kırılmaları anlamak adına, II-Dünya savaşı sonrası Türkiye’nin gerek ekonomik gerek siyasal anlamda geçirdiği dönüşümleri kısaca ortaya koymak gerekmektedir.

II. Dünya savaşı ardından emperyalist dünya yeniden inşa edilirken, Türkiye’nin kapitalist sisteme entegre olma girişimleri ve sunulan iş bölümü içinde yer alması, ülkenin günümüze değin geçirdiği süreçleri anlamak adına önemlidir. II. Dünya savaşı ardından 1947’de IMF ve International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)’ye üye olması, 1953’de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)’a imza atması ve 1948’de Marshall Planı’na dahil olması, Türkiye’nin emperyalist sisteme eklenme çabalarını ortaya koyarken, tarımda yaşanan makineleşme ile birlikte Türkiye’nin iktisadi anlamda dışa bağımlı bir ülke olduğunun göstermektedir (Önal, 2012:101). Bu girişimler ve 1945 sonrası uygulanan tarım politikaları, devletin köylüyü büyük yük altına sokmasına neden olmuştur. Üreticiden alınan ağır vergiler, üretilen ürüne el koyma dönem itibariyle kırsalın en önemli sorunları olmuştur.

Türkiye’de hem I. hem de II. Dünya savaşı yıllarında ordunun ve kentlerin iâşesi meselesi savaş döneminin en önemli iktisadi sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Savaş koşullarında, ordunun büyümesi gıda maddelerine olan ihtiyacı arttırmış, kırsal nüfusun büyük çoğunluğunun askere alınması, hayvanların kullanılması, zaten oldukça zayıf olan tarımsal yapıyı olumsuz etkilemiştir. Arz talep dengesizlikleri tarımsal üretimin büyük

düşüş yaşandığı bu dönemde ortaya çıktığından ötürü koşullar ekseninde hükümetlerin izleyeceği iae politikaları hem köylüler hem de kentte yaşayanlar açısından büyük önem taşımıştır (Pamuk, 1982:96).

II. Dünya Savaşı başladığında dönemin başbakanı Refik Saydam, “Ziraî istihsal vaziyetimiz emin ve sağlamdır. Gıda maddeleri üzerinde her hangi bir sıkıntı varid değildir. Bereketli ve iyi kaliteli bir mahsul yılını idrak etmiş bulunuyoruz. Evvelce de arz ettiğim gibi, mevcudumuz yıllık ihtiyacımızın üstündedir. İstihsal kudretimiz eski devirlere nisbet edilmeyecek derecede yüksektir. Yalnız son sekiz - on yıl içinde ekim sahası asgarî bir hesapla yüzde otuz, alman mahsul ise ortalama yüzde elli artmıştır. Bu artış bazı çeşitlerde yüzde yüzü bulmakta ve hatta aşmaktadır”². şeklinde yaptığı meclis konuşmasında oldukça iyimser bir tablo çizse de sonrasında önemli yaptırımlar yaşanmıştır.

II. Dünya savaşı boyunca uygulanan ekonomik ve toplumsal politikalar, yasal dayanağını 18 Ocak 1940’da TBMM tarafından kabul edilen Milli Koruma Kanunu’ndan almış ve bu yasa ile birlikte hükümete, ekonomiye yaygın olarak müdahale edebilme yetkisi tanınmıştır. Savaş döneminin koşullarında köylülerin ürünlerini stoklaması, ürün stoklarının erimesine neden olurken, çıkan kararname ile tohumluk ve geçimlik ürün dışında üreticinin bütün hasatını belirlenen fiyatlar dahilinde Toprak Mahsulleri Ofisi’ne satmaları istenmiştir. Ancak köylünün ürünleri saklaması, yaptırımlara karşı pasif direniş göstermesi anlamına gelirken, bölgedeki güçler vasıtasıyla ürünlere el konulması, hükümetin halkı karşısına almasına ve köylünün de eşitsizliğe karşı farkındalığının artmasına sebep olmuştur. Saydam hükümetinin ardından gelen Şükrü Saraçoğlu hükümeti de yüzde 25 kuralını uygulamıştır. Uygulamada her üreticinin 50 tona kadar

---

2

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/basbakanlarimiz_genelkurul_konusmalari/basbakanlarimiz_cilt3.pdf
s. 85.

hububat üretiminin %25'ini, 50 ve 100 ton arasındaki üretimin %35'ini, 100 ton üzerindeki üretimin ise %50'sinin belirlenen fiyatlarla devlete teslimi istenmiştir. Ancak bu politika da başarılı olmamış ve iâşe meselesinin ağır yükü küçük ve orta ölçekli köylüye yıkılmıştır (Özensel, 2015:96-99).

Bu uygulamaların yanı sıra Saraçoğlu hükümeti, 7 Haziran 1943'te Resmî Gazete'de "Toprak Mahsulleri Kanunu"³ başlığı ile toprak mahsullerinden vergi alınacağını ilan etmiştir.

" Madde 3-Toprak mahsulleri vergisi vergiye tabi mahsullerin idrak zamanındaki sahibinden alınır.

Bu kanunun tatbikatında, arazinin ve ipek kozalarının zilyedi mahmulün sahibi sayılır. İştirakli icar veya işletmelerde, mal sahibi ile kiracı veya ortak mahsulden aldıkları hisseler nispetinde vergi ile mükelleftirler. Ancak, vergi, işletmeyi idare edenden alınır. Şu kadar ki bunlardan her biri verginin ödenmesinden müteselsilen mesuldür. " (7 Haziran 1943)

Bu kanun %25'lik paya ek olarak çıkarılmamakla birlikte, hükümet kendi belirlediği fiyatlar üzerinden bu paylar için ödemesini gerçekleştirmiş, toprak mahsulü kanunun çıkmasından sonra ise bu ödemeyi de gerçekleştirmemiştir. 1945'e gelene değin bu uygulamalar devam etmiş dolayısıyla Tek Parti rejimi halkın %80'inin kırsalda yaşadığı oy potansiyelini büyük oranda yitirmiştir. Bu durum Cumhuriyet Halk Partisi'nin sonraki adımlarında köylüyü kazanma amacıyla hareket etmesine ve 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun meclisten geçmesine neden olmuştur (Pamuk, 1982:107).

Türkiye'de toprak reformu tartışmaları 1930'lu yıllara kadar uzanırken, bu tartışmalar ekseninde hükümet, her daim büyük toprak sahiplerinin çıkarını gözeterek, topraksız

---

³ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5423.pdf>

köylüye hazineden toprak vermeyi amaçlamıştır. Bu konu mecliste büyük tartışmalara neden olmuş, büyük toprak sahipleri reforma karşı muhalefet oluşturmuştur. 1945 yılında çıkarılabilen kanunun ardından Cavid Oral tarım bakanı olmuş ve 1950 seçimlerinden önce kanun hiçbir özel arazinin kamulaştırılamayacağı bir şekle getirilmiştir (Köymen, 2008:131). Kanun gereğince 1945-1962 yılları arasında yapılan uygulamalarla 798 bin dekarlık toprak kamulaştırılmış, bunun için 8.8 milyon TL ödenmiştir. Ancak bu toprakların büyük çoğunluğu kamu kuruluşlarının toprakları olmuş, dağıtılan 17.067.668 dekar toprağın yalnızca 174, 693 dekarı özel kişilerden kamulaştırılmıştır. İlginç olan nokta şudur ki, toprağa asıl ihtiyaç duyan ortakçı, kiracı yahut tarım işçilerine toprak dağıtma yoluna gidilmemiştir. Dağıtılacak toprak kalmadıkça meralar, kısır topraklar, iyileştirilmiş araziler dağıtılmıştır (Geray, 2011:92).

Doğan Avcıoğlu'na göre, tek parti hükümetinin toprak reformu girişimindeki temel amacı, küçük ve yoksul köylünün iktisadi durumunu toprak ağaları karşısında düzelterek, bu şekilde onların kendi kanadında yer almasını sağlamak olmuştur (Avcıoğlu, 1968:232). Keyder ve Pamuk ise bu kanunun iktisadi bir girişimden ziyade tamamen siyasi kaygılar üzerine oluşturulduğunu, temel amacın ise, büyük toprak sahiplerinin yer aldığı muhalefete karşı durmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dönemin koşullarında köylünün topraktan çok çekim hayvanına ihtiyaç duyduğunu aktarmışlardır (Keyder, Pamuk, 1985:52-63). Bunun yanı sıra, partinin bu politikasının orta köylülükle ittifak içerisinde bulunularak tarımsal üretkenliğin artırılıp, pazarlanabilir tarımsal ürün fazlalığı elde etmek olduğu söylenmektedir (Karaömerlioğlu, 1998).

Keyder ve Pamuk, reformun küçük köylüye sınırlı oranda yarar sağladığını, hatta son anda eklenen ve büyük toprak sahiplerine zarar verebilecek olan 17. Madde'nin⁴ ise,

---

⁴ Madde 17. Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede 39 uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve

meclisten geçmesine rağmen pratikte hiçbir işlevinin olmadığını, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı gelerek kurulduğu söylenen Demokrat Parti'nin daha sonraları toprak dağıtıcısı olarak ortaya çıkmasıyla İnönü'nün 17. Maddeyi gündeme getirdiğini belirtmiştir. Özünde bu madde topraksız köylünün yararına olmaktan çok, partinin gelecekteki rakiplerine karşı kullanılma amacı taşımaktadır (Keyder, Pamuk, 1984-1985:61-62).

Netice itibariyle, kanuna başından bu yana karşı olanlar Adnan Menderes, Emin Sazak ve Cavid Oral Demokrat Parti'yi kurmuş ve 1950'de yoksul olan küçük köylünün desteğiyle DP iktidar olmuştur. Köymen DP'nin iktidar olma yolundaki temel stratejisini şu şekilde değerlendirmektedir: “Bu parti, köylülüğe yönelik seçim konuşmalarında iki şeyi öne çıkarmıştır: Onları, CHP iktidarının ‘jandarma zulmünden’ kurtaracak ve din özgürlüğünü getirecektir. Gerçekten de ağalar köylüyü kendi taraflarına nasıl çekeceğini gayet iyi biliyordu.” (Köymen, 2008:132).

1950 seçimleri Türkiye tarihinin bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, Türkiye ekonomisinin büyümesi geleneksel ihracat ürünleriyle birlikte dış ticarete dayandırılmıştır. Savaş sonrası dönemde, ABD'nin egemenliği altında dünya ekonomisinin yeniden inşa edildiği bir dönemde (Ecevit, 1999:16), Demokrat Parti, bir taraftan devlet müdahalesi karşısında pazarı savunan iktisadi özgürlüğünü, diğer taraftan da baskılar karşısında gelenekleri savunan din özgürlüğünü halka sunmuştur (Keyder, 2013:148).

1946-1950 muhalefetinin odağı her ne kadar pazar olsa da, esas nokta din olmuştur. Muhalefetin söylemleri, bürokrat burjuva bloğunun halk üzerinde hâkimiyet kurmuş, onları ezdiği ve sömürdüğü yönünde oluşturulmuştur. Keyder, muhalefetin evrensel

---

16 nci maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz, işçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf>

iktisadi ve dini özgürlük ilkelerine başvurmasının, popülist söylemleri yansıttığını belirtmiştir (Keyder, 2013:153). DP'nin parti politikaları ve seçim propagandaları ile çevre kültürüyle özdeş görülmesini ve İslamiyet'e başvurarak elde ettiği başarıyı Mardin, 1940 yılında Behice Boran'ın yapmış olduğu çalışmadan elde ettiği bulguya dayandırarak, DP'nin İslamiyet'i ve kırsal değerleri yasallaştırdığını, bir anlamda da resmileştirdiğini belirtmektedir. Boran, köylerin kasabalarla daha büyük bir ilişki içine girdiklerinde, köylünün kendi köy yaşamını küçük gördüğünü saptamıştır. DP'nin politikalarına bakıldığında ise kırsal alanlarda önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir süreçte, köylülere yaşam tarzlarının küçük görülecek ve utanılacak bir şey olmadığı inancını aştığı görülmektedir (Mardin, 2012:72).

Gülalp, DP'nin 1950 genel seçimlerde iktidara gelmesinin, yaygın görüşün aksine Türkiye'de bürokrasi egemenliğinden sınıf egemenliğine geçişe işaret olmadığını, genellikle DP yönetimiyle bir tutulan ekonomik liberalleşmenin savaştan hemen sonra başlamış olduğunu ve 60 darbesine değin iktidarda kalan bu partinin 50'lerin ortasında yaşanan kriz karşısında devletçi önlemlere başvurduğunu belirtmiştir (Gülalp, 1993:33).

Savaş sonrasında ise, dünya sisteminin yeni lideri olarak ortaya çıkan ABD, Avrupa için bir kalkınma programı geliştirmiş ve 1947 yılında Türkiye de buna dahil edilmiştir. Bu ortaklık ekseninde Türkiye'ye askeri bağımlılık ve iktisadi liberalleşme karşılığında hibe ve yardım yapılmıştır. Amerikan fonları, ithalatın savaş dönemindeki ortalama düzeye göre %270 artmasına katkıda bulunmuştur (Tezel, 1982:99).

Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisiyle Marshall Yardımı Planı vasıtasıyla bütünleşmiştir. Bu yıllarda yabancı sermayenin ülkeye girişi ve dış ticaretin gerekli görülmesi ile birlikte ABD ve Dünya Bankası'nın boyunduruğunda tarım ürünlerinin ihracatına ağırlık verilmesi istenmiştir.

Amerikan yardımı ile birlikte, yol yapım makineleri ve 15.000 traktör Türkiye'ye gelmiş ve yeni toprakların açılması sayesinde üretim artmıştır. Keyder, Amerikan yardımlarıyla beslenen bu sürecin değerlendirmesi şu şekilde yapmıştır: “Amerikan reçeteleri ile burjuvazinin bürokrasiye karşı eleştirisi ve ekonominin yeniden inşasının ürettiği elle tutulur sonuçların pekiştirdiği küçük üreticilerin özlemleri birbiriyle çakışıyordu. Bu çeşitli akımları bir arada tutan şey maddi yararları dağıtacak mekanizmanın pazar olduğunu temel alan ideolojydi” (Keyder, 2013:149-150).

ABD dış yardımını vasıtasıyla traktör sayısındaki artış ve ekim alanlarının artması beraberinde devletin ucuz tarımsal kredileri yaygınlaştırması ve tarımsal ürün fiyatlarını desteklemesini getirmiştir. Tarımsal üretim büyük artış gösterirken, ithalatın liberizasyonu ve enflasyonist koşullar, yıllık %10 büyüme hızı sağlamıştır (Ecevit, 1999:17). Ancak traktörleşme yüzünden işsiz kalan ortakçıların büyük çoğunluğu kentlere göç etmiş, traktör sahibi olanların ise arazi kiralaması yaygınlaşmıştır. Dağ taş sürülmüş, meralar yağmalanmış, büyük toprak sahipleri küçük köylüleri topraksızlaştırarak, onların kente göç etmelerine neden olmuş ve buradaki insanlar ya inşaat işçisi olmuş ya da işsiz kalmıştır. Bunun dışında geri dönülemez en büyük kayıp ise, traktörlerin toprağa verdiği zararda yaşanmıştır. ABD'nin artık kullanmadığı, Köymen'in deyişiyle “tanktan bozma” olan bu traktörler toprağı yaralamış ve etkisi sonradan görülecek toprak erozyonunu başlatmıştır (Köymen, 2008:138).

1958'e gelindiğinde tarımda öngörülen ihracat artışı gerçekleşemeyip, dış borçlar artmış, Uluslararası Para Fonu'nun baskısıyla bir devalüasyon yapılmış ve 1960 askeri hükümeti döneminin ardından yeni bir kalkınma stratejisi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, sanayileşmeye öncelik verilerek, korumaya dayanan ithal ikameci sanayileşme dönemine girilmiştir. 1950'lerden farklı olarak ülke tarımı ve ekonomisi dış rekabete karşı korunurken, 50'lerde ekim alanı doğal sınırlarına ulaştığından, minimum alandan

maksimum fayda sağlamak için yoğun tarım teknolojisinin kullanımı gerçekleşmiştir (Köymen, 2008:140).

II. Dünya savaşı sona erdiğinde dünya açlıkla mücadele ederken, bundan en çok zarar gören savaşa doğrudan katılan yahut dolaylı olarak savaştan etkilenen ülkeler olmuştur. İki kutuplu bir dünya düzeninin oluşmasının ardından, ABD'nin dünya lideri olarak öne çıkması açlığa çare olarak yeni bir teknoloji uygulamasını gündeme getirmiştir. Yeşil devrim denilen bu teknoloji uygulaması, minimum alanda maksimum verim elde etmek amacıyla kimyasal gübrenin, tarım ilaçlarının, genetiği değiştirilmiş tohumların kullanılmasını ve bol sulamayı gerektirmektedir (Kazgan, 2013:285).

Türkiye dahil pek çok az gelişmiş ülkenin belirli bölgelerinde bu teknoloji uygulanmıştır. Ancak uygulamanın yüksek maliyetli oluşu, bu teknolojinin tarımsal gelir dağılımını daha da olumsuz etkilemesine neden olurken, vaat edilen aksine on yıl içinde hiçbir artışa neden olmamıştır (Köymen, 2008: 141).

2.2.2 1980'ler öncesi: Kentlere Göç ve Kentleşme

1960'dan sonraki dönem, Türkiye tarımına dair önemli kalkınma planlarının hazırlanması ve toprak reformu konusunun yeniden gündeme gelmesi açısından oldukça önemlidir. Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planı ve toprak reformu tartışmaları ekseninde, 1961 ve 1970 yılları arasında çeşitli tasarımlar hazırlanmışsa da, bunlardan hiçbiri yasalaşamamıştır. Yasalar ne denli reformların gerçekleşmesine izin verirse versin, tarımda güçler dengesini değiştirebilecek, ekonomik, siyasal ve toplumsal herhangi bir uygulamada, başta bulunan güçler çıkarları doğrultusunda uygulamayı yönlendirebilmektedir. Bu nedenle tüm bu başarısız girişimlerinin temel nedenini siyasal güçler dengesinde aramak gerekmektedir. Geray'ın belirttiği gibi; "...Toprak ve tarım

reformu yasının uygulanması da, köylü kitlesinin bir baskı grubu olarak siyasal ortamda sesini duyurmasına, ağırlığını koymasına, örgütlenmesine, bunu gerçekleştirebilecek partilerin işbaşına gelmesine büyük ölçüde bağlıdır” (Geray, 2011:96-100).

Kalkınma planları, sermaye yoğun bir tarım öngörmüş ancak kullanılan yoğun teknolojik uygulamalara karşın üretim artışları beklenen düzeye erişemeyince devlet tarıma müdahale etmiş ve fiyatları düzenlemiştir. Ürün fiyatları, tarımdan sanayiye kaynak oluşturacak şekilde en düşük düzeyde tutularak transfer edilmiştir. Üretim araçlarının küçük ve büyük tarımsal işletmeler arasındaki eşitsiz dağılımı neticesinde topraksız köylü oranı da artmıştır (Ecevit, 1999:21).

Pazar için üretim başlaması, karasaban yerine atla çekilen demir pulluk ve daha sonra traktör girişi, devletin modernleşmeci atılımlar yapıp eğitim ve sağlık hizmetlerini köye getirmesi ve ölümlülük oranının keskin bir inişe geçmesi gibi yaşanan tüm bu dönüşümler, topraktan kopmaları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle tarımsal bölgeler arası mevsimlik göç olarak başlayan bu değişim sonrasında köylerden kentlere göçe dönüşmüş ve 1950’lerin sonu ile 1960’ların başında pek çok köy büyük nüfus kaybına uğramıştır. Akşit’in belirttiği şekilde; “Köyden dışarıya göçler, orta gelişmişlik düzeyinde yani köye modern teknolojinin girdiği, işlenebilecek toprağın sınırlarına varıldığı ve toprağın parçalanma tehlikesinin ve kentteki ilişkiler yoluyla kentteki daha iyi iş veya hizmet olanaklarının algılandığı noktaya varıldığı anda gerçekleşmektedir” (Akşit, 1998: 25-26).

Aydın’a göre (1986), ulusal ekonomide gittikçe hâkim konuma gelen kapitalist birikim biçimi yaygın bir hal aldıkça köylülüğün işlemsel mantığı değişime uğramıştır. Hane bazında üretim yapan birimlerle karşılaşmaya başlanmış ve bu birimler kendi birikim modeline göre yeniden yapılanmaya çalışarak ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Hane yapısının bu dinamiği, sermayenin proleterleşme mantığına karşı savunma

mekanizması olarak tezahür etmektedir. Sonuçta sermaye, kendi mantığına tam anlamıyla eklemleyemediği haneyi kendi yeniden üretim mekanizmasının bir parçası haline getirmektedir. Ticaret sermayesi üreticinin artı ürününe el koyarken, yeniden üretimini gerçekleştiremeyen bireyler mevsimlik işçi olarak çalışmak zorunda bırakılmaktadır. Dolayısıyla hane üretimi, sermayenin kırsal kesimden hem emek hem de ürün bazında artı elde etmesinin önemli bir biçimi olarak var olmaya devam etmektedir (Aydın'dan aktaran Sirman, 1990:97).

IMF ve Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerde 1980'lere değin kırsal alanda hâkim olan sınıfların denetimini ve gücünü arttırarak, bu yolla ortaya çıkabilecek olan herhangi bir toplumsal muhalefetin, devrimci bir nitelik kazanmasına karşı önlem almıştır. Dolayısıyla küçük üreticiliği destekleme yönünde ekonomi politikalar üretilmesinin ve bu politikalar vasıtasıyla pazarın kırsal alana nüfusunun derinleşmesinin temelindeki neden, sermayenin çıkarına hizmet etmektedir. Türkiye'de bu politikalar ile küçük üretici desteklenerek proleterleşme ve iç göç görece denetim altına alınmaya çalışılmış ve kredi sübvansiyonları, fiyat destekleriyle, kırsaldaki nüfusun gelir düzeyi belirli bir oranda tutulmak istenmiştir. "Bu politika, feodalizmin devrimci tarzda tasfiye edilemediği koşullarda, feodal hâkim sınıflarla sürdürülen –zorunlu- iş birliğini ifade etmektedir. Bu iş birliği, yeni-sömürgecilik uygulamalarının ilk döneminin en tipik özelliğini oluşturmaktadır" (Oral, Sarıbal ve Şengül, 2015:75).

Boratav'ın belirttiği şekilde, Türkiye gibi en yaygın işletme türünün küçük mülkiyete dayanan üreticilik olduğu bir ülkede, üreticinin tarımın ticaret hadlerinden, ödediği faiz bedeline kadar zaman içinde karşılaştığı tüm iktisadi değişimler, köylülüğün yüz yüze geldiği sömürü oranlarındaki değişimin yansıması olmuştur (Boratav, 1990:61-73).

2.2.3 1980'ler Sonrası: Geri Dönüş Göçü

Özellikle 1980 sonra Türkiye tarımında büyük krizler oluşmuş, 1950 ve 1980 arası devlet destekli tarımdan, yeni liberalizme geçişle birlikte devlet desteğini geri çekmiş ve uluslararası sermayenin aracısı olan IMF ve Dünya Bankası'nın sermayesini rahatça işletebildiği alan haline gelen Türkiye'de, devlet desteklerinin kesilmesi ve sübvansiyonların kaldırılması Türkiye'deki aile emeğine dayalı küçük işletmeleri büyük sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Neticede üreticilere düşük fiyatların verilmesi, küçük üreticinin çok uluslu şirketler karşısında yok sayılmasına neden olmuştur. Bugün halen Türkiye'de küçük üreticinin, eşitsiz koşullar karşısında varlığını sürdürme stratejileri ise Chayanov (1925) ve Bernstein (2010)'in söylediği üzere, üreticilerin kendi kendilerini sömürmeleri sonucu oluşmuştur (Aydın, 2001:13). Bernstein (2010) "kendi kendine sömürme" kavramını şu şekilde açıklar:

Aile emeğinin yeniden üretilme zorunluluğunun anlamı, olumsuz koşullarda her ilave emek gücünün maliyetinin düşmesidir. Hane halkı çiftçilik yaparken, kendi emeğini, kapitalist çiftçinin emek maliyetini ve beklenen karı hesapladığı biçimde hesaba katmaz. Aslında 'köylüler', kapitalistlere göre, daha düşük emek verimliliği içinde olsalar da, onlara kıyasla daha sıkı çalışırlar. Benzer biçimde kapitalist çiftçilere göre toprağı daha yüksek fiyattan satın alır ya da kiralarlar ve ürünlerini daha düşük fiyattan satarlar. Küçük aile çiftçileri, kapitalist çiftçilerin kabul etmeyeceği biçimde üretim ve yeniden üretimin maliyetini daha düşük tüketim düzeylerinde üstlenirler; böylece kendilerini sömürürler (s.119).

Köylülüğün sürmesi bakımından, köylülerin işgücü maliyetini düşürmesi, ucuz iş gücü olmaları, sermaye tarafından her daim hoş görüyle karşılanmaktadır. Netice itibariyle, kapitalist tarım, piyasa yapısı içerisinde sermayeye katkı sağlaması koşuluyla köylüleri içeren ya da bünyesine katan yeni yollar her daim bulmaktadır (Bernstein, 2010:120).

Boratav 1980’li yıllara dair köylülüğün uyum ve savunma mekanizmalarını üç grupta değerlendirmiştir: birincisi, kapitalist çiftçinin toprağı kiralamış olması durumunda, fiyatların düşmesiyle tarımın karlılığı da düşeceğinden, tarıma yatırım yapmış olan sermayenin tarımdan kaçıp başka sektörlere yatırım yapması ile gerçekleşmektedir. Ancak Türkiye’de bu ilişki türü oldukça sınırlı olmuştur. Diğer bir mekanizma ise fiyat çöküntüsü karşısında küçük üreticinin piyasadan kendisini tamamen koparıp, kendi geçimlik üretimine dönmesi ile gerçekleşmektedir. Özellikle II. Dünya savaşı ve buhran yıllarında, buğday üretimi ve bahçeciliğe dönüşte büyük artış görülmüştür. Diğer ve en yaygın olan mekanizma ise, özellikle 1980 Türkiye’si koşullarında, köylü hane işletmesinin bünyesinde var olan rezervleri kullanarak, emek ve toprak verimini arttırmaya çalışıp pazarlanan ürün miktarını yükseltmeye çalışmıştır (Boratav, 2005:134-138). Yani Bernstein’in da belirttiğı gibi “kendi kendini sömürme” mekanizması özellikle 1980’li yılların Türkiye kırsalında yaşanan bir gerçektir. Aile tüketimini kısma ve aile emeğini daha yoğun kullanarak üretime yükleme ile bunlar sayesinde verim artışı ile zararı telafi etmek amaçlanmıştır. Bu uyum mekanizması yaşam kalitesini ve refahı olumsuz yönde etkileyerek işlemektedir. Boratav (2005), görelî olarak gerileyen tarımsal fiyatlara karşı, çiftçinin kendini ne derecede savunabileceğini, kaynakların tarım dışına kaydırılabilmesine, yani kırdan kente göç olanaklarına, kırsalda tarım dışında gerçekleştirilebilecek ekonomik faaliyetlerin durumuna ve çiftçi ailenin tarım dışına aktarabileceğı kaynakların varlığına bağlamaktadır (s.138-139).

Emeklerinin karşılığını parasal olarak düşünmeyen ve toplam emek miktarını ekonomik imkânsızlıklar karşısında maksimum seviyede kullanarak, tarım içi yahut dışı ek olanaklarda ayakta kalabilmek için şimdiye değin çeşitli beka stratejileri geliştiren küçük üreticilerin günümüz koşullarında aynı mekanizmalarla ayakta kalması imkânsız hale gelmiştir. Türkiye kırsalı, günümüzde en çok yoksullukla mücadele ederken, uygulanan politikalar ve stratejiler karşısında yeniden değerlendirilmelidir.

Özellikle küreselleşmenin öteki yüzü olarak karşımıza çıkan yoksulluk⁵ bugün az gelişmiş ülkelerin tamamında önemli bir sorun oluşturmaktadır. Amin (2003) dünya genelinde üç milyar insanın köylü tarımı yaptığını ve bu tarımın, farklı üretim kapasiteleri, farklı ekonomik ve sosyal karakterleri ve farklı verimleri gözetilerek iki ana gruba ayrılabilceğini belirtmektedir. Birinci grup, yeşil devrimden maksimum düzeyde yararlanabilen yani gübreleme, ilaçlama vb. yoğun tarım teknolojilerini kullanabilen gruptur. Bu köylülerin yıllık tahıl üretiminin 10.000 ile 50.000 kilogram arasında değişirken, aksine yeni teknolojilerden dışlanmış köylülerin yıllık tahıl üretimi ise çiftçi başına yaklaşık 1.000 kilogramı geçmemektedir. Dünya tarımcılığının en gelişmiş kapitalist kısmının üretimine en yoksul kısmının üretimine oranının, 1940'ta 10'a 1 iken, günümüzde 2000'e 1 seviyesine yaklaştığını belirtmekte, bunun da tarımsal üretim ve gıda üretiminin diğer bütün alanlardan çok daha eşitsiz bir gelişme olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak yeni tarım sorunu, bu eşitsiz gelişimin bir sonucudur.

Dünya Bankası vasıtasıyla uygulanan yapısal uyum politikalarının temelinde yatan ithalat liberasyonu ve az gelişmiş ülkelerin temel ekonomi politikalarının Bretton Woods kuruluşları vasıtasıyla gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilmesi ve bu yolla az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisi yani küresel kapitalizmle bütünleşmesi, beraberinde temel iktisat politikalarının gelişmiş ülkeler tarafından belirlenmesini ve devlet destekli iktisadi kalkınma modeline son verilmesini getirmiştir (Şenses, 2013:50-51).

1980 dönemi, Türkiye'nin neo-liberal politikaların hâkimiyetinde, 24 Ocak kararları ile birlikte ithal ikameci politikaları terk ederek, ucuz emeğe ve orta düzeyde teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatına dayalı serbest piyasa düzenine geçtiği dönem olmuştur. Bu geçişle birlikte tarım alanında yapılan özelleştirmeler, tarımsal desteklerin azaltılması

---

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Şenses, F. (2013). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim.

vd. etkenler Türkiye kırsalındaki var olan yoksulluğu giderek derinleştirmiştir. Bu durum ise, ucuz ve sürekli işgücü olan kırsal halkın, sanayi yapısı gerekli istihdamı gerçekleştirecek durumda olmayan kentlere göç etmesine ve gerek ekonomik gerekse de sosyo-kültürel pek çok sorun yaşamalarına neden olmuştur (Öztürk, 2014:64). Bunun yanı sıra, kırsal alandaki küçük aile çiftçileri piyasa koşullarının içinde, kendi sermaye birikimlerini gerçekleştiremez, koşullarına uyum sağlayamaz bir hale geldiklerinden devlet desteği ile ayakta durmaya çalışmıştır. Genel tablo itibariyle ise ekonomik yapısı tarıma dayalı olmasına karşın, gereken verim artışını sağlayamayan bir ülkede yoksulluk kaçınılmaz son olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazgan, 1984:40). Özellikle modernitenin yani Avrupa merkezci ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümün yaygınlaştığı yirminci yüzyılda, ulusal ekonomiler dünya ekonomisinin boyunduruğu altında var olmaya çalışırken gerek ülkeler arası gerekse de ülke içi göç hareketleri artmıştır (İçduygu, 2010:19).

Türkiye tarihinde kırsal alanlardan kente doğru gerçekleşen göçleri, uygulanan tüm bu ekonomi politikaların ekseninde değerlendirmek gerekmektedir. Uygulanmasıyla kırsal halkın yoksulluğu ve bir noktada tarımsal üretimden kopması ile sonuçlanan bu politikalar doğrultusunda kentlere yapılan yoğun göçler, kentleşmenin sanayileşme hızından daha yüksek oranda gerçekleşmesi neticesinde, kentlerdeki işsizlik ve marjinal istihdamın artmasına neden olmuştur. Kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler köyde işlenecek toprak yokluğu, toprağın verimsiz olması, yoksulluk, düşük ücret gibi iktisadi nedenlerin yanında, sağlık, eğitim imkanlarından yararlanarak, köyün sınırlarını aşp daha özgür yaşama isteği ile gerçekleştirilmiştir. Kentin ise, sözde yüksek gelir ve istihdam fırsatı, eğitim ve sağlık imkânlarına ulaşılabilirlik gibi faktörleri çekici etmenler olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 1. Göç Etme Nedenine Göre Göç Eden Nüfus ve Oranı, 2 Ekim 2011

Göç Etme Nedeni	Göç Eden Nüfus	Göç Eden Nüfus Oranı (%)
Toplam	2 207 844	100,0
İş Aramak/Bulmak	268 400	12,2
Tayin-İş Değişikliği	295 906	13,4
Eğitim	498 137	22,6
Evlilik/Boşanma	166 284	7,5
Sağlık	22 649	1,0
Hanedeki Fertlerden Birine Bağımlı Göç	916 761	41,5
Diğer	39 115	1,8
Bilinmeyen	593	0,03

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011.

Göçün literatürdeki geleneksel açıklamalarına baktığımızda, kaynağın itici nedenleri ve göç alan yerlerin çekici nedenleri olarak ortaya konan bir ilişkiler ağı kapsamında oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum “itici ve çekici güçler yaklaşımı” olarak teorileştirilmiştir. Bu yaklaşımın temeli ise Ravenstein’in “The Laws of Migration (Göç Kanunları)” (1985) çalışmasına dayanmaktadır. E.S. Lee ise, Ravenstein’den etkilendiği modelinde göçün bahsetmiş olduğumuz itici ve çekici faktörlerini ortaya koymuştur (aktaran Çelik, 2006:150).

Daha iyi yaşam koşulları ve köyün tüm itici faktörlerinden dolayı kente göçen nüfusun yaşam standardında beklenen artış olmamış ve bu insanlar düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalmıştır. Özellikle 1950’li yıllarda Marshall yardımları sonucu tarımda makineleşmenin oldukça artış göstermesi ile beraber kırdan kente göç eden nüfusun oranı, sanayileşme ve örgütlenme hızından çok daha fazla olmuştur. Kıray 1970 yılına gelindiğinde, kentli nüfus oranının %18 gibi bir hızla arttığını, sanayide çalışan nüfusun

artışının ise %8'i bile bulamadığını belirtmiştir (Kıray, 2007:21). Yani kentlere göç edenler, iyi ve kazançlı işler yapmak yerine bulabildikleri iş kollarında çalışmaya başlamışlardır. Bu durum ise, köylerdeki gizli işsizliğin kentlere taşınmasına neden olmuştur (Keleş, 2002:72). Neticede itibariyle ekonominin ve sanayileşmenin büyüüp gelişmesi, kentleşme hızı ile doğru orantıda olmadığından, göç edenler için işsizlik ve kentlerdeki istihdam sorunu kaçınılmaz olmuştur.

Karpat, üçüncü dünya kentlerindeki iktisadi gelişmenin oranı ve doğasının vasıflı olmayan ve düşük ücretli işçilerden yana olduğunu, aynı iktisadi gelişmenin öteki boyutu olarak kırsal göçün küçük işletmelere üçüncü dünyanın standartlarına göre bile ucuz işgücü sağladığını belirtmektedir (Karpat, 2003:49). Dolayısıyla iktisadi anlamda kar sağlamak açısından gidilen kentlerde, düşük ücretlere kira bedelinin de eklenmesi, işçi-göçmenlerin kiradan tasarruf amacıyla kendi konutunu inşa etmesine neden olmaktadır. Özellikle Türkiye’de 1950’ler ve 1960’larda gerçekleşmeye başlayan bu sürekli göçlerin, 1970’lerde büyük bir hız kazanmasıyla büyük şehirlerin etrafı imarsız ve plansız gecekondularla dolmuştur. Yukarıdan aşağıya doğru bir modernleşme süreci gerçekleştirmeye çalışan ülke için böyle bir durum aşağıdan yukarıya kendiliğinden bir hareketin göstergesi olmuştur (Akşit, 1998:22-23). Netice itibariyle kentlerde ortaya çıkan gecekondular hızlı iktisadi kalkınma ve sanayileşmenin, tarımdaki değişmelerin ve mesken kıtlığının bir yan ürünü olarak karşımıza çıkmıştır (Karpat, 2003:50). İnşa edenlerce geçici bir süre barınılacak bir yer olarak düşünülen gecekondular, koşullar elvermediğinden devamlı oturlan yerler olarak bir geçiş bölgesi değil, alt-gelirlilerin oturduğu banliyöler olarak kentin tamamen bir parçası haline gelmişlerdir (Kıray, 2007: 23). Zeynep Gökçe Akgür’ün belirttiği şekilde, “Gecekondular bir zorunluluğun, bir umutsuzluğun, bazen de bir umudun yerleşme düzenine yansımasıdır” (1997:85).

İbrahim Yasa, kırsaldan bu gecekondulu semtlerine göçmüş ve yaşamını sürdürmekte olan insanları köy ve şehir ailesi dışında ve ikisi arasında yer alan “geçiş halinde aile tipi” olarak tanımlamış ve bunun zamanla kırsala ait özelliklerden arınıp, şehirselleşme nitelikler kazanacağı vurgulayarak manevi değerler ve maddi değerler arasında gerçekleşen değişim hızının kültürel gecikmeyi yarattığını belirtmiştir (Yasa, 1966:235).

Ancak bugün Doğu illerinden yapılan zorunlu göçler dahil olmak üzere, dönemsel olarak çeşitli iktisadi faktörlerin başat rol oynadığı kırsal alanlardan kentlere gerçekleştirilen bu iç göçlerin aktörleri, yoğun nüfus baskısı ve çarpık kentleşme, gecekondulaşma, işsizlik, kültür çatışması ve yabancılaşma gibi kentlerin iticiliği olarak değerlendirilebileceğimiz problemlerden ötürü, kentlerden köylere göç etmeye başlamışlardır (Güreşçi, 2010:81).

Tablo 2. Köyden Kente ve Kentten Köye Göçlerin Sebep-Sonuç İlişkisi

Göç Şekli	Neden	Süreç	Sonuç
Köyden Kente Göç	Köylerdeki itici faktörler ve sanayileşme süreci	Kentlerdeki sosyoekonomik canlanmalar-itici faktörler	Çarpık kentleşme ve beraberinde getirdiği sorunlar
Köyden Köye Göç	Köyden kente yoğun ve kontrolsüz göçler	Çarpık kentleşme	Kentlerin köyleşmesi

Kaynak: (Güreşçi, 2010).

Güreşçi'nin oluşturduğu tabloyu değerlendirmek gerekirse, yıllar içerisinde kentlerin, köyden kente gerçekleştirilen göçleri kendi bünyesinde sindiremeden yeni göç dalgaları ile karşılaşması, kentsel yapının kendi içindeki bu fazlalıkları geri itmesine ve kentsel çekici faktörlerin süratle itici faktörler haline gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca kırsal alanların boşalması yeni birtakım imkânların doğmasını sağlamış ve ulaşım, teknoloji ve çeşitli kamu hizmetlerinin kırsal alanlara ulaşmaya başlaması, kırsalın çekiciliğini arttırmıştır (Güreşçi, 2010:81).

Kırsaldan kente göç eden birçok ailenin zor yaşam koşullarını yansıtan araştırmaları inceleyen Güreşçi, Aslan ve Boz'un (2004) çalışmalarında, kırsal alandan kente göç eden ailelerin %19,3'ünün geldikleri yerlere geri dönmek istediklerini ve %18,7'sinin ise bu konuda kararsız olduğunu tespit ettiklerini, Yüreğir'e göç edenlerin sosyo-ekonomik özellikleri ve kentleşme sürecindeki değişimlerini incelediği çalışmasında ise Gürbüz'ün (2007), Yüreğir'e göç edenlerin %86,6'sının kırsal kökenli olduğunu, söz konusu bu kişilerin kentleşme sürecinde, iş ve ev bulma sorunu ve geçim sorunlarının olduğunu ortaya koyduğunu belirtmiştir (Güreşçi, 2010:82).

Yapılan çalışmalar, günümüzde kentlerin göç edenler için artık var olan tüm çekici faktörlerini yitirdiğini, göç edenlerin ise kentlerden kırsala dönmek fikrine sahip olduklarını göstermektedir. Bugün her birimizin yaşamını sürdürdüğü kentler, aşırı nüfus yoğunluğunun da etkisiyle yaşanmaz bir hal alırken, beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir. Konut yetersizliği, geçim sıkıntısı, işsizlik, çeşitli kültürel ve psikolojik sorunlar hem köyden kente göçenler hem de daimî kentte yaşayanlar için önemli meseleler olmuştur. Dolayısıyla uzun yıllar bu sorunlara katlanan insanlar için kurtuluş yolu köye geri dönmektir. Bu durum hem bir seçenek hem de bitmeyen bir arzu niteliğindedir.

Ancak kentlerden köye gerçekleşen göçler ülkemiz açısından yakın geçmişe sahip ve çok fazla araştırmaya konu olmamış bir olgudur. Fakat tarihte açlık, felaket gibi bazı durumlarda kentlerin boşaltıldığı bilinmektedir. Örneğin Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde nüfus köylere akmış ve M.Ö. 5. Yüzyılda bir milyon nüfustan elli bine düşmüştür. Rusya'da da 1917'den 1922'ye kadar köylere göç gerçekleşmiştir (Tezcan, 1989:37).

Tezcan, kentten köye gerçekleştirilen göçleri geçici yahut sürekli şekilde yapılan göçler olarak ikiye ayırmıştır. Yaylaya, bağ evine, denize, yazlığa gidiş geçici göçler

içerisinde yer alırken, sürekli olarak yapılan göçlerin ise çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Örneğin, kentin büyümesi, kentin olumsuzluklarından uzaklaşmak adına kentin dışına yerleşmek, emeklilik, yaşlılık, kentlerdeki geçim sıkıntısı bu nedenler arasında gösterilebilir (Tezcan, 1989:39-40).

Değişen tarım politikaları, tarımsal alanların durumu ve kent kaynaklı problemler dolayısıyla gerçekleşen geri dönüşler, farklı kurum ve kuruluşların desteğiyle de teşvik edilmiştir. Bu konuda en büyük hizmeti veren İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetlerini gösteren verileri incelemek gerekmektedir. 5216 Büyükşehir Belediye Kanunu⁶ kapsamında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Zabıta Daire Başkanlığı, Yoksul Sevk Zabıta Amirliği İstanbul Büyükşehir sınırları içerisinde yaşayan ve zor durumda olup geçim sıkıntısı çeken kimselerin, memleketlerine yahut istedikleri bir şehre göçmek isteyenlere yardımcı olacağını belirtmiştir (Yılmaz, 33:2009). 1996 yılında başlatılan, "Tersine Göç Projesi" kapsamında yoksul ve işsiz kimselere, eşya nakil aracı ile birlikte gidiş biletleri sağlanmasıyla birçok kişi geri dönüş göçü yaşamıştır. Kaynak sıkıntısı her talebi karşılayamamışsa da 2011 yılından 2015 yılına değin istatistikleri tutulan veriler şu şekildedir.

Tablo 3.Yoksul Sevki Çalışmaları

	Ölçü	2011	2012	2013	2014	2015
Gönderilen aile	Adet	1.262	1.405	1.848	2.251	3.330
Gönderilen kişi	Kişi	5.673	6.970	8.990	9.301	5.645
Göç için harcanan miktar	TL	1.799.749	2.299.498	3.198.998	4.001.711	6.473.075

Kaynak: Zabıta Daire Başkanlığı, 2015

⁶ Detaylı bilgi için bkz: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>

İBB verilerine göre; 2014'ten 2016 Mayıs ayına kadar 4 bin 524 aile İstanbul'dan göç etmek için başvuruda bulundu. Geri dönüş göçünde bölge olarak Karadeniz, il olarak Ordu ilk sırada yer almıştır (Akşam Gazetesi, 08 Kasım 2013). Birçok gazete de uygulamaya yönelik haberler servis etmiş ve projeden faydalanan göçmenlerle görüşlerine yer verilmiştir: “Yıllar önce Siirt’te iş imkânı olmadığı için gelip İstanbul’a yerleştik. Eskiden iyi kötü geçiniyorduk. Hayat daha ucuzdu. En azından karnımız doyuyordu. Bir yıl önce emekli oldum. Emekli olduktan sonra da, halde çalışmaya başladım. Fakat belli bir yaştan sonra her işi yapamıyoruz ve bizi her işe almıyorlar. Şimdi tamamen işsiz kaldım. Aldığım emekli maaşının yarıdan fazlası zaten kiraya gidiyor. Geriye 500 TL kalıyor. Ben bu parayla faturaları mı ödeyeyim, karnımı mı doyurayım?” (T24, 06 Haziran 2016).

Tersine gerçekleştirilen göçlerde ekonomik krizlerin de önemli etkisi bulunmaktadır. Özellikle göçmenlerin büyük sorunlarla yüz yüze geldiği İstanbul şehri, küresel krizin Türkiye’yi etkilemeye başladığı 2008’de birçok göç vermiş ve bunu izleyen yıllarda da bu sayı artmıştır. Krizler dünya ölçeğinde yayıldıkça, krizden en çok etkilenen ülkelerde ve bu ülkelerin belli katmanlarında, özellikle de vasıfsız emeği oluşturan göçmenlerde yoksulluk ve dolayısıyla marjinalleşme artış göstermektedir (Erbaş, 2011:186). Netice itibariyle krizin doğurduğu sonuçlardan en çok etkilenen bu göçmenler, işlerinden olmuş, yeni iş bulamamış yahut düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmıştır. Memlekete göçmek ise, kırsal alanlarda uygulanan yeni politikalar ve iyileştirmeler dahilinde bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmıştır (İslamoğlu, Yıldırım ve Benli, s.56).

Sonuç itibariyle, tarımsal yapılar, dönüşümü ve köylülüğe dair çizmiş olduğumuz tarihsel yolda, günümüze dair uygulanan politikalar ve 1980 sonra neo liberal politikalar ekseninde gerçekleşen şiddetli kırılma, tarımda yoksulluk ve geri kalmışlığı beraberinde getirmiştir. Kırsal alanlardan kentlere gerçekleştirilen ve temeli ekonomik beklentiler üzerine kurulan iç göçler, kentlerin bugün gerek iktisadi gerekse de sosyo kültürel açıdan

pek çok sorunu doğurması ile geri dönüş göçü dediğimiz olgunun oluşmasının temel nedeni olarak görülmektedir. Göç olgusu, elbette ki her bölge ve her şehre göre farklılaşabilecek özellikleri olan bir süreçtir. Ancak bugün kentlerin durumu ve işsizlik ülke geneli açısından aşılamayan temel problemlerdir. Bu problemlerin aşılması ancak genel ekonomik politikalar, sosyal politikalar ve tarım politikalarının eş güdümlü çalışması ile aşılabilecektir (Güreşçi, 2014:63).

3 ALANIN ÖZELLİKLERİ ve BULGULAR

3.1 Köyün ve Bölgenin Tarihi

Bu bölümdeki bilgiler, bir köy betimlemesi yapmak amacıyla ortaya konulmamıştır. Araştırmanın yapıldığı köye dair detaylı bilgiler, sonraki bölümlerde yer alan çözümler ve bulguların değerlendirilmesi açısından kolaylık sağlayacağı düşünülmüş ve ortaya konmuştur. Köyün ve bölgenin tarihine dair bilgiler, ilçe kaymakamlığından ve köyün yaşlılarıyla yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Yelli, Ankara'nın Güdül ilçesine bağlı bir köydür. Köyde 150 hane bulunmaktadır ve 18 tanesi 2000'li yıllardan itibaren gerçekleşen geri dönüş göç süreçleri ile birlikte modern dokularda inşa edilmiştir. Köy yüksek bir mevkide konumlandırıldığı için yıl boyunca şiddetli rüzgârlar görülür. Hatta köyün isminin bu rüzgârlardan dolayı verildiği de düşünülmektedir. Bunun dışında halk arasında sözlü olarak köyün ismine ve buraya ilk yerleşenlere yönelik çeşitli rivayetler sözlü olarak yaşatılmaktadır.

Buralarda kimse yokken, dünya kurulurken buraya dört kişi gelmiş. Biz buraya yerleşelim mi, yerleşmeyelim mi demişler. Ardından yerleşmişler ve köyün ismi "Yerli" kalmış. Sonra da bu isim "Yelli" şeklini almış. (Halime Teyze, 90 yaşında)

Köyün üzerinde bulunan dağa Çatak denir. Çatağın arkasında çok eskilerden ipek yolu geçermiş. Orta Asya'dan göç eden bir avuç insan buraya gelince eşkıyalık yapmaya başlamışlar ve bu yoldan geçen kervanların paralarını soymuşlar. Bu eşkıyalardan biri, köyün şimdi ki bulunduğu yere inmiş ve arazinin tarım için daha uygun olduğunu düşünmüş ben bu topraklardan yararlanırım demiş. Dağdaki diğer arkadaşları "artık dağa çıkmayacak mısınız?" diye sormuşlar. O da "ben artık buranın 'Yerli'siyim" demiş. Köyün ismi 'Yerli' kalmış. Sonra da Yelli olmuş. (Elif Çapan, 32 yaşında).

Bunun gibi rivayetler söz konusuysen Güdül Kaymakamlığı'nın bölge ve köylere dair yaptıkları detaylı araştırma sonucunda, şu bilgiler ortaya çıkmıştır:

Eski bir yerleşim yeri olan bu topraklarda sırasıyla Hitit, Frig, Galat, Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlıların egemen olmuştur. Türklerin Anadolu'ya egemen oluşuyla Oğuz Türkmen boylarının da yurdu olmuştur bu topraklar. Bu boylardan en önemlisi Kayı Boyu'dur. Selçuklu Sultanlığı kendilerine yurt olarak yer göstermiş, Gazi Gündüzalp yönetiminde ilk önce Ankara civarına yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in dedesi Gazi Gündüzalp'in mezarı yakın köylerden Hırkatepe Köyü'ndedir (Güdül Belediyesi).

Sonuç olarak burada yaşayan halkın Kayı Boyu'ndan Gazi Gündüzalp'in soyundan geldiği düşünülmektedir. Köyün tarihçesine yönelik ilginç bir detay da tarlalarda çalışan insanların zamanında “gâvur mezarı” olarak adlandırdıkları yapılar bulmuş olmalarıdır. Bunların dışında Haç şekli bulunan taşlar, madeni paralar ve altın dolu küpler de görülmüştür. Bu durum da gösteriyor ki, köyün konumlandığı bölge, her ne kadar kesin kanıtlara dayanmasa da birçok halka ev sahipliği yapmıştır.

3.2 Köyün Özellikleri

3.2.1 Köyün nüfus durumu

Kaymakamlığın araştırmasına göre, köy kurulduğunda nüfusun 175 olduğu belirtilmiştir. TÜİK verilerine baktığımızda 1960 öncesi kayıtlara kütüphane bilgilerinden ulaşılabılırken, 1965 yılındaki nüfusunun 473 olduğu saptanmış ve bu kişilerin 217'sinin erkek, 256'sının ise kadın olduğu belirtilmiştir. 1970'de yapılan nüfus sayımı ile köyün nüfusu 494'e çıkmış, 220 erkek nüfus, 274 kadın nüfus sayılmıştır. 1975'de ise nüfus 429'a düşmüş ve bunlardan 200 erkek, 229 kadın nüfusu tespit edilmiştir. 1980 yılına gelindiğinde, Türkiye için önemli bir kırılma noktası olarak yaşanmış bir süreç olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda, nüfus da beş yıl önceki

sayıma göre oldukça düşmüştür. Genel sayımlarda köyün nüfusu, 166'sı erkek, 198'i kadın olmak üzere 364 kişi olarak belirtilmiştir. 1985 yılında da azalma aynı şekilde devam etmiş ve nüfus 150'si erkek, 187'si kadın nüfus olmak üzere 337 olarak tespit edilmiştir. 1990'da 132 erkek, 174 kadın, toplam 306 kişi köyde yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. 2000 yılında, 202'ye (96 E, 106 K) düşen nüfusun, 2015 yılında 174 olduğu belirtilmiştir. Sürece baktığımızda köyün son nüfusunun kurulduğu dönemdeki (1845) nüfusla aynı olduğu görülmektedir. Köylerin, giderek artan bir hızla boşalması, toplumsal erozyona uğraması, sağlıklı olmayan sanayileşme ve kentleşme sonucu büyük kent ve merkezlerinde ortaya çıkan yoksulluk kültürü, gecekondulaşma gibi sosyo-patolojik sorunlar doğurmuştur (Türkdoğan, 2008:158).

Tablo 4. İllere göre ilçe, bucak, belde ve köy nüfusları veri tabanına göre Yelli Köyü nüfusu

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
1965	473	217	265
1970	494	220	274
1975	429	200	229
1980	364	166	198
1985	337	150	187
1990	306	132	174
2000	202	96	106
2007	159	80	79
2008	160	82	78
2009	164	82	82
2010	179	93	86
2011	175	90	85
2012	183	92	91

Kaynak: TÜİK, Genel nüfus sayımları, 1965-2012.

Her ne kadar kırsal nüfustaki bu azalmalar, ülke genelinde süreç itibariyle gerçekleşmiş olsa da yahut gerçekleşmeye devam etse de göçlerin nedenlerinde bölgesel farklılıklar görülebilir. Ancak Türkiye'de iç göçlerin genel görünümü; doğudan batıya, kırsaldan kente, küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine doğru olmuştur (Güreşçi, 2014:9).

3.2.2 Köyün topografik ve coğrafi durumu

Yelli Köyü, Ankara ilinin Güdül ilçesine bağlı bir köydür. Rakım 967m 'dir. Köyün kuzeyinde Sorgun Köyü yer almaktadır. Köyün Sorgun'a uzaklığı 10 km kadardır. Güneyinde ise Yeşilöz yer almaktadır. Bu kasaba ile aralarındaki mesafe yaklaşık 4 km'dir. Güneybatı da ise Karacaören Köyü yer almaktadır ve bu köy ile Yelli arasındaki mesafe 5 km'dir. Bunların dışında bölgede az nüfuslu birçok köy yer almaktadır.

Köyün merkeze ulaşımı öncesinde eşek sırtında yapılırken, bugün köy içerisinde aracı olanlar belirli ücret karşılığında aracı olmayan köylülerin ulaşımını sağlamaktadır. Köylüler, pazara, hastaneye, postaneye ve bankaya gitmek durumunda kaldıklarında, bu şekilde ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Köydeki yol durumu şu an asfaltdır. Ancak çok yakın tarihe kadar oldukça bozuk olan köy yolu, dört mevsim motorlu taşıt kullanmaya uygun olmamıştır. Fakat şu anda her daim köye motorlu taşıt ile ulaşmak mümkündür.

Adalıkuzu Köyü, Akbaş Köyü, Akçakese Köyü, Avşar Köyü, Boyalı Köyü, Çağa Köyü, Çeltikler Köyü, Çukurören Köyü, Garipçe Köyü, Güzel Köyü, Hacılar Köyü, Kadiobası Köyü, Kamanlar Köyü, Karacaören Köyü, Kavaközü Köyü, Kayı Köyü, Kırkkavak Köyü, Meyvebükü Köyü, Özçaltı Köyü, Salihler Köyü, Sapanlı Köyü, Sorgun Köyü, Tahtacıörencik Köyü, Taşören Köyü, Yelli Köyü, Yeşilöz Köyü Güdül ilçesine bağlı bulunan köyledir. Bu köyler arasında Yelli'nin en yakın olduğu köyler Yeşilöz, Kamanlar, Sorgun, Hacılar ve Karacaören'dir. Buralara ulaşım yaklaşık 20-30 dakika arasında sürmektedir. En yakın ilçe merkezine olan uzaklık 12 km, en yakın il merkezine uzaklık ise 102 km'dir.⁷ En yakın şehir Ankara olup, aracı olmayan köylüler ihtiyaç

⁷ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=235674>

duydularında ilçeden belirli saatlerde kalkan otobüslerle Ankara'ya ulaşım sağlayabilmektedir.

Köye yakın olarak bulunan, köylülerin faydalandığı Sorgun Ormanı, Yelli'ye 3 km uzaklıkta başlamaktadır. Köylüler, Orman İşletmesi'nin kesimi sonrası kalan enkaz odunları, kendilerine tanınan üç gün içerisinde, ödedikleri küçük bir ücret karşılığında toplayabilmektedir. Köylüler bu odunları yakacak olarak kış boyunca kullanmaktadır. Ancak bu durumdan yararlanmak için köy nüfusuna kayıtlı olma şartı bulunmaktadır.

Köylülerin hafta sonu gezmek için gittikleri Sorgun göleti de burada bulunmaktadır. Genellikle turistik amaçlarla kullanılan bu gölet, yaz aylarında mesire yeri olarak, balık tutma dinlenme amacıyla kullanılmakta ve çevre köyler dahil illerden de pek çok insanın akınına uğramaktadır.

Bölgedeki diğer köylere oranla Yelli oldukça küçük bir köydür. Bölgede pazar kurulan yer yalnızca ilçe merkezi olan Güdül'dür. Bunun dışında yol kenarlarında kendi hasatlarını kasalarda satan köylülere de rastlanmaktadır.

Yelli her ne kadar ana yola ve merkeze yakın olsa da bakkalı dahi olmayan ve çeşitli imkânlardan mahrum olan bir köydür. Geçmişte kendi okulu bulunan bu köyde, zamanla göçlerin etkisiyle azalan genç nüfustan dolayı kapatılmıştır.

3.2.2.1 Köyün şekli

Köyün kuruluş yeri şimdiki bulunduğu alandır. Yokuş ve engebeli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Dağın eteğinde yer alan ve çetin şartları olan bir dağ köyüdür. Özellikle kış aylarındaki kar ve rüzgâr, köyü ve köylüleri olumsuz etkilemektedir.

Köy tipi toplu olmakla beraber evler de birbirlerinden kimi noktada ayrı, kimi yerde ise birleşik şekilde inşa edilmiştir. Arazinin dalgalı ve engebeli oluşu yapılan ilk evlerin toplu bir görünüm sergilemesinin temel nedenidir. Fiziksel olarak dışarıdan bakıldığında, köyün merkezindeki çekirdek alana kümelenmiş köy evleri, evlerin bahçelerinde yahut yakın alanlarında ekip biçilen sebze ve meyvelerin olduğu bahçeler, daha uzak engebeli tepelerin aralarında kalan düzlük yerlerde de bağlar ve kıraç araziler bulunmaktadır. Bunun dışında buğday ve fiğ ekilen tarlalar da parçalı şekilde köy merkezinin kimi uzak, kimi yakın noktalarında çevrelenmektedir. Bağlarda genellikle açılmış su kuyuları bulunmaktadır. Verimsiz arazilerin geneline çitlembik ve palamut ağaçları dikilmiştir. Bunun dışındaki alanlar da hayvanların otlaması içindir. Mezarlık ise köyün bağlara bakan yüksek bir noktada bulunmaktadır ve köyün merkezine çok uzak olmamakla birlikte, mezarlığa ulaşmak için yüksek bir yokuşu aşmak gerekmektedir.

Köyün iç şekline bakacak olursak; caminin köye ulaşım sağlayan ana yolun, yani köyün merkezinde inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Caminin bir bahçesi yoktur ve kapısı meydana açılmaktadır. Caminin on, on beş adım sağında köy kahvesi ve üzerinde misafirhane bulunmaktadır. Köylüler burayı “köy odası” olarak adlandırmakta ve geceleri de köy erkekleri burada toplanmaktadır. Yazın da genellikle erkekler cami duvarlarına yahut caminin alt kısmında bulunan çardaklı parkta oturmaktadırlar. Dışarıdan gelenler, bu meydanda ağırlandırmakta ve hatta arada gelen yemeni, kumaş, leğen satan satıcılar ürünlerini bu alana sermektedir.

Köyün beş sokağı bu meydana çıkmakta ve meydana hayvanlar için yalak ve bir çeşme bulunmaktadır. Bunun dışında yalağın başına hayır amaçlı, dağdan su getirilmiş ve çeşme yaptırılmıştır.

Köyde bir dikiş nakış kursu binası, iki okul, bir gözlem kulesi ve bir çamaşırhane bulunmaktadır. Ayrıca bir sağlık ocağı da mevcuttur. Ancak bunların hiçbiri şu an işler

vaziyette değildir. Bu yapıların tamamının inşaatı 1972 yılında başlamış ve bir yıl içinde tamamlanmıştır. Ancak yaklaşık 4-5 yıllık bir kullanımın ardından, yapılar kullanılmamıştır. Bugün köy çocukları ilçede eğitim görmekte, bunun dışında insanlar sağlık hizmetleri için de ilçe hastanesine gitmektedir.

Behice Boran, yaptığı çalışmada, dağ köylerinde nüvelenme olmadığını ve nüfusun mekânda bölünmediğini belirtmiştir (Boran, 1945:79). Bu tespiti Yelli Köyü için de geçerlidir. Ancak son on yılda kentten kıra dönüş ve oluşan yeni yapılanma, köyün geleneksel görünümünde değişimlere neden olmuştur. Bu noktada yeni gelenlerin merkezden uzak, kendi tarlarına yahut satın aldıkları topraklara inşa ettikleri evler, bütüncül görünümü bozmaktadır. Yapı itibariyle de son derece gelişmiş olan bu evler, diğerlerinden oldukça farklı görünmektedir. Onun haricinde zengin evleri, fakir evleri diye bir ayrım söz konusu görünmemektedir.

Dünyada da en fazla yaygın görünen köy tipi “toplu köy” dür. Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika’da da en fazla bulunan köy tipi olmakla birlikte, köy evlerinin arazi üzerinde belirli bir alanda toplanmasının hem avantajları hem de dezavantajları söz konusudur. Olumlu yönlerine bakıldığında, köye götürülen hizmetler daha kolay ve ucuz şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca toplu köy, insanların iş birliği ve dayanışma içinde hareket etmelerini sağlamaktadır. Bunun dışında bir arada olmak güvenlik açısından da önemli bir faktördür. Olumsuz olan ise arazilerin köyün etrafına dağılmış olmasıdır. Miras yolu ile toprakların parçalanması, Türkiye tarımındaki önemli sorunlardan bir tanesidir. Bu şekilde arazilerin hem köyün merkezine uzak hem de dağınık olması verimliliğin yanında zaman kaybına da sebep olmaktadır (Özensel, 2015:36).

3.2.2.2 Evlerin şekli

Evler genellikle iki katlıdır. İlk kat yani giriş, taş örmedir. Burası köyün genelinde hayvanlar için ahır olarak kullanılmaktadır. Giriş kapısı dışında buralarda pencere bulunmamaktadır. Oldukça karanlıktır ve hayvanlara verilen yem ve samanlar buraya istiflenmektedir. Buradan ikinci kata çıkan merdivenler vardır ve ikinci kat yeniden bir kapı ile çardak denilen antreye açılmaktadır. Üst kat çamurdan dolgudur ve üstü sıvadır. Tavan ve zemin tahta döşemedir. Evlerde genelde üç oda bulunmaktadır. Odaların pencereleri küçüktür. Bu şekilde kışın daha rahat ısınma sağlanılabileceği düşünülmüştür. Mutfaklarda gömme dolap, ekme pişirme ocağı ve sekiler bulunmaktadır. Çatılar ise, çinko yahut kiremitten dörtlü bölme şeklinde yapılmıştır.

Eski evler oldukça bitişikken, sonrasında ayrı inşa edilmeye başlanmıştır. Bunun temel nedenleri insanların bir arada yaşama istediğinin eskisi kadar yoğun olmadığı ve gerekli görülmediği olarak tespit edilmiştir. Sosyal tabakalanmanın hissedileceği bir yerleşim şekli bulunmadığı daha önce de belirtilmiştir. Geliri daha az olanların ahşap döşemelerinin kalitesinin biraz daha düşük olduğu gibi ufak detaylar görülmektedir. Evlerin çoğunluğunun kapısı sokağa açılır. Yeni yapılar ve birkaç eski evin kapısı bahçelerinin içindedir. Bahçeler de büyük uzun duvarlar ile çevrilmemiştir. Fakat duvar ördürmenin hane sahibini zengin ve kudretli gösterdiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Kentten köye yarı zamanlı geri dönüş gerçekleştirenlerin tamamı bu duvarları ördürmüştür.

3.2.3 Köyün ekonomik durumu ve değişimi

3.2.3.1 Teknoloji ve Köylülük

Yelli Köyü'nün teknik durumu 1975'e kadar insan ve hayvan enerjisinin bir arada kullanımı ile ifade edilmektedir. Yıllar boyunca kullanılan enerji aynı olup, aletlerde ve aletlerin kullanım şekillerinde farklılaşmalar gözlenmiştir. Behice Boran bu durumu şöyle açıklar: "...aynı çeşit aletin daha iyi daha kötü, yani daha tekemmül ettirilmiş, daha iptidai şekilleri olabilir; yeni bir alet icat olunduktan sonra o alet aynı şekilde kalmaz, gittikçe daha iyi bir şekle konur, gördüğü fonksiyon için gittikçe daha uygun bir vasıta haline gelir..." (Boran, 1945:84). Boran, bir topluluğun uzunca bir zaman bölümü içindeki teknolojik evrimini incelerken bu noktalara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Neticede kırsalın toplumsal anlamda evrimsel sürecini anlamak adına, tüm zirai faaliyetler, teknolojik değişim, kullanılan aletler büyük önem arz etmektedir.

Köyde yapılan derinlemesine görüşmelerde "toprağınızı işlerken hangi araçları kullanıyorsunuz?" sorusuna yanıtların tamamı eskiden tarlaların işlenmesinde öküzle çekilen karasaban, bunun dışında ise bahçe ekim ve dikim işlerinde bel, tırmık, çapa kullandıkları şeklinde olmuştur. Ayrıca köye ilk kez traktör girene değin, buğday ve samanın kanıyla taşındığı belirtilmiştir.

Köye ilk traktör 1975 yılında köyün ileri gelenlerinden Hüseyin Avni Girgin tarafından getirilmiştir. Sonrasında da traktör alımları olmuştur ve şimdilerde toprak sürme, pulluk işleri, ekim, patoz, ilaçlama ve taşıma işleri traktörle yapılırsa da köyün tamamında traktör sahibi kişi sayısı oldukça azdır. Köylüler bunun temel nedenini, köyün modern tarıma uygun bir arazi yapısından yoksun olmasında görmektedir. Böyle bir durum da köylülerin büyük çoğunluğunun orak ve tırpan yaparak hasat yapmalarını

zorunlu kılmaktadır. Ayrıca alan sınırlı olduğundan biçer-döverin girdiği tarlalara diğer tarlalardaki ürünler taşınıp, orada işlemler gerçekleştirilmektedir. Yani insan gücü gerektiren bir arazi yapısı söz konusudur. Bu da el aletlerinin köylüler için ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Sınaî faaliyetlerin değerlendirilmesine bakacak olursak, bu faaliyetlerin esasında ev sınaî faaliyetleri olduğunu, kadınlar tarafından, kendi ailelerinin geçimlerine dönük girilen işler olduğu belirtilebilir. Örneğin, pekmez kaynatma işi, tereyağı yapma, bulgur öğütme köyün iktisadi varlığına katkı sağlamaz ve bu işleri yapmakta kullanılan aletler ve yöntemler oldukça basittir. Pekmez yapmak için kadınlar üzüm hasatından hemen sonra, bahçe önlerinde büyük ateşler yakmaktadır. Bu ateşlerin üzerine oldukça büyük ve geniş kazanlar koyulur ve üzümler kadınların ayakları ile ezdikten sonra kaynatılır.

Köyün üzümü oldukça meşhur ve leziz olmasına karşın, bugün halkın gereken önemi göstermemesi ve yalnızca kendi tüketimleri için üzüm hasat etmeyi yeterli görmesi, bağların gittikçe kısırlaşmasına sebep olmaktadır. Esasında daha çok verim elde etme yolunda çeşitli usullerin farkında olmalarına karşın, bu ihmalkârlık bu ürünün ticarileşmesine engel olmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; kullanılan her tür alet ve usulde çeşitli yenilikler, süreç itibariyle belirlemektedir ancak toprağın yapısı, coğrafi koşullar, gelenekler ve kullanılan enerji çeşidini birbirinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Enerji sabit olduğunda aletlerde bir noktaya kadar değişebilir, bunlardaki sabitlik ürünlerin de çeşitlenmesinde engel teşkil eder. Bunların tamamı üzerindeki ufak değişiklikler de Boran'ın (1945) belirttiği şekilde genel sosyal seviyeye etki etmektedir.

Ülkemizde, tarımda teknoloji seviyesinin özellikle son yıllarda beklenen düzeyde gelişemediği ve bölgeler arasındaki teknoloji kullanımına yönelik farklılıkların giderilemediğini yönünde eleştiriler yapılmaktadır (Bayaner, 2014:13). Bu durumun

temel nedeni, gerekli ekolojik koşullara ve ürün çeşitliliğine sahip bir ülke olmamıza karşın, Tek Parti döneminden bu yana kapsamlı ve yeterli bir kalkınma politikasının ortaya konamaması ve yine aynı şekilde teknoloji politikalarının geliştirilememesidir.

Alan çalışmasının gerçekleştirildiği köyde en belirgin teknolojik ilerleme köye traktörün girdiği ve Türkiye kırsalının geneline göre oldukça geç bir tarih sayılan 1975 yılında yaşanmıştır. Ancak traktörün Türkiye kırsalına, kalkınma stratejisi çerçevesinde Marshall Planı vasıtasıyla alınan kredilerle sokulması, yarardan çok büyük kayıpları beraberinde getirmiştir. Oya Köymen (2008), traktörleşmenin henüz yoğun etkileri görülmeden 1949 yılında ABD’li bir araştırmacının vardığı sonuçları şu şekilde aktarmıştır:

Eğer Marshall Planı’nın tarım makineleri tahmin ettiğim gibi köylüyü kente göçe zorlarsa, nasıl yaşayabileceğini düşünemiyorum. Hızlı tarımsal makineleşme, hızlı bir sanayileşme ile birlikte yürümezse, topraktan koparılan ve başka bir yerde iş imkânları olmayan halkın önemli bir bölümü için yıkım getirir. (...). Uzun dönemde bir denge kurulur demek kolay. Ama bu arada on binlerce insan ekonominin çarkları arasında ezilip yok olacaktır. Köylüler kente göç ettikten sonra ne yapacaklar, kimse bunu bilmiyor, daha da kötüsü kimsenin umurunda değil. İstikrarlı bir Türkiye böyle kurulamaz. (...) (s.135-136).

Köymen, ABD’nin artık kullanamadığı bu eski traktörlerin toprağımızı derinden yaraladığını, etkisinin çok sonra ortaya çıkacak toprak erozyonunu başlattığını, dağ taş sürülüp, meraların yok edildiğini ve traktörleşen büyük toprak sahiplerinin küçük köylüyü topraksızlaştırarak kentlere doğru sürdürdüğünü ve bu insanların kentlerde sanayi olmadığı için ancak inşaat işçisi olduğunu yahut diğer işsizler ordusuna katıldıklarını belirtmiştir (Köymen, 2008:138).

3.2.3.2 Toprağın yapısı ve toprak mahsulleri

Yelli Köyü, Köroğlu Dağlarının eteklerinde kurulan bir dağ köyüdür. Köy vadide konumlanmış, yıl boyu şiddetli rüzgâr alan, engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Sorgun tarafından gelen büyük dere köy boyunca ilerler ve dere etrafı da taşlık ve engebelidir. Dere yazları kururken, kışın büyük bir hızla akmaktadır. Arazinin bütünündeki ekilen ve kullanılan tüm araziler kullanıma uygun şekilde eğimi alınarak oluşturulmuştur. Bağlar bölgesi de dağın eteğinde ve köyden yukardadır. Buranın toprakları da oldukça taşlıdır fakat köylüler yıllarca bu taşları ayıklayarak kendi tarla sınırlarını çizmek adına duvarlar örmüşlerdir.

Köyde genellikle tarlalara ekimden önce tezek atarak toprağın canlanması beklenmektedir. Köylüler, toprağın “kara toprak” cinsinde olduğunu, ekiminin ve işlenmesinin oldukça güç olduğunu belirtmişlerdir. Tarlalar genellikle ekim ayında, bahçeler ise mayıs ayında ekilmektedir. Tarlalarda, fiğ, arpa ve buğday ekimi yapılırken, bahçelere genellikle geçimlik soğan, domates ve yeşillikler ekilmektedir. Toprak baharda işlenmektedir, lakin bu süre yağmurlardan dolayı değişebilmektedir. Toprağın cinsinden dolayı yağmuru alan ve emen toprağı işlemek ise köylüler için oldukça önemlidir.

Köy halkının tamamının bağlık arazisi bulunmaktadır. Üzümler, yumru karası, kadın parmağı, kurbağa gözü ve kendi biten şeklinde adlandırılmaktadır. Bunların tamamı sofralıktır ve köylüler bağlarda gençleştirme işlemi yapmadıkları için verim oldukça düşmüştür ve her geçen yıl daha da kötüye gitmektedir. Toplanan üzümler, ya taze yenmekte ya pekmez yapılmakta ya da hevek adı verilen bir şekilde serin yerlere asılıp, kurutulup kışın da tüketilebilmektedir.

Köyün tamamında dışarıya satılan ürün bulunmamaktadır. Ancak yazın köye şehirden gelenler ve geri dönüş göçü yapanlar, tereyağı, süt, yoğurt, bamya, pekmez, üzüm satın

almakta ve köylüler de bu şekilde para kazanmaktadırlar. Bu ürünlerin tamamının üretimini ve hasatını kadınlar yapmakta ve satışı da yine kadınlar gerçekleştirmektedir.

3.2.3.3 Hayvancılığın durumu

Hayvancılık bir dönem köyde oldukça önemli olmuştur. Toprağın işlenmeye elverişsiz olması, sert iklim koşulları, bu dağ köyündeki insanların geçimleri için hayvancılığa yönelmelerine neden olurken, sonrasında bu sürüler, göç etmek isteyenler için sermayeye dönüşmüştür. Bu hayvanlarını satmayı başaranlar, aldıkları parayla kentin yolunu tutmuştur.

Bugün köyde keçi sürüleri bulunmaktadır ancak koyun beslenmemektedir. Bunun asıl nedeni, koyunu otlatmak için mera alanlarının bulunmamasıdır. Köyün engebeli, taşlı yapısı ve arazinin tamamında bulunan meşe ağaçları keçi beslemeyi oldukça kolaylaştırmaktadır. Keçi sürülerinin en fazlası 400 keçilik sürüdür, bunun dışında 3 ailede de büyükbaş hayvan sürüleri bulunmaktadır. Ayrıca yaz kış köyde ikamet edenlerin tamamında az sayıda olsa da büyükbaş hayvan beslenmektedir. Ancak yaşlanıp, kış çocuklarının yanında geçirenler yahut çalışmak için şehre gidenlerin hepsi hayvanlarını satmıştır.

Keçilerin ne tütünden ne de sütünden faydalanılmaktadır. Bu hayvanlar, kışın açık alanda ve dağlarda kalabilmektedirler. Bunun dışında evlerin bahçeleri yahut bahçe yanlarında kurulan ağıllarda da geceyi geçirmektedirler. Büyük sürü sahiplerinden birine, “bu kadar çok keçiyi ne yapıyorsunuz” diye sorulduğunda; “Kurban bayramında 3-4 tane satmak bizim bir kışımızı görür.” (Burcu, 24 yaşında) şeklinde cevap alınmıştır. Büyükbaş hayvanlar ise, köylülerin süt, yoğurt ve tereyağı ihtiyaçlarını karşılaması açısından önem taşımaktadır. Çünkü köylünün kışlığını hazırlamadaki temel gıdaları

bunlar olduğu için, büyükbaş hayvanlarını satmayı genellikle tercih etmemektedirler. Ancak görüşmelerde büyükbaş hayvan sahibi olanlar, yem fiyatlarının çok yüksek olduğunu, hayvanları bu yüzden doyuramadıklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak hem ekimden hem de hayvancılıktan geçimini sağlayamayan bu köylüleri ayakta tutan nedir diye sormak gerekmektedir. Batı ülkelerinde tarım firmaları ve endüstriyel tarım olağanüstü şekilde desteklenmektedir. Bunlarla üretim fazlalığı oluşmakta, yaratılan bu üretim fazlalıkları ve tarımsal girdiler için dış pazarlar kaçınılmaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır. Dış pazarlar için de Üçüncü Dünya ülkelerinin tarımının çöküşü istenmektedir (Kaymakçı, 2011:45).

Bugün Dünya Bankası, Üçüncü Dünya ülkelerine kredi sağlamakta ve bu kredilerle yine kendi mallarını, sığırlarını pazarlamaktadır. Bu ithalat ise yine Batı ülkelerinin işine yararken, başta çiftçilerin sonra da tüketicilerin zararına olmaktadır. Bugün ise et fiyatları asgari ücretle geçinen insanların satın alamayacağı düzeyde seyretmektedir (Kaymakçı, 2011:46). Özellikle 1980 sonrası hayvancılık sektöründe, hükümetlerin uyguladığı yanlış ve dış güdümlü ekonomik politikalar ve 1960'lardan bu yana uygulanan tarım şirketlerinin çıkarlarını gözetilen üretim modeli, sektörün bugünkü hale gelmesine neden olmuştur (Aysu, 2006:164).

Destekleme uygulamaları her ne kadar bugün artma eğilimindeyse de yem bitkilerinin ekiliş alanları, toplam ekiliş alanlar içerisinde az bir yer tutmaktadır. Ayrıca kaliteli kaba yem üretimi yeterli gelmemektedir. Mera alanları da uzun yıllardır uygulanan yanlış politikalar ve köylülerin bilinçli olmayışı nedeniyle azalmıştır. Dolayısıyla köylüler için hayvancılık yapmanın maliyetleri oldukça artmış, kar oranları ise azalmıştır (Bayaner, 2014:7).

Bu sorunlara ek olarak şunu söylemek gerekmektedir ki, 2011 yılında yapılması beklenen tarım sayımının yapılamamış olması, hayvancılık istatistiklerinde verim

seviyelerinin hala 2001 Tarım Sayımından elde edilen verilere dayalı tahmin edilmesine neden olmaktadır. Özellikle hayvan sayıları, üretim miktarları, üretici fiyatları gibi bazı istatistiklerde verilerdeki keskin değişimlerin sebeplerinin yeterince açıklanamaması ve verilerin güvenilirliğinin il ve ilçe teşkilatlarındaki personelin veri toplama bilgisiyle sınırlı olması bu konudaki önemli problemlerdir. Ülkemizde güncel bilgilerin işlendiği, sürdürülebilir bir tarımsal işletme kayıt sisteminin bulunmaması da birçok çalışmayı engellediği gibi yürütülen çalışmalarda da kesin bilginin elde edilme olasılığını düşürmektedir (DPT, 2014b). Bu durum da üretim planlarının yanlış yapılmasına yol açmakta ve sonuçları da tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylüleri ve tüketicileri olumsuz yönde etkilemektedir.

3.2.3.4 Toprak işletimi ve mülkiyeti

Yelli köyünün genelinde nüfusa göre arazi dağılımı hemen hemen aynı olmakla birlikte sayılı kişilerin arazileri genelden birkaç dönüm kadar fazladır. Zaten toprağın çakıllı olması, köyün topraktan geçimini sınırlandırmaktadır.

Behice Boran 1945’de yaptığı çalışmada, “...dağ köylerinin arazisinin iyi olmadığı bu topraklara biçilen değer de kendini gösteriyor... Dağ köylerinde ise hem nüfus başına toprak azdır hem de arazi verimsizdir beş dağ köyünün beşinde de 1000 metre kare toprağın vasati değeri 10 liradan aşağıdadır...” (Boran, 1945:109) şeklinde bir tespitte bulunmuştur. Ancak bugün bir dağ köyü olan Yelli’de arazi her ne kadar engebeli ve verimsiz olsa da değeri iki şekilde farklılaşmaktadır. Eğer arazi tarla olarak kullanılacaksa 1000 metre kare araziye 8000-1000 TL arası değer biçilirken, aynı arazi ev için satın alınacaksa 15000-20000 TL arasında fiyat verilmektedir. Fiyatların bu denli artış göstermesinin temel sebebi ise, 2000’li yıllardan günümüze kadar olan süreçte, büyük

şehirlere öncesinde göç edenlerin, şehir yaşantısından bunalanların ve kentte geçim sağlayamayanların atalarının topraklarına dönme istekleri ile birlikte yeni bir yapılanmanın oluşmaya başlamasıdır. Yapılan yeni evler her geçen yıl ise arazilerin değerinin artmasına neden olurken, köylüler kimsenin tarla için toprak satmadığını, eğer üzerine ev yapılacaksa ancak bu nedenle satılabileceğini belirtmektedir.

Köydeki herkesin toprak sahibi olması ve arazilerin boyutlarını aşağı yukarı aynı olması, köyde sosyal tabakalaşma olmadığını göstermektedir. Köyden göçen veya köyde kalan tüm köylülerin kendi arazileri bulunmaktadır. Belirttiğimiz gibi, arazilerin büyük kısmının belirli kişilerde toplanmasından söz etmek mümkün değildir. Önemli nokta ise köydeki tüm arazilerin dağılımı, köylülerin birini diğerine üstün kılmayacak şekilde gerçekleşmesidir. Hayvan sahibi olmak da bir servet göstergesi olsa da bugün insanlar bakımından kaçtıkları ve masraflarını karşılayamadıkları için fazla hayvan sahibi olmayı yük olarak görmektedir. Bunun dışında daha önce belirtildiği gibi, büyük sürüsü olan az sayıda aile mevcuttur.

Derinlemesine yapılan mülakatlarda “ne kadar toprağınız var?” diye sorulduğunda, istisnasız “kendimize yetecek kadar” yanıtı verilmiştir. Sonrasında birkaç kişinin uyarmasıyla, soru mülakat sorularından çıkarılmıştır. Alınan uyarı, köylülerin çoğunun yardım aldığı, bu nedenle kesin olarak mal varlıklarının kimse tarafından bilinmesini istemedikleri, ayrıca eğer aldıkları yardım bir gün kesilirse sorumlu olarak bu çalışmanın görülebileceği yönünde olmuştur. Bu doğrultuda “topraktan elde ettiğiniz ürün miktarı ne kadardır, topraklarınıza nasıl sahip oldunuz?” gibi sorular yöneltilmiştir. Soruların yöneltildiği kişiler her soruya tereddütsüz cevap verirken, mal varlıklarına dair sorularda çekimser davranmaları, kapalı bir topluluk olduğunun temel göstergesi niteliğinde olmuştur. Maddi konularda duyulan hassaslık, mülakatın temel amacını da sorgulamalarına neden olabilir düşüncesi ile bu soru iptal edilmiştir.

Toprağın işletilmesine ilişkin sorduğumuz “toprak kiralyor musunuz yahut toprağınızı ortağa veriyor musunuz?” sorusuna katılımcıların tamamı, şimdi için böyle bir durumun olmadığını, köyün genelinde kimsenin kiraya toprak vermediğini belirtmiştir. Yaklaşık 20 yıl önce ise durumun farklı olduğu belirtilmiştir. “İkisi de yok şimdi. Eskiden ortak olurduk, başkalarının kısır yerleri de ekerdik. 20 yıl evvelden bahsediyorum. Yarı yarıya üleşirdik. Öküzle işlerdik” (Ahmet S., 72). şeklinde olduğu belirtilmiştir. Bugün ise işleyebilen toprağını işlerken, kalan yerler genelde kısır olarak bırakılmaktadır. Toprağı ekmek isteyen olursa da kira alınmadığı belirtilmiştir.

Köyde toprağın mülkiyeti 2015 yılına kadar tapuya göre verilmemiştir ancak sorunda ölçümler yapılmış ve tapular dağıtılmıştır. Öncesinde tapu işlemlerinin uzun sürmesi ve masraflı olması, köylülerin noterden aldıkları kâğıtlarla mal sahibinden toprağı almalarına neden olmuştur. Bu kâğıt ise sonrasında herhangi birinin topraktan hisse talep etmesini önlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu durumu şehirde yaşayan ancak geri dönüş göçü etmiş olanlardan biri şu şekilde anlatmıştır:

Toprağımız yok. Babamız topraklarımızı başkalarına vermiş. Biz ilk geldiğimizde babamın topraklarını verdiği kişiler ürktüler. Benim herhangi bir talebim olmamasına karşın hepsi tek tek gelip ellerindeki kâğıtları gösterdiler. Nihayetinde biz eski topraklarımızdan birini hisseli olmasına rağmen edinip (satın alıp) evimizi yaptık (Cengiz K. 55).

3.2.3.5 Köydeki ticari faaliyetler

Korumacı devletçi sanayileşme döneminin sonrasında yaşanan II. Dünya savaşı döneminde korumacı iktisat politikalarından uzaklaşmış, ithalat serbestleşmiş, kredi ve dış yardım önem kazanmıştır. Dolayısıyla pazara dönük tarım, altyapı, madencilik sektörüne ağırlık veren bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir. 1945 yılı itibarıyla

Meclisten geçen iftiyi Topraklandırma Kanunu ile kk işletmelere ağırlık verileceği, 1947’de hazırlanan Kalkınma Planı ile de önceliğin kırsal kesimde olduğu açıklık kazanmıştır. Bu planın en önemli özelliği ise kırsal kesimin pazara aılımlını kolaylaştıracak karayolu yapımına ağırlık vermesi olmuştur. Planda ilgi çekici bir diğer husus, yatırımların finansmanı olmuştur. Yatırımların %49’unun finansmanı dış yardımlardan, kredilerden ve borçlardan sağlanmış, bu da bir önceki dönemin ie dönük iktisat politikalarından vazgeçildiğinin göstergesi niteliğinde olmuştur (Balta, 2002:281).

Bu yeni dönemde, kapitalizmin yeni bir mahkm etme yöntemi söz konusudur ve bir öncekinden farklı olarak doğrudan sömürgeleştirme yerine, borçlandırma, diplomatik yollar ve uluslararası anlaşmalar vasıtasıyla dolaylı yoldan bir sömürme şeklini almıştır. Bu ekonomik ortaklıklar kuşkusuz ki kapitalist ülkelerin lehine gerçekleşmektedir (Balta, 2002:282). Kazgan (1970) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

...piyasa şekillerindeki farklılıklar mübadele hadlerinin tarımsal ürün ihracatçıları aleyhine ve sınai ürün ithalatçıları lehine dönmesine, böylelikle ülkeler arasında reel gelir transferlerine yol açmaktadır. Zira, tarımsal hammaddeler ve gıda maddeleri üreten ülkelerde fiyat düşüşü olursa, sanayi malları üreten ülkelerde reel gelir yükselir (aktaran Balta, 2002:282).

II. Dünya savaşı sonrasında kapitalist sistem içindeki yerini kavramak adına, Türkiye’nin 19 şubat 1947’de Dünya Bankası ve IMF ‘ye ye olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu tarihten itibaren de Türkiye, hükümet destekli IMF politikalarını sürdürmüş, 1948’de Marshall Planı’na alınmış ve Amerika ile zel İş birliği Anlaşması imzalanmıştır.

II. Dünya savaşı bitimde Cumhuriyet Halk Partisi köylülere çeşitli tavizler vererek, iktidarına yakınlaştırma çabası içinde olmuştur. Dolayısıyla da Amerikan destekli yardımları ve kırsal geleşme önerilerini kabul etmişlerdir. 1948’de traktörler ve sulama, tohum gibi diğer yatırım planları ülkeye gelmeye başlamıştır. 1950’lerin başında ise

tarımsal gelişmenin önemli bir ivme kazanması, ekilemeyen topraklar, çoğunluğu kullanılmayan mera alanları ve büyük toprak sahiplerinin emek kıtlığından ötürü ekemediği arazilerin traktörler vasıtasıyla sürülmesi ve bu topraklarda üretim yapılması ile yani büyük ölçüde gerçekleştirilen toprak açma sürecinde yaşanmıştır. Bu toprakların işlenebilir hale getirilmesi, dönemin koşulları da göz önünde bulundurulduğunda önemli bir iktisadi artış olarak değerlendirilmiştir. Sonrasında ise, Demokrat Parti'nin popülist politikaları vasıtasıyla tarım ürünlerine verilen yüksek fiyatlar ile köylüye sağlanan sübvansiyonlar tarımsal gelişmeyi sürdürmüştür. Ayrıca kırsal bölgelerde yaşayan insanlar daha geniş işgücü piyasası içerisinde yer bulmaya başladıklarından, bir süre sonra göçler artmıştır. Her ne kadar bu durumdan herkes yararlanamasa da karayollarına yapılan yatırım ve ulaşımın büyük ölçüde iyileştirilmesi ile mevsimlik işçi olarak da önemli göçler yaşanmıştır. Bu sayede köylüler haneye büyük oranda gelir sağlayabilmiştir (Keyder, 1988:163). Keyder bu süreci şu şekilde belirtmiştir:

Para türünden gelirin artması bir yandan pazara açılmayı mümkün kılarken bir yandan da önceden ev ekonomisi veya köy ekonomisi içinde üretilen malların dışarıdan satın alınmasını, dolayısıyla da hanenin iktisadi faaliyetlerinin uzmanlaşmasını beraberinde getirdi. Böyle bir uzmanlaşma ancak fiyat ve maliyet bilincinin daha köklü olarak yerleşmesi ile olurdu (Keyder, 1988:164).

Keyder'in belirttiği şekilde ulusal ekonomi ile bütünleşme hem emek hem de üretilen ve tüketilen malların metalaşmasını da beraberinde getirmiştir.

II. Dünya savaşı öncesi köylüler henüz küçük meta üreticisi olmamışlardır. Bu süreçte, köylülük ilişkileri içerisinde, kişilerden bağımsız, metalaşmanın zayıf ve piyasa ilişkileri ile henüz bütünleşmemiş olarak bağımsız yaşam sürdürmektedirler (Friedmann, 1980). Ancak küçük meta üretimi yani aile emeğine dayanan bir işletmenin meta ilişkilerinin tamamen yaygınlaştığı bir iktisadi ortamda faaliyet göstermesi durumunun gelişmesi ile üreticiler mallarını kullanım değerine göre değil, değişim değerine göre, kar mantığına uyacak şekilde üretmeye başlamıştır (Keyder, 1988:165).

Boratav, 1946-1953 yıllarının büyüme ve sermaye birikimi koşulları bakımından Cumhuriyet tarihinin en elverişli dönemini oluşturduğunu belirtmiştir. Fakat bu koşulların sınaî birikimi lehine kullanılmamıştır. Dünya ekonomisiyle, tarımsal ürün ihracatı ve sınaî tüketim mallarının ithalatına dayalı hammaddeci bir ihtisaslaşma zemini üzerine bütünleşmiştir (Boratav, 2015:43). Her ne kadar traktör dış alımına koşut olarak tarım yaygın ve hızlı bir gelişme sürecine girmiş, tarım yıllık %10'un üzerinde bir büyüme ivmesi kazanmışsa da toprak reformu yapamamış ve alt yapısı yeterli olmayan Türkiye tarımının tıkanması uzun sürmemiştir. Bu bağlamda Günaydın bu tablonun, 1950'li yıllarda görülen kente doğru hareketlenme, mekanizasyon artışının tarımsal işgücü üzerindeki etkileri ve dış kaynak kullanılarak yapılan yatırımların canlandırdığı ekonomi ile açıklanabileceğini belirtmektedir (Günaydın,2010:161).

1980'li yıllar ise, dünyada keynesyen politikalardan neo liberal politikalara geçişin gerçekleştiği dönemdir. Türkiye ise bu tarihte, ithal ikameci politikaları terk ederek 24 Ocak kararları ile birlikte, ucuz emeğe dayalı, orta derecede teknolojinin kullanıldığı ürünlerin dış satımına dayalı, serbest piyasa düzenine geçmiştir. Bu düzen ve uygulanan politikaların tarıma yansması ise destekleme kapsamının daraltılması, tarımsal ürün fiyatlarının baskılanması ve iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine dönmesi suretiyle ortaya çıkmıştır (Günaydın, 2010:162). Boratav (2003:165-166) durumu şu şekilde ortaya koymaktadır:

Denetimsiz piyasa ilişkileri içinde kapitalist sanayi, örgütlü ticari ve mali sermaye karşısında yapısal olarak zayıf ve savunmasız olan köylü tarımının bu koşullarda olumsuz fiyat hareketleriyle karşılaşması kaçınılmaz görünüyor. Nitekim tarımın ticaret hadleri, 1978-79 ve 1988 yılları arasında, MG serilerinden hesaplandığında %38.9 oranında gerilemiştir. İç ticaret hadlerinde diğer büyük bir bozulmanın büyük buhran yıllarında meydana geldiği hatırlanacaktır. Bu iki dönemi bu açıdan karşılaştırmak da ilginç olabilir: 1928-29 ile 1934 arasında meydana gelen göreceli fiyat bozulmasının MG verilerine göre %24.4 oranında olduğu dikkate alınır ve yukarıdaki oranlarla karşılaştırılırsa,

1978-88 yıllarının Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye köylüsünün karşılaştığı en büyük iki fiyat çöküntüsünden birini, hatta en ağırını oluşturduğu ortaya çıkar.

Netice itibariyle 24 Ocak kararları ile serbest piyasa koşullarının benimsenmesi ve bu doğrultuda alınan kararlar, ekonomik yaşamın yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Ancak bu durumdan en çok etkilenen ise tarım sektörü olmuştur. Çünkü tarımsal girdilere sağlanan sübvansiyonlar tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesine, düşük faizli tarım kredilerinin ise yüksek enflasyonunu beraberinde getirmesine neden olmuştur. Kararlar ekseninde ihracatın artırılması hedeflendiğinden iç tüketimde kısıtlamalar ile tarımsal ürünlerin taban fiyatlarının düşürülmesi ve bu şekilde dış pazar tarafından alımların artması amaçlanmıştır. Sonuç olarak ise, bu kararların en çok etkilediği tarım sektöründe, tarımsal ücretler ve ürün taban fiyatları düşüş göstermiştir (Bakırcı, 2007:166).

Tablo 5. Buğday üretimi ve verimi.

	BUĞDAY			
	ÜRETİM		VERİM	
	(BİN TON)	INDEX	(KG/HA)	INDEX
1925	1.075	100	344	100
1930	2.586	241	921	268
1940	4.068	379	928	270
1950	3.872	360	865	252
1960	8.450	786	1.097	320
1970	10.000	930	1.163	338
1980	16.500	1.535	1.829	532
1983	16.400	1.526	1.777	517
1984	17.200	1.600	1.911	556
1990	20.000	1.860	2.116	615
1991	20.400	1.898	2.118	616
1992	19.300	1.795	2.010	584
1995	18.000	1.674	1.915	557
1998	21.000	1.953	2.234	649
1999	18.000	1.674	1.919	558
2000	21.000	1.953	2.234	649
2001	19.000	1.767	2.032	591
2005	21.500	2.000	2.324	676
2006	20.010	1.861	2.357	685
2007	17.234	1.603	2.128	619
2009	20.600	1.916	2.543	739
2010	19.674	1.830	2.426	705
2011	21.800	2.028	2.693	783
2014	19.000	1.767	2.399	697

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı.

Ayrıca desteklenen ürünlerdeki azalma tarım kesiminde yaşanan ayrı bir problem olarak değerlendirilmektedir. Desteklenen ürün sayısı 1980’de 24 iken, 1985’de 18, 1990’da ise 10’a düşürülmüştür. Daha sonraki uygulamalar ile bu sayı 1991’de 24’e, 1992 yılında ise 26’ya yükselmiştir. 5 Nisan kararları ile sayı 3’e düşürülmüş ve 1994’den sonra birliklerin destekleme alımları durmuş, yalnızca Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş. (TEKEL), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ) destekleme alımları yapmıştır. 2000’de desteklenen ürün sayısı 2’ye inerken (buğday ve şeker), 2002 yılında bu desteklemeler tamamen ortadan kalkmıştır. Bu tarihten sonra ise, IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda tarımda dünya fiyatlarının geçerli olması, doğrudan gelir desteği ve yine bazı ürünlerde prim uygulamalarının devam ettirilmesi istenmiştir. Özellikle destekleme alımlarının kalkması Türkiye kırsalı ve köylüler açısından önemli bir yıkım olmuştur (Öztürk, Nas ve İçöz, 2008:21).

1963 ve 1984 yılları arasındaki gelişmeleri inceleyen Özmucur, tarım gelirinin payında önemli düşüşler olduğunu, 1963 yılında payı 41.49 olan tarımın, 1984 yılındaki payının 20.11’e gerilediğini belirtmiştir (Özmucur, 1988:163).

Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz ki, 24 Ocak kararları, 1970 yılları itibariyle belirginleşmeye başlayan neo-liberal politikaların, IMF ve Dünya Bankası vasıtasıyla borç krizi içerisinde yüzen az gelişmiş ülkelere dayattığı birer vaat niteliğindeki yapısal uyum programlarının somut bir örneği olmuştur. Bu politikaların tarım alanına yansımaları ise, Oral (2004) “devlet-köylü ilişkisinin çözülerek yerini sermaye-köylü ilişkisinin alması “olarak değerlendirmektedir. Kamunun tekel kanununa son verilmiş, fiyat destekleme alımları işlevini yitirmiş ve tarımsal sanayi özel sektöre terk edilmiştir (Biamag, 30 Ocak2004). Bu politikalar ne ihracatı ne de üretimi geliştirmiştir. Var olan sorunları daha belirgin hale getirirken, çiftçinin daha da yoksullaşmasına ve Türkiye’nin tarımsal ürün ithalatçısı olmasına neden olmuştur. Oral, “1980 ve 1991 Genel Tarım

Sayımı Sonuçları birlikte incelendiğinde, orta köylü grubunun önemli boyutlarda eridiği, bu gruptan geçimlik düzey ile geçimlik düzeyinin altındaki aileleri içeren gruba kaymalar olduğu görülmektedir” diyerek Türkiye kırsalının içinde bulunduğu çıkmazı da gözler önüne sermektedir (Biamag, 24 Ocak 2004).

Bugün gelişmiş ülkeler ulus ötesi şirketleri ihracat yapmaları için sübvanselerken, üretilen ürünler IMF ve Dünya Bankası'nın tarım reformu uygulamaları ile özellikle başta tahıl ürünleri olmak üzere, tarımsal gıdaların ithalatına bağımlı hale getirilmiş az gelişmiş ülkelere ihraç edilmektedir. Bu ihraçların yapıldığı ülkeler dumping uygularken, dumping yapılan ülkedeki çiftçilerin rekabet edemeyeceği şekilde ürün fiyatları düşürülerek, saf dışı bırakılmaları söz konusudur. IMF güdümünde yerel pazarın ihtiyaçlarından ziyade yüksek değerli tarımsal metalar üreten az gelişmiş ülkeler, bu ihracata dönük üretim nedeniyle tahıl ve yağlı tohumların üretiminde ya yeterli olamamakta ya da uygulanan dumping ile düşen fiyatlardan ötürü üretimden çekilmek zorunda kalmaktadır (Yılmaz, 2013:3)

Dünya ihracat payı içerisinde Amerika'nın yeri, 1950 ve 1970 yılları arasında buğdayda %35, mısırdaki %50 ve soyada %90 artmıştır (Araghi, 2009:126). Önemli olan nokta ise az gelişmiş ülkelerin üreticileri, gıda yardımı kisvesi altında kendi yerel gıda arzlarının ikame edilmesi ile yerel pazarlarından hem ihraç edilmiş hem de geçimlik üretim yapmak zorunda bırakılmışlardır (Friedmann, 2005:242).

Bugün bahsedilen bu koşullar altında Türkiye tarımının 2000'li yıllardan günümüze değin bir değerlendirmesini ortaya koyan Olcay Büyüктаş (Cumhuriyet, 15 Eylül 2016), tarımda milli çöküşün gerçekleştiğini ve hayati ürünlerin artık üretilmediğini belirtmiştir. 2000'li yıllarda halen kendi kendine yeten birkaç ülke arasında olan Türkiye'de, 15 yılda pek çok üründe dışa bağımlı hale gelirken, 2010 yılından itibaren önce canlı hayvan, ardından et, sonrasında saman ve kurbanlık hayvan ithalatına izin verilmiştir. Büyüктаş,

Mayıs 2016'ya kadar 272 bin baş damızlık sığır, 1.4 milyon baş damızlık olmayan sığır, 2.2 milyon baş koyun ve keçi ile 211 ton sığır eti ithal edildiğini, toplamda 4 milyar dolar ödendiğini, ancak bu dönemde et fiyatları artmaya devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca;

2003-2015 yılları arasında Türkiye tarım ve gıda ithalatı için 400 milyar TL ödedi. Türkiye; buğdayını, Rusya, Almanya, Fransa ve Ukrayna'dan temin etti. Arpayı İngiltere ve Hırvatistan'dan sağladı. Samanını Gürcistan'dan aldı. Pamuğunu ABD, Yunanistan, Türkmenistan ve Hindistan'dan getirdi. Soyayı Arjantin'den, mısırını ABD, Arjantin ve Brezilya'dan ithal etti. Çeltik ve pirincini ABD, Vietnam, İtalya ve Tayland'dan sağladı. Mısır ve Çin'den kuru fasulye aldı Kanada'dan yeşil mercimek ve nohut ithal etti. ABD, Ukrayna ve Kanada'dan bezelyesini, Bulgaristan'dan kurbanlık koyun, Şili, Uruguay ve Fransa'dan büyükbaş hayvan, Bosna ve Hersek'ten lop et ithal etti (Cumhuriyet, 15 Eylül 2016).

Bu tablo gösteriyor ki, geçmişte bir tarım ülkesi olan Türkiye, üreticilerini yanlış politikalarla tarımdan tasfiye ederken, ithalat oranını arttırmış, ekim alanları ve hayvan nüfusunun sayısı ise büyük oranda azalmıştır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının resmi verilerine göre, 15 yılda toplam tarım alanı 2 bin 500 hektardan fazla azalırken, çiftçi sayısı 300 bin azalmıştır. Türkiye yurtdışından buğday, arpa, saman, pamuk, mısır, kuru fasulye, mercimek, nohut, bezelye dahil birçok ürün ithal etti. Hayvancılıkta da benzer şekilde önemli düşüşler yaşanırken, Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, 2003'te dana, koyun, tavuk ve balıkentinin kilosu ortalama 6,5 TL'den satılırken, Aralık 2015'e gelindiğinde bu rakam %360 artarak 23,4 TL'ye ulaştı. Bu rakamlarının haricinde Türkiye'de bugün kırsalda çiftçinin ürettiği üründen elde ettiği gelir ile bir sonraki dönemde kullanılmak üzere tarımsal girdi satın alabilme potansiyeli oldukça düşüktür. En basit şekliyle, çiftçinin kullandığı mazotun maliyeti %395 arttığını belirtirsek, zaten aldığı desteği devlete Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) olarak ödediğini söyleyebiliriz (Birgün, 20 Eylül 2016).

Bu koşullar göz önüne alındığında, alan çalışmasının gerçekleştirildiği Yelli Köyünde yapılan görüşmelerde köyün ticari faaliyetlerine dönük sorulara verilen karamsar yanıtlar şaşırtıcı görünmemektedir.

“Topraklarımızı nasıl mülk edindiniz?” sorusuna tüm köylüler “atlardan, babalardan kalma” yanıtını vermiş, “köyde toprağınız var mı varsa ne kadar?” sorusuna ise kesin yanıtlar alınamamıştır. Hatta katılımcıların onu da “kendimize yetecek kadar” yanıtını vermiştir. “Toprağınızı düzenli olarak ekiyor musunuz? Ekiyorsanız hangi ürünleri ekiyorsunuz?” sorularına ise köyde daimî kalanların tamamı buğday, fiğ, arpa ettiklerini ancak daimî olarak ekemediklerini çoğu yerlerin boş kaldığını belirtmiştir. Köyde daimî ikamet edenlerin yaş ortalaması 45-95 arasında seyrettiğinden kol gücüne dayanarak tarlalarda çalışmanın onlar için güç olması doğal görülmüştür. “Toprak kir alıyor musunuz yahut ortağa veriyor musunuz? Eskiden durum nasıldı?” sorularına ise şu şekilde yanıtlar verilmiştir:

20 yıl evvele kadar verilirdi. Kiralardık da ortak da ederdik. şimdi herkes kendi karnını doyurur ettikleriyle. Bir de hayvanlara saman yaparız. İşte hepsi bu (Ali Ö., 80)

Eskiden ortak olurduk, başkalarının kısır yerleri de ekerdik. 20 yıl evvelden bahsediyorum. Yarı yarıya üleşirdik. Öküzle işlerdik (Ahmet S. , 72)

“Tarımsal ürünlerden geçiminizi sağlamıyorsanız nasıl geçiniyorsunuz?” sorusuna ise verilen yanıtlardan bazıları şu şekildedir:

Emeklimiz var gayrı, o bize yeter (Mehmet Ö. 80 yaşında),

İş olursa çevre köylere yevmiye usulü çalışırız, olmadı bir iki hayvan satarım kurbanda, o bize kışı geçirir (Ali S.),

Eskiden mevsimlik göçerdik İstanbul’a neyim, o zaman iyi para alırdık, köyde kalanlar da tarlalara bağlara bakardı. Hayvan da çoktu. şimdi yok. Nasıl olsun. Karınlarını doyurmak pek güç. Kendi karnımızı zor doyuruyoruz. Su da saate bağlandı. Ahır yıka, içecek su bul bunlara, pek pahalıya geliyor gayrı (Aynur Ö. 45).

Görüşme yapılan kişilere köydeki diğer hanelere göre maddi olarak kendilerini nasıl gördüklerini sorduğumuzda, çoğu orta halli yanıtını verirken, birkaçı eskiden daha iyi olduğunu, tarımdan gelir sağlayabildiklerini, bugün ise yardımlarla yaşadıklarını ve tarımdan koştuklarını belirtmiştir. Orta yaş üstü yani köyün yaşlılarıyla yapılan görüşmelerde ise şimdi çok daha iyi olduklarını eskiden kıtlık olduğunu, kimi zaman aç kaldıklarını ya da hayvan yemi yediklerini söylemişlerdir. Ancak kıtlık olduğu dönemin II. Dünya savaşı dönemi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Kore Gazisi Yusuf Amca (87) tek parti döneminde de oldukça sıkıntı çektiklerini, vergilerden geriye karınlarını doyuracak bir çuval buğday alamadıklarını belirtmiştir.

İsmet Paşa'yı çok severim. Ama işte zorluk çektik dedim ya. Gelirlerdi harman vakti, vergi diye alırlardı bütün buğdayı. Çocukları nasıl doyuracağız? Samanların arasına çok sakladık, ne yapalım. Vatan için canımı feda etmeye gittim ben Kore'ye ama karın aç ne yapalım.

Köyde daimî olarak kalanların üretimlerine ve ticari faaliyetlerine dönük görüşleri bu şekilde olmasına rağmen, uzun yıllar İstanbul'da yaşamış sonrasında geri dönüş göçü edip, burada ev yapıp yerleşmiş olan bir kişi, şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

Maddi durumum, düzenli bir aylığım olmasına rağmen, diğer hanelerin gelirleri devlet yardımları ayrıca kaldırdıkları ürünlerden edindikleri gelirler benimkinden çok fazla. Ticaret yapmasalar da iki inek besleseler bir yılsonunda kurban bayramında iki inek satsalar benim bir yıllık maaşıma denk para elde edebilirler. Ayrıca farklı ürünlerden cüzi miktarlarda da olsa yekûn olarak çok para kazanıyorlar.

Netice itibariyle bugün köydeki ekonomik yapıyı geçimlik üretim yapan köylüler belirlemektedir. Köyün dışarı ile iktisadi ilişkileri yaklaşık 20 yıl evvel köyün zengin bir iki ailesinin elinde toplanmışken, bugün öyle bir durum söz konusu değildir. Geçmişte genellikle bakkalların iktisadi faaliyetler konusunda oynadığı rol de Yelli için söz konusu değildir. Çünkü köyde bu faaliyetlerde rol oynayabilecek bir bakkal bulunmamaktadır.

Haftanın iki günü belirli saatlerde ilçeden gelen seyyar bakkal, köylülerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Kendi geçimine dönük üretim yapan köylüler kimi zaman, kış ayları dışında köye gelen sütçüye süt ve yumurta satarken, kimi zamanda kendilerine tereyağı yapmak için sütlerini kullanırlar. Bunun dışında bu tereyağları köye dönemlik olarak şehirden gelenlerin isteği üzerine onlara satılmaktadır. Özellikle yaz aylarında bu gelenlerin, süt için sırada beklediklerine hatta bunun için tartışmalar çıktığına tanıklık ettik. Özellikle kadınlar yazın yetiştirdikleri bamyaları da aynı şekilde satmaktadırlar. Görüldüğü üzere bu ürünlerin tamamının satışı köy içinde gerçekleşmektedir.

Köyde hayvan ticareti yapan kimseye rastlanmamıştır. Hayvanlar genellikle kurban bayramında, köyde kurban kesmek için gelenlere satılmakta, alınan parayla da kışı geçirmek hedeflenmektedir. Hemen hemen köyde daimî yaşayan her hanenin ya büyükbaş ya da küçükbaş hayvanı bulunmaktadır. Dolayısıyla kış için toplu para kazanma yöntemi olarak hayvan satmak oldukça karlı görüldüğünden, sırf bunun için ve büyükbaş hayvanların ürünlerinden faydalanmak için hayvan yetiştirilmektedir.

Genel olarak bakıldığında köyün büyük çoğunluğu zaten dışarıda çalışmış yahut çalışmaktadır. Temel anlamda köyün hem coğrafi hem de ekonomik şartları bu insanların köyün dışında çalışmalarını zorunlu kılmıştır. Daha önce söylediğimiz gibi köyde yetiştirilen ürünler ancak hane üyelerinin karnını doyurabilecek düzeyde olduğundan, özellikle erkekler günümüzde yoğun bir şekilde olmasa da ek gelir sağlamak amacıyla yaz aylarında büyük şehirlere gidip, kış aylarında dönmektedirler. Peki, bugün neden buna ihtiyaç duymamaktadırlar? Üretim mi artmıştır? Ürünler mi değerlendirilmiştir? Aksine, bugün karınlarını dahi doyuracak ürünü yetiştirmede güçlük çektiklerini söyleyen köylüler “Devlet Baba” sağ olsun diyerek, yıllık 1 ton kömür yardımı ve büyük kutulardan oluşan yardımlar almaktadırlar. Önemli olan nokta, kutularda neler olduğu

sorulduğunda, esasında kendi tarlalarından elde edebilecekleri karbonhidrat ağırlıklı ürünler olan, bulgur, makarna, un vb. olduğunun belirtilmesidir. Bu durumun değerlendirmesi sonraki bölümlerde ele alınacaktır ancak Türkiye tarımının içinde olduğu noktayı ufak da olsa anlamaya yetecek küçük bir kare olarak değerlendirmek mümkündür.

3.2.3.6 İş bölümü ve kadın

Yelli Köyü'nde hâkim iş bölümü şekli kadın ile erkek arasındaki eşitsiz iş bölümüdür. Gözlem ve görüşmelerin sonucunda köyde kadının üstlendiği sorumluluğun erkeğe göre oldukça çok ve ağır olduğu ortaya çıkmıştır.

Erkeğin yıl boyunca yaptığı temel işler harman zamanı kadına yardımcı olmak ve kadınla beraber orak yapmaktır. Döğen dövmek, taneleri savurmak, kabukları süpürmek kadın ve çocukların işidir.

Bağları da kadınlar çapalar, erkek yalnızca budanması gereken omçalarla ilgilenir. Üzümleri toplamak, onları taşımak da kadının işidir. Kimi evlerde üzümleri erkek çiğnerken, kimilerinde hem çiğneme hem de şirayı kaynatma kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kışın çalı çırpı toplamak, bunları yığnalamak ve kurutmak da kadınlar tarafından yapılmaktadır. Erkekler ancak çevrede ve Sorgun'da odun toplayıp getirmektedir ve yakacak haline getirip ahırın bir köşesine dizmektedirler. Odunların taşınması 20 yıl öncesine kadar eşek sırtlarında ya da kağrı ile yapılırken bugün herkes traktörü olandan belli bir ücret karşılığında günlük faydalanmaktadır. Süt sağmak, peynir, tereyağı yapmak, ahırını temizlemek, gübreyi serip kurutmak kadının işidir. Bu gübrenin tarlalara

dağıtılmasını erkekler yapar. Ayrıca kadınlar kendi sofraları için bahçelerine ektikleri bamyaya, soğan, domates vb. ürünlerin sulanması ve toplanmasından da sorumludurlar.

Bugün alan çalışmasının gerçekleştirildiği köyde, tarlalar da motorla ücret karşılığında sürülmektedir. Ekim işini kadınlar üstlense de bazı erkeklerin de yardımcı olduğu görülmüştür. Yapılan görüşmelerde, eskiden tarla ve bağ işlerinin gerek kazımın yapılması gerek hasatın toplanmasının karşılıklı dayanışma içinde gerçekleştirildiği, herhangi bir para talebi olmadan yapıldığı, yalnızca birbirlerinin o gün için karınlarını doyurdukları söylenmiştir. Ancak bugün herkesin yakındığı fakat nedenini bir türlü kavrayamadıkları “imece” olarak bilinen köylüler arasındaki yardımlaşma dayanışmanın kalmayıp, en ufak bir yardım için herkesin para talebinde bulunması, hatta “şuracıkta ölsem dönüp bakmazlar, böyle bir gâvur köy oldu burası” demeleri, köyün geleneklerinden gelen sosyal ilişki ağının ne denli yok olduğunun göstergesi niteliğindedir. Temel anlamda bu durum kapitalist üretime, para ekonomisine göre şekillenen bir sosyal hayatın varlığının söz konusu olduğunun göstergesidir.

Kız çocuklarından bazıları anneleri tarladayken yahut bağdayken evde kalıp temizlik ve yemek işlerini üstlenir. Bazıları ise annelerinin yanında tarlaya gitmek mecburiyetindedir. Kızların geneli liseye gelmeden okuldan alınmıştır. Yalnızca tek bir ailenin çocukları annelerinin teşvikiyle üniversite okumuştur. Erkeklerin tamamı okula giderken yaz aylarında çoğu işe yardımcı olur ya da hayvanların otlatılması için sürüyü güderler.

Kırsal alan, kadın işgücünün en yoğun şekilde kullanıldığı alanlardan bir tanesidir. Gökhan Günaydın (2010), tarımın kadınsallaşmasının, büyük krizler içerisinde olan Türkiye kırsalı açısından, kadın emeğinin konumlanışına işaret ettiğini belirtmektedir. Çünkü tarım sektörü emek yoğun olması ve az getiri sağlaması nedeniyle, ilk olarak erkek işgücü tarafından terk edilen bir üretim alanı olma özelliği göstermektedir. Dolayısıyla,

tarımın kadınsallaşması, kadın emeğinin giderek daha çok istismara açık hale gelmesine ilişkin bir kavramsallaştırma niteliğinde görünmektedir (Günaydın, 2010:266-267).

Nükhet Sirman, “Köy Ünitesinin Tanımlanması” başlıkla çalışmasında, hane bazında örgütlenen köylü üretiminin sermayeye karşı, bağımsızlığını koruma konusunda direndiğini belirtmektedir. Hanenin verdiği bu mücadelenin kahramanını ise “kadın emeği” olduğunu belirten Sirman, cinsiyete dayalı bir iş bölümü içinde kadının ücretsiz işçi olarak çalışmasını yani hanenin cinsiyetçi sistem içerisinde kadının emeğine el koyabilmesini, hanenin sermayeye karşı gösterdiği başarı olarak yorumlamaktadır (Sirman, 1990:97).

Netice itibariyle bakıldığında, köy hayatının getirisi olan hemen hemen bütün işlerde kadınlar başrolde. Erkekler kış ayları boyunca eğer ilçede ya da şehirde çalışmıyorlarsa meydana iner ve köy kahvesinde oturur. Yazın da aynı şekilde kadına yardımcı olmadığı zamanlarda meydana ayrılmaz. Böyle bir durumda erkeği kadına göre daha hâkim bir konuma koyuyor. Boran (1945:128), “...iş bölümündeki vaziyet, istihsal organizasyonundaki vaziyet demektir.” der ve böyle bir durumda kadını daha düşük mevkide konumlandığını belirtir. Erkeğin, mali işlerle ilgilenmesi, geliri elde tutması, kadına ait mülkiyetlerde dahi söz sahibi olması fonksiyonların bu şekilde ayrılmasına neden olmaktadır.

Kadınlar erkeğin boyunduruğunda yaşamak zorundadır, öyle ki dul ya da yalnız kadınlar aile üyelerinin, kardeşlerinin, oğullarının, kızlarının yanına sığınır, onlardan ayrı gerek köy içinde gerekse de şehirde yaşamlarını sürdüremezler. Geleneksel toplum yapısında kadınlar, sosyo-kültürel denetleme mekanizmaları tarafından da sınırlandırılmaktadırlar. Vasi uygulaması bu mekanizmaların en etkililerinden bir tanesidir. Çünkü kadın buluş çağına kadar babasının denetiminde, sonrasında ise kocasının denetiminde yaşamak durumunda bırakılmaktadır. Yaşlandığında da bu kez

oğullarının denetiminde yaşaması, toplumsal mekanizmalarla temin edilmektedir (Bensadon, 1990:31). Çalışma dahilinde de görüldüğü üzere, kadınların sosyal yaşamdaki statüsü erkeklerden düşüktür ve ev içi, ev dışı tüm faaliyetlerde kadın başrolde bulunmaktadır.

Arıkan'ın "Kırsalda Kadın Olmak" çalışmasında (1988) belirttiği şekilde, "Kadın her şeyi, erkekler de geri kalanı yapar" (s. 4). Alan çalışması dahilinde yapılan mülakatlar ve gözlemler neticesinde, kadınların omuzlarına erkeklerden çok daha fazla yük bindiğini ve neredeyse ev içi ve ev dışı tüm işlerde yer aldığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi cinsler ayrılığı, kırsalda yaşayan aileler içinde geçerli bulunmaktadır. Erkekler ve kadınlar ayrı gruplar oluştururlar ve her birinin farklı görevleri vardır. Cinsler ayrılığı kuralına bağlı olarak J. E. Pierce ve J. Cuesenier iki ayrı kural daha saptamaktadırlar: Daha genç olanların daha yaşlılara ve kadınların erkeklere olan bağımlılığı, kırsaldaki aile içi hiyerarşik yapının yaş ve cinsiyete bağlı olduğunu göstermektedir. Bu kuralların yasal bir dayanağı elbette yoktur ancak kesin bağlayıcı niteliği mevcuttur (Arıkan, 1988:3-4).

3.2.4 Şehirle ilişkiler-Göç süreci

3.2.4.1 Köy şehir bütünleşmesi

Bugün yaşanan büyük ölçekli değişim ve dönüşümler, kırsalı ve burada yaşayan halkı da her yönüyle etkilemektedir. Bu önemli değişimler de geçmişe nazaran bugün köylerin dışla ilişkilerinde önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Yelli de 1980'li yıllara değin büyük ölçüde içine kapalı, dış ilişkileri oldukça sınırlı, diğer köy, ilçe ve şehirlere hareketliliğin minimum seviyede olduğu bir dağ köyü olarak görünmektedir. Boran,

köylerin şehirleşmiş olmasını, bu köylerin iktisadi faaliyetlerinde ve merkezle olan bütünleşme derecesinde aramıştır (Boran, 1945:160). Berkes de Ankara köyleri üzerinde yaptığı çalışmada, hiçbir şehir ve köylerin arasında muntazam ve daimî olan bir nakil aracının bulunmadığını, köyleri şehre yakınlaştıran en mühim araçların ise demiryolu ve şoseler olduğunu belirtmiştir (Berkes, 1942:13).

1980’li yıllara değin Ankara köylerinin tamamı, sadece buğday, arpa gibi hububat ürünlerinin satışını gerçekleştirebilmiştir. Bu ürünlerin ticaretine yönelik faaliyetler de ağır piyasa koşullarından dolayı ancak ülkenin kendi ihtiyacını gidermeye yönelik olmuştur ve neticede üreticiye çok az miktarda para kazandırmıştır. Bu gibi durumlar neticesinde uzun yıllar şehirle olan ilişkiler hep minimum seviyede olmuş ve dolayısıyla bir bütünleşme söz konusu olamamıştır. Ankara şehrinin merkezi modern bir görünümde olsa bile, çevresindeki bazı köyler ki buna çalışmanın gerçekleştiği köyde dahil, uzun yıllar kentin yakınında yama gibi görünmeye devam etmiştir.

Bugün, Yelli Köyü’nde şehirle olan iktisadi ilişkiler geçmiştekinden daha kötü durumdadır. Dışarıya herhangi bir mal satışı bulunmamakta, insanlar yalnızca kendi tüketimlerini karşılamaya yönelik üretim yapmaktadır. Bunun dışında ilçe ile bile günlük eksiksiz bir ilişki ağı bulunmamaktadır. 10 yıl öncesine değin düzgün asfaltlı bir köy yolunun dahi bulunmaması, özellikle kış aylarında köyün ulaşımını tamamen engeller nitelikte olmuştur. Köylüler yolun araç trafiğine elvermediği dönemlerde eşek sırtında ilçeye kadar gidip ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Bugün ise, artık köylerin birer mahalle şeklini alması dolayısıyla, belediyelerin yol, su ve çeşitli konularda köylülerin ihtiyaçlarını gidermeye dönük çalışmaları, bir anlamda bu köylerin geçmişteki yama görüntüsünü ortadan kaldırmaya yönelik görünmektedir. Ancak Ankara ve onun bir saatlik uzağındaki bu köyler arasındaki tezatlığı bu şekilde ortadan kaldırmak mümkün değildir. Boran’ın (1945) da geçmişte söylediğinden yola

çıkarsak; Ankara bugünkü durumuna hinterlandı için bir sanayi ve ticaret merkezi olarak erişmemiştir. Eğer bu şekilde olsaydı, hinterlandı ile ilişkileri, bütünleşme derecesi oldukça farklı olurdu.

Bunun haricinde Yelli’de, uzun yıllar evvel bir bütünleşme unsuru olarak görülebilecek telefon, radyo, televizyon bugün bütün hanelerde mevcut durumda görünmektedir. Bu anlamda haberleşme ve dış dünyadan bilgi edinme oldukça kolay durumdadır. Haftada bir gelen köyün bakkalı köyün ihtiyaçlarını temin etmekte, bu anlamda da büyük önem taşımaktadır. Ayrıca diğer seyyar satıcılar da oldukça önemlidir. Onların varlığı, diğer ilçe ve köylerden alışveriş yapma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır.

3.2.4.2 Köy-şehir nüfus hareketleri

Türkiye’deki kırsal göçün arka planını tarihsel, toplumsal, teknolojik ve iktisadi birçok etken oluşturmaktadır. Bu etkenleri “itici faktörler” olarak değerlendirip, göçün temel nedenlerini de köydeki iktisadi zorluklar ve yoksulluk başta olmak üzere toprağın yetersiz ve verimsiz olması, genç nüfusun eğitim ihtiyacının karşılanamaması, sağlık ile ilgili problemlerin kırsal bölgede giderilememesi gibi birçok şekilde ortaya koyabiliriz (Karpat, 2003:127).

Türkiye’de köylerden kente doğru göçlerin başladığı yıllar 1950’lilere tekabül etmektedir. Bu yıllar Türkiye’nin ekonomik, siyasi ve sosyal birtakım değişmeler geçirdiği dönem olarak değerlendirilirken, Güreşçi’ye göre bu değişim beraberinde kırsal nüfusun çözülmesini de getirmiştir. Dönem itibariyle Türkiye’de sanayileşme başlamış ve bu süreç kentlerde yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda ise kentlerde iş gücü talebi artarken, kırsal alanlarda teknolojinin de kullanımı ile gizli işsizlik ortaya çıkmıştır. Böyle

bir değişimin doğal sonucu olarak kentlere doğru gler başlamış ve kentler devleşen köylere, köyler ise ıssız ve terk edilmiş viranelere dönmüştür (Güreşçi, 2010:47:48).

1950'lerden bu yana, tarımsal verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, toprakların dengesiz dağılımı, tarım topraklarının fazlaca parçalanmış olması ve tarımsal makineleşme Türkiye tarımının genel özellikleri olmuştur. Bu zellikler dolayısıyla her ne kadar nüfusun büyük çoğunluğu tarımdan geçimini sağlasa da tarımın ulusal gelir içinde düşük bir orana sahip olması, tarımdan tarım dışı kesimlere nüfus hareketlerinin temel nedeni olmuştur. Toprakların verim elde edilemeyecek şekilde parçalanması, aile başına düşen ortalama tarımsal işletme büyüklüğünün çiftçi ailelerinin geçimini karşılamasına yetmemesi göçlerin artmasına neden olmuştur (Keleş, 2004:66-68).

Köyden kente göçü hızlandıran bir diğer unsur ise, tarıma traktörün girmiş olmasıdır. Ancak İlhan Tekeli, kırsal gn salt makineleşmeye dayandırılmasının adeta bir ilizyon olduğundan bahsetmektedir:

...1948 yılında ekili, dikili ve nadasa bırakılan alanlar 15.408 bin hektardan 1956'da 24.329 bin hektara yükselmiş ve Türkiye'de ekilebilecek toprak miktarının sınırlarına varmıştır. Bu artışta traktörle sürülen toprakların payı 5.156 bin hektardır. Buna karşılık hayvanla işlenen toprak miktarı yüzde 40 artış göstererek 13.788 bin hektardan 19.173 hektara yükselmiştir. Aynı dönemde çift hayvanlarında da yüzde 5,6'lık bir artış olmuştur. Bu sayılar traktörün girişinin kırsal alandaki üretim de artması yüzünden toplam emek talebini azaltmadığını, çok önemli derecede artırdığını göstermektedir (Tekeli, 2015:51).

Dolayısıyla 1950'lerde yaşanan kırdan kente yoğun gn, traktör artışından ve hatta bu dönemdeki nüfus artışından daha öte nedenlerine bakmak gerekmektedir.

1956-1963 döneminde yaşanan ekonomik bunalım, dış demeler dengesindeki sıkıntılar ve enflasyonist baskılar tarımsal kredilerde de hissedilmiş, tarımda toprak ikame edici gübre vb. girdilerin kullanımı azalmıştır. Tekeli'nin burada sözünü ettiği ilişki, Türk tarımındaki modernleşme ve tarımsal krediler arasındadır. 1963 yılından sonraki gelişme

ise, traktör sayısının artmış olmasına rağmen, ekilen toprak miktarındaki artışın sınırlı kalmasına dayanmaktadır. Tarımsal krediler, girdiler ve traktör sayısı artmış olsa da iş gücü talebinin değişimi oldukça farklılaşmıştır.

Bir taraftan hayvanla işlenen arazi miktarı azalmaya başlamış ve dolayısıyla işgücü açığa çıkmıştır. Diğer taraftan tarımsal ürün miktarı ve kullanılan girdiler arttığında bir işgücü talebi artışı söz konusudur. Kırsal kesimdeki toplam işgücü talebi değişmesi, bu iki eğilimin toplamı ile oluşacaktır. ... Ayrıca kırsal kesimde nüfus artışı da olacağı için kırsal kesimden şehre olan göçün bu nüfus artışı ve işgücü azalması toplamına eşit olacağı söylenebilir (Tekeli, 2015:72-74).

Tekeli'nin belirtmiş olduğu veriler ile birlikte, 1960 sonrası Türkiye'de yapılan kırsal alan çalışmalarını da referans göstererek, köyden gerçekleşen göçlerin köylerin yaşadığı değişim kalıplarına bağlı olarak açıklanabileceğini belirtmiştir (Tekeli, 2015:52).

Kırsal kesimlere traktörün girmesi tarımsal işletmelerin büyümesine olanak sağlarken, yerel pazardan dış pazara açılma ise uzmanlaşmış ve standart üretime geçişe dönük baskı yaratmıştır. Geçimlik yahut yerel pazar için üretim yapan küçük tarımsal işletmeler, tüm bu dönüşüm ağıyla birlikte ya topraklarını satıp ya da kiraya vererek şehre göç etmiş ya da pazara dönük üretim yapmaya başlayan küçük tarımsal işletmeler olarak devam etmişlerdir. Toprak mülkiyetinden ötürü yarı feodal olarak değerlendirebileceğimiz kesim ise, var olan sermayesi ile makineleşmeye geçerken, ortakçıları yahut tarım işçileri de kente göçmek durumunda kalmıştır. Bunun yanında kırsal ile ilişki halinde bulunan tüccarlar ve kent esnafı, traktör satın alıp toprak kiralayarak, geçimlik üretim yapan küçük köylünün ekebileceği alanın azalmasına neden olmuştur (Tekeli'den aktaran Şen, 2014:241).

Ayrıca Tekeli'nin vardığı bir diğer sonuç ise, köyden dışarıya olan göçün kentte olan gelişmelere bağlı olduğudur. Eğer kent, köyden gelenlere yeterli iş imkânı sağlayabilseydi, köyde çözülme hız kazanacaktı, oysa iş imkânlarının kısıtlı olması yahut

ekonomik bunalımlar köylerin nüfusunu belli oranda tutma imkânı doğurmuştur (Tekeli, 2015:53). Böyle bir değerlendirme ise göç sürecinin etken dinamiklerinin kırdan çok kentte aranması gerektiğini göstermektedir.

Kentin başat çekici faktörü olarak görülen sanayileşme kent ve kır arasında ayırım yaratan temel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği şekilde sanayi kuruluşları yarattıkları emek istihdamı oranında iş olanağı sağlamakta ve dolayısıyla nüfusun sanayi bölgelerine doğru hareketi kaçınılmaz olarak görünmektedir. Fakat nüfusu en hızlı artan iller olan, Ankara, İstanbul, Adana, İzmir ve Bursa’da iş olanakları sanayiden çok hizmet kesiminde yoğunlaşmıştır. Böyle bir yoğunlaşma sanayi aleyhine gelişme gösterirken, hızlı bir sanayileşme olmadan kentleşme ise köylerdeki gizli işsizliğin kentlere taşınmasına neden olmaktadır (Keleş, 2004:73).

Kıray (1972), “Örgütlenemeyen Kent İzmir’de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni” çalışmasında özellikle işportacılar olarak betimlediği yoğun bir kitlenin, üretime katkıları son derece düşük, kırsaldan şehre taşınmış gizli işsizler olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu tür işlerin belirli bir meslek çerçevesi ve iş bölümü dahilinde açıklanamayacağını belirten Kıray, yalnızca Türkiye’de değil, aynı sosyo-ekonomik özelliklere sahip tüm ülkelerde bu şekilde tarif edilemeyen işler olduğunu belirtmiştir (Kıray, 1972:79).

Tablo 6. 1980 ve 1995 yılları arasında gerçekleştirilen göçlerin yönü.

Yıllar	1980-1985	1985-1995
Şehirden Şehire	1.885.689	2.872.788
	%65.36	%70.67
Köyden Şehire	378.971	420.246
	%13.13	%10.34
Şehirden Köye	297.929	378.933
	%10.33	%9.32
Köyden Köye	322.710	392.935
	%7.25	%9.67
Toplam	2.885.299	4.064.902
	%100	%100

Kaynak: (Bal’dan aktaran Sağlam, 2006:39).

1975 yılından günümüze değin kırdan kente göç edenlerin sayısı sürekli bir artış göstermiş, 1980 ve 1985 yılları arasında köyden kente göç edenlerin oranı ise en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bunun en önemli nedeni, dönem itibariyle uygulanan politikalar ve ekonomik yaptırımlar olmuştur (Güreşçi, 2012:150).

1980 yılından sonra ise ülkemizdeki 25 milyon civarında olan kırsal nüfus günümüzde 17 milyona kadar düşmüştür. 1990 ile 2000 yılları arasındaki 10 yıllık devrede ise yaklaşık olarak 23,1 milyondan 23,8 milyona çıkmıştır. Yani 1980 ile 1990 arasında azalan kırsal nüfus sonraki 10 yılda ufak bir artış göstermiştir. Ancak bu artış, ülke nüfusu ve kentsel nüfusun bu dönemdeki artışı ile kıyaslandığında oldukça düşük kalmıştır. Çünkü bu dönemde kırsal nüfusta 640 bin kişilik bir artış yaşanırken, kentsel nüfus yaklaşık 9 milyon, ülke nüfusu da 10 milyonun üzerinde artmıştır (Yılmaz, 2015:164).

Fakat yaşanan tüm bu rakamsal artışla beraber kentleşme, Türkiye’de önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. İlk olarak kentleşme gelişmeyi yeterli ölçüde hızlandırmaya yetmeyen, emek-sermaye arasındaki dengesizliklerden beslenen, işsizi ve gizli işsizi bol, belli başlı hizmet kesimlerinin büyümesini beraberinde getiren, sağlıksız gelişme gösteren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin özellikle Batı Anadolu’da hızla yaşanması, bölgeler arası gelir ayrımlarını ve bölgesel dengesizlikleri arttırdığını belirtmek gerekmektedir (Keleş, 2014:100).

Kalkınma süreci tarımsal nüfusun kentlere göçünü zorunlu kılmaktadır. İşgücünün tarım dışı sektörlerde istihdam edilmesi, yatırımlara bağlı olarak sanayileşmeyi hızlandırabilir ve kentlere göç edenlerin kişi başına düşen ulusal gelir içerisindeki payı bu ölçüde artış gösterebilir. Böyle bir sanayileşme adımı, Türkiye’de yaşanan işsizlik ve gizli işsizlik gibi problemleri önleyebilir ve bu şekilde kırdan kente gerçekleşen göçler kent tarafından özümselebilir. Ruşen Keleş (2014)’in de belirttiği gibi:

...Uluslararası iş bölümünün gerekli kıldığı ve uluslararası sermayenin belirlediği doğrultuda, ulusal kalkınma politikamızın hedefi artık ciddi bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek değil. Ekonominin büyümesi, geniş ölçüde, akçıl araçlardan yararlanarak birtakım 'piyasa' oyunları oynanmasına, bir başka deyişle para hareketlerine bağlı duruma getirilmiş bulunuyor... Büyük kent özeklerinde bile 'açık işsizlik' oranlarının yüksekliği, sağlıklı bir ekonomik temel dayanmayan, ulusal ekonomiye yük olan bir kentleşme türüyle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Böyle bir kentleşme, kuşku yok ki, kırsal alanların yoksulluğunu kentlere taşıyan, mal oluşu yüksek, yapay ve sağlıklı bir kentleşmedir (s.71-72).

Keleş'in de belirttiği şekilde, kırsal kesimlerden kentlere göçün çekici nedenleri olarak belirtilen, sanayileşme, iş imkânı, sağlık, eğitim vb. kentin tüm sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinden faydalanma umudu, uygulanan kalkınma politikalarının da etkisiyle, bugün başta kentin çeperlerinde oluşan gecekondulaşma gerçeği olmak üzere, yoksulluk ve işsizlik problemlerine dönüşmüştür. Geri kalmış bir ülkenin yapısal özelliklerini barından Türkiye'de uzun yıllar insanlar, işportacılık, sigortacılık, esnaflık, komisyonculuk gibi hizmet sektörüne dayalı işlerle geçimini sağlamaya çalışmıştır. Kentleşmenin ise bu özellikler karşısında sanayileşmeye dayandığını ve ulusal kalkınmaya hizmet ettiğini söylemek imkânsızdır. Dolayısıyla insanların nice umutlarla çekici özellikleri için geldikleri kentlerin, aslında çekici olmadığını, yalnızca bu özelliklerin varsayımlardan ibaret olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Netice itibariyle, kente göçten beklenen faydaların sağlanamaması, gecekondulaşma, kültürel uyumsuzluklar, ailelerin parçalanması ve ekonomik nedenlerden ötürü göçmenler kentsel bölgelerden uzaklaşmaya başlamış ve bugün geri dönüş göçü dediğimiz oluşumu beraberinde getirmiştir. Bu dönüşlere yönelik yapılan çalışmalar literatürde oldukça sınırlıdır ancak faydalanılan kaynakların tamamı bu göçlerin özellikle 2000'li yıllardan itibaren hız kazandığını ortaya koymaktadır.

Geri dönüş göçü, genel anlamda göç alan yerlerden göç veren yerlere gerçekleşen nüfus hareketleri olarak tanımlanabilir. Bu dönüşlerin ise, kırsal istihdam, üretimde artış ve sürdürülebilir büyüme, teknolojik gelişmeler, gelişmekte olan bölgelerdeki istihdam olanaklarındaki artış, ekonomik krizler, emeklilik gibi nedenleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kentleşmenin kendisi ve doğurduğu sorunlar bütünlüklü olarak, köyden kente zamanında göç etmiş olanlar için itici faktörler olarak değerlendirilebilmektedir.

Güreşçi'ye göre, kentlerin iticiliğinin yanında, köyleri çekici kılan pek çok dönüşüm yaşanmıştır. Bugün hane başına düşen işlenebilir arazi miktarının, hayvan başına düşen çayır-mera arazisi miktarının artması ve su kaynaklarından daha fazla yararlanılması, ayrıca tarımsal alet ve makinelerin sağladığı kolaylıklar, tarımsal alanda yaşanan olumlu değişimler olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye'de tarımsal desteklemelerde, geçmiş yıllara nazaran daha olumlu gelişmeler yaşanmış ve Doğrudan Gelir Desteği (DGD), mazot desteği, gübre desteği, fark ödemesi desteklemeleri, hayvancılık desteklemeleri, kırsal kalkınma destekleri, telafi edici desteklemeler, arge desteklemeleri kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan herkes için önemli gelişmeler olmuştur. Ayrıca tarımsal ürünlerin pazarlanmasında modern yol ve araçların kullanılması özellikle canlı hayvan pazarlanmasında, fire kaybının minimum seviyede olmasını sağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve kullanımının artması ise geçmişin içine kapanık ve yabancı olarak görülen köylülerin dış dünyayı algılayışı ve muhafazakâr bakış açısından sıyrılması anlamına gelmektedir. Tüm bu değişim ve dönüşümlerin, köyde yaşayanlar için pozitif gelişmeler olmasının yanında, köyden kente göçü önleyici olduklarını da söylemek gerekmektedir. Ayrıca kentten köye dönüşler açısından da bu özellikleri, çekici faktörler olarak değerlendirmek mümkündür (Güreşçi, 2010:82-83). Özetle, tüm bu çekici özelliklerin geçmişte, kırdan kente göçü tetikleyen itici faktörlerin iyileştirilmesi olarak düşünmek mümkündür.

Kentten geriye dönüş göçünde 2008 küresel ekonomik krizin de büyük ölçüde etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Başta İstanbul olmak üzere diğer birçok büyük kentten, krizin etkileri dolayısıyla memleketine dönen çok sayıda insan olmuştur. Özellikle işsizlik, düşük ücretlerle güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaları ve kırsalda bahsetmiş olduğumuz geçmişe nazaran artan iyileştirmeler, geriye dönüşleri tetikleyen başat etmenlerdir (İslamoğlu, Yıldırım ve Benli, tarih yok:63).

Yelli Köyü'nde 1960'larla birlikte gerçekleşmiş olan kırdan kente ve 2000'li yıllardan itibaren kentten köye gerçekleşen geri dönüş göçlerini bu bilgiler ışığında değerlendirmek gerekmektedir. Yelli Köyü'nde köy halkı sahip oldukları topraklarda geçimlik mallar üretirler. Tüketim olarak da sınaî metalleri ve kendi yeniden üretim ihtiyaçlarına yönelik geçimlik malları tüketirler. Köy halkı, hane emeğini, hanenin üretim ve yeniden-üretim amaçlarına bağlı olarak, meta ve meta-dışı biçimlerde harcamaktadır. Ecevit'in belirttiği şekilde; "metalaşmış hane emeği, hane işletmesi dışındaki tarım ve tarımsal olmayan ekonomik faaliyetlerde, mevsimlik yahut sürekli olarak, ücret karşılığında sarf edilen emektir" (Ecevit, 1999:30).

Özellikle erkekler 1980 öncesinden bu yana mevsimlik işçi olarak çalışmaya giderken, kadınlar ve çocuklar her daim köy içinde kalmıştır. Erkek çocuklar da kol kuvveti geliştiğinde babalarına destek olmak için köyden belirli süre ile ayrılmıştır.

Köyün tamamında 1980 sonrası, İstanbul ve Ankara'ya önemli göçler yaşanmıştır ve nüfus yarı yarıya azalmış, genellikle yaşlı nüfus köyde yaşamaya devam etmiştir. Onun dışında ilçeye ya da diğer köylere göç etmek kimsenin aklından geçen bir husus olmamış, gerekli görülmemiştir. Diğer köylere kız alıp verme geçmişten bu yana görülen bir durum olsa da köyün yaşlı nüfusu aynı köy içinden evlendirmeyi daha uygun görürken, şimdiki anne ve babalar çocuklarının şehirde yaşamasını daha uygun görmektedir.

Köy halkının çoğu 1960'larla birlikte başta ekonomik ve coğrafi nedenler olmak üzere çeşitli itici ve çekici etmenlerden ötürü büyük kentlere göçmüşlerdir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, köylüler göç etmek için daha çok İstanbul ve Ankara'yı tercih ederken, Bursa, Aydın, Manisa gibi şehirlere ise mevsimlik işçi olarak gidip, genellikle 1 ve 3 ay süreyle kalıp, enginar, şeker pancarı gibi sebzelerin konserve yapımı için fabrikalarda çalışmışlardır. Bunlar genellikle köyün erkekleridir. Kadın ve çocuklar ise bu süreçlerde köyde kalıp tarla ve bahçe işlerini yapmaya devam etmişlerdir. Daimî olarak göç edenler ise bu şehirlere, genellikle bu sebzelerin ve meyvelerin alım-satım ticaretini yaparlar. Önceleri ürettikleri ürünlerin ticaretini yapabildiklerini ve mevsimlik işçilik ile birlikte haneyi yıl boyunca geçindirebildiklerini belirten köylüler, 1970'lere doğru birkaç kişinin temelli şehirlere yerleşmesi ile cesaret bulduklarını, köyde sefalet içinde yaşamaktansa kentin nimetlerinden yararlanmaya kentlere gittiklerini belirtmişlerdir.

Görüşmelerde "ilk göçler ne zaman başladı?" diye sorduğumuzda kimse net yanıtlar verememiştir ancak 1940'lı yıllarda büyük şehre gidenler olduğu belirtilmiştir. Ancak gidenlerin temelli mi gittiği yoksa bir süre sonra geri mi döndüğü bilinmemektedir.

40'larda 50'lerde gittiler, adamlar geçinemedi, gübre bile Rusya'dan geliyordu. Adam fabrikaya bir yere giriyordu, ne olursa çalışıyordu (Ali Ö, 80),

Bizim köyün insanı yazın gider kışın gelirdi. Kazandığımızı da yerdik. Şimdikiler gidiyor bir daha gelmiyor. Para kazananlar ev alıp yerleşiyor (Ahmet S. 72),

Ben bilmem. Ablam gitti mesela İstanbul'a, evlendiler köyden. İhtiyacını gideremedi buradan. Orada boyacılık yapıyorlar (Yıldız Y., 43)

gibi yanıtlar veren katılımcılara neden kente göç edildiğini sorduğumuzda ise aldığımız yanıtlar şu şekilde olmuştur:

Herkes çocuğunu okutmak istedi, iyi işler istediler. Bak ben tek kaldım diğerleri okuyup gittiler. Gitseydim bura boş kalacaktı, ondan gidemedim (Ahmet T. 62),

Kentler iş kapısı olarak göründü gözümüze, daha çok para kazanırız sandık ama geçim öyle kolay olmadı. Orada da ne sıkıntılar çektik. Gitmeseydik de aç kalacaktı, çocuk çoluk çocuk. Evvelden iyiydi. Karnımızı doyurur, üç beş kuruş kar ederdik. Sonraları ne mazot ne gübre alabildik, bir sonraki seneye ne yapacağız diye kara kara düşünür olduk (Ali Ç. 62),

Buranın toprağı malum, ektiğimiz bitsin diye gözüne bakarız her yıl. Hele bir de yağmurlar yağmazsa o sene kıtlık olur bizim için. Ama kent öyle değil, biz de bıktık topladık tası tarağı gittik oralarda sebzeçilik yaptık (Fatma S. 50)

şeklinde verilen yanıtların tamamı, esasında değişen yapısal özelliklerin küçük köylüyü ne şekilde olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Tekeli'nin (2015) bahsetmiş olduğu şekilde, 1956-1963 döneminde yaşanan ekonomik bunalım, dış ödemeler dengesindeki sıkıntılar ve enflasyonist baskılar tarımsal kredilerde de hissedilmiş, tarımda toprak ikame edici gübre vb. girdilerin kullanımının azalması, köylüleri büyük sıkıntıya sokmuştur. Tarımda makineleşme hususuna baktığımızda da dış pazara açılma, standartlaşmış ve uzmanlaşmış üretime dönük bir gelişme olduğu görülmektedir.

Bu gelişme neticesinde, geçimlik yahut yerel pazar için üretim yapan küçük tarımsal işletmeler, tüm bu dönüşüm ağıyla birlikte ya topraklarını satıp ya da kiraya vererek şehre göç etmiş ya da pazara dönük üretim yapmaya başlayan küçük tarımsal işletmeler olarak devam etmişlerdir (Tekeli'den aktaran Şen, 2014).

Araştırmanın gerçekleştirildiği Yelli Köyü'ne ilk traktör 1970'li yılların ortalarında girmiş, arazinin engebeli ve ekiminin sıkıntılı olması, modern araçların kullanımı açısından köylüye hiçbir fayda sağlamamıştır. Bugün halen traktör sahibi iki aile bulunmakta ve ekim yapanların tamamı onlardan saatlik ücret ödeyip yük taşıma hususunda faydalanmaktadır.

Hanelerin tamamında büyük şehre göç edenler olmuştur. Görüşülen kişiler göç eden yakınlarının genellikle bayramlarda yahut yazın üzüm zamanı köye geldiklerini, eğer kendi evleri varsa orada, yoksa da ana babalarının yanında kaldıklarını belirtmişlerdir.

Haneden göçü olan kişiler, gidenlerden herhangi bir maddi yardım görmediklerini, eğer yolları bu şehirlere düşerse ancak kısa süreliğine yanlarında kaldıklarını belirtmiştir. Hatta “göç eden kişiler haneye maddi yardımda bulunuyorlar mı?” diye sorulduğunda; “yok canım, benim en hayırlı evladım maaşım” (Ahmet A., 67) yanıtı alınmıştır. Piyasa mekanizması içinde her ne kadar toprağını kaybetmese de ekim yapacak maddiyata ve kol gücüne sahip olamayanlar (ki bu köylüler genellikle çocukları kente göçmüş, kendisi ise köyde yaşamını sürdüren orta yaş üstü kişilerdir) topraklarını kısır bırakırken, bazıları da üretimi çeşitlendirerek farklı ürün ekimi, üretimi (bamya, tereyağı, tarhana) ve bunların köy içinde dönemsel olarak dışarıdan gelenlere satışını gerçekleştirmektedir.

Yapılan görüşmelerde dikkat çekici nokta, göç edenlerin köyde daima topraklarının ve atadan kalma evlerinin bulunmasıdır. Toprakların büyüklüğü değişse de maddi kazanç sağlama yolunda çıktıkları köyden neden topraklarını satmadan ayrıldıklarının yanıtı bulunamamıştır. Ancak genel bir değerlendirme yapacak olursak, kent yaşamına adaptasyon sağlayamayacaklarını düşünmeleri, kentin de onları kabul etmeyeceği ve topraklarına geri dönmek zorunda kalabilecekleri ihtimaliyle kendilerini garantiye alma eylemi olabilir. Ayrıca atadan, babadan kalma toprakların satılmamasının ardında bir takım kültürel nedenler olduğu da açıktır. “Ata toprağı satılmaz!” gibi alınan yorumlar, bu kültürel nedenleri açıklar nitelikte görünmektedir.

Neticede ister zorunlu olarak gerçekleşsin, isterse de kıyım iticiliği ve kentin çekiciliği çerçevesinde, geçim sıkıntısını gidermek, kentin iyi yaşam koşullarından faydalanmak, düşük gelir sorununu gidermek amacıyla isteğe bağlı olarak gerçekleştirilsin, göç olgusu yoksulluk başta olmak üzere, güvensiz ve güvencesiz bir yaşama karşılık gelen pek çok sosyal sorunu barındırmakta ve ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sula, 2004:552).

Günümüzde yoksulluğun en yoğun olarak yaşandığı merkezler haline gelen kentler, yapılan göçleri sindirebilecek ve göç edenlerin ekonomik beklentilerini karşılayabilecek

potansiyele sahip olmadıklarından yoksulluğun sürekli yeniden üretimini gerçekleştirmektedir. Yoğun iç göçün beslediği kent yoksulluğu, günümüz kentlerinde ortaya çıkan yeni toplumsal yapıya eklenemeyen ve dışlanarak farklı yaşam alanlarına ötelenen yoksullarla ortaya çıkmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2014:5). Sonuç olarak, kültürel farklılaşma, sosyal dışlanma ve çeşitli ekonomik sorunların kent yaşamında da var olması, kırdan göç edenlerin kendi deyimleriyle “ata toprağına, yurtlarına, memleketlerine” dönme ihtimallerini yükseltmiştir.

Kıray, sosyal güvenliğin özellikle altını çizerken, “yeni değişen yapıda, yeni ve uygun bir güvenlik mekanizmasının yokluğu ya da ortaya çıkış ve bütünleşmesinin gecikmesi, toplumsal gelişmeyi birçok yoldan etkiler. Bu durum halkın bir kesimden (tarım) ötekine (sanayi ya da hizmet) serbest akışını engeller.” Bu hızla köylülükten çıkış ve yavaşça gerçekleşen işçileşme sürecinde, göç edenlerin, gecekondular edinmek, aynı köyden gelen komşular ya da akrabalar ile komşu olmak ve köydeki mülklerini satmayıp muhafaza etmek, üç farklı bileşenin oluşturduğu sosyal güvenlik örüntüsü haline gelirken, göçmenlerin kent yaşamındaki ikamelerini sürdürme konusunda yardımcı olmaktadır (Kıray’dan aktaran Bostanoğlu, 1992:156).

Gecekonduların kendisi, tampon mekanizması olarak değerlendirilirken, düşman kentsel yaşama karşı koruyucu olduğu ve hayatını sürdürme konusunda fırsatlar verip, değişik kent yöreleri ve hemşeriler arasında bir etkileşme ve bütünleşme ortamı yarattığı belirtilmiştir (Bostanoğlu, 1992:156).

Ancak bugün kentlerin önemli bir problemi olarak değerlendirebileceğimiz kentsel dönüşüm girişimlerinin tamamı, kentlerde var olan tüm sorunları daha da derinleştirmekte ve dönüştürmelerin tamamı, kente yeni gelen göçmenlerin yaşadığı yoksulluk ve çöküntü alanlarından kenti koruma amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kentin çöküntü alanlarından kurtarılması ise şiddete, suça ve tehlikeye karşı büyük duvarların örülmesi ile “varoş”

olarak nitelendirilen alanlardan uzaklaşması ile ilintili görünmektedir. Varoş kelimesi esasında genellikle kırdan kente göç edenlerin yaşadıkları gecekondular alanlarıdır. Ancak bu alanların suç, tehlike vb. ile ilişkilendirilmesi dönüştürme sürecini meşrulaştırma işlevi görmektedir. Oysaki yerinden etme ve soylulaştırma girişimleri zaten gecekondulaşmanın Türkiye'nin noksan politikalarından dolayı oluştuğunu göz ardı ederek, marjinalleşmeyi daha da derinleştirmektedir (Erbaş ve Soydemir, 2011:663). Dolayısıyla kentler, yerinden yurdundan çıkıp, yeni bir düzen kurmak ve yaşamlarını sürdürmek, ekonomik anlamda iyileşme yaşamak için kırsaldan bin bir zorlukla ve korkuyla göç eden köylüler için beklentilerin gerçekleşmesi konusunda oldukça zorlu bir yolculuk demektir.

Katılımcılardan göç edenlerin, göç ettikleri şehirlerde hangi semtlerde ikamet ettikleri sorulduğunda, Ankara'da Keçiören, Altındağ, Mamak, Sincan, Yenikent, Pursaklar, İstanbul'da ise, Kartal, Fikirtepe, Gazi Mahallesi vb. semtler olduğu belirtilmiştir. Bugün Türkiye'nin kentsel dönüşüm projelerini ve TOKİ imarlarını göz önünde bulundurduğumuzda göçmenlerin gecekondular da yaşam sürmeleri mümkün görünmemektedir.

Ekonomik, sosyo-kültürel birçok sorunun göç edenleri karşıladığı kentlerden, köylere geri dönüşler 2000'li yıllar itibariyle başlamıştır. Geriye dönüş göçü edenlerin tamamı emekli oldukları için köye geri döndüklerini, koşulların el vermediğini belirtmişlerdir. “Daha önce de dönmek istedik ama çocuklar okuyordu, düzen kurmaya didindik yıllarca, bozup gelmek zordu.” Daha önce de değinildiği gibi, kentten gelenlerin tamamı, ya babadan kalma eski evlerinde ikametlerini sürdürmekte yahut kentten kazandıkları birikimleriyle yine aileye ait topraklarına ev yapmışlardır. “Neden geri dönme kararı aldınız?” sorusuna, katılımcılardan biri İstanbul'da çok zengin olduklarını ancak sonrasında iflas edip köye yerleşmek zorunda kaldığını belirtmiştir.

İstanbul'dan geldik, emekli olunca eşim de hiç kopmadık zaten köyden çok gelir giderdik. Evimizi yapınca da geldik oturduk. (Emine A., 56),

Emekli olduktan sonra, kafamızı dinlemek, temiz hava almak ve organik gıda tüketmek için 2002 yılında köye geldik. Kent yaşamından bunaldık, köyde yaşamı idam ettirmek daha zor olsa da buraya geldik (Cengiz K. 55),

2 yıl önce geldik, Ankara'dan, memleket hasreti diyelim. (Ali İ. 68)

Şeklinde alınan yanıtlar öncesinde de belirtmiş olduğumuz şekilde, kentin tüm sorunlarının bir şekilde üstesinden gelmiş ancak emekliliğe değin kent yaşamına dair verilen mücadele sürmüştü, sonrasında köye geri dönüş onlar için hasretin sona ermesi, ata toprağına kavuşmak, memleket hasretinin sona ermesi gibi duygusal öğelerin öne çıktığı bir amaç şeklini almıştır. Ancak katılımcıların ikisi kış aylarında kente geri döndüğünü, kışın köyde çetin şartlarına dayanamayacağını belirtmiştir.

Yaşam düzeyimiz değişti. Kaloriferli evi bırakıp kışın ne yapacağım sobanın başında (Hikmet A. 65),

Belki ilerde her şeyi kışın da bulabilirsek geliriz. Mesela ekmek bulabilecekmışiz kışın. Yazın bu olabilir, kışın bu olmayacak. Damlar yıkanyor kışın kanalizasyonlar tkanıyor. Muhtarın bunu halletmesi gerek tabi (Necip P. 72).

Kentin ve kent yaşamının beraberinde getirdiği tüm sorunlara rağmen kentlerin ne gibi avantajları olduğu sorulduğunda, her şeye kolayca ulaşılabilmesi, her şeyin elinin altında olması vb. yanıtlar verilmiştir. Bu her şeyden kasıt, köyde olmayan market, banka, okul ve hastanedir. Bunun dışında

Şehirde her şey ayağının altında ama burada hava temiz, daha sağlıklısın. Gürültü yok (Necip P. 72),

Ben avantajı olduğunu düşünmüyorum, ha ancak ucuz alışveriş yapabilirsiniz (Cengiz K. 55),

Sosyal yönden şehir imkânları daha müsait ama köyde de sakinlik var. Eğer emekliysen ve az da olsa bir geliriniz varsa geçinirsiniz. (Ali İ. 68),

Çocuklar daha iyi okuyor. Köy çocukları okumaya hevesli değil (Fatma S. 50)

Şeklindeki yanıtların tamamı, bugün halen köylerin var olan yetersizliklerini ortaya koymaktadır.

Daimî olarak köyde ikamet etmiş kişilere, geriye döneneler hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorulduğunda, “Köy kalabalık oluyor, yalnız olmak sıkıcı, insan içine çıkmak, konuşmak iyidir” (Ali Ö. 80), “İyi olur niye kötü olsun, gelen kendi yapar kendi toprağına gelir. İyi komşu olsun yeter.” (Yıldız Y. 43), şeklinde yanıt verenlerin yanında,

İyi değil, kalabalık yaparlar. Gelmessinler. (Ahmet A. 67),

Bazısı iyi bazısı kötü. Keşke suyumuz çok olsa, onlar gelince su sıkıntısı artıyor. (Aynur Ö. 45),

Kendi vatani gelecek tabi ama gelip köyü değiştirmeye çalışıyorlar. Yayla havası gibi düşünmesi lazım, gelip apartman gibi evler dikiyorlar. Kimsenin malında gözümüz yok da beni neden rahatsız ediyor. Komşum diye gelip sorması lazım. Bazı insanlarda mal hırsı çok ileride. Kardeş arasını bile açabiliyor (Ali S.),

Şeklinde negatif bakış açılarını barındıran yorumlar yapılmıştır.

Köyün pek çok yetersiz görünen sosyal ve ekonomik özelliklerinden dolayı kente göçen köylüler, emeklilikleri ile birlikte doğup büyüdüğü yahut ata toprağı dedikleri köylerine göç etmeye başlamıştır. Araştırma sürecinde halen var olan inşaatlar, köyün bu göçleri daha uzun süre kabul edeceğinin göstergesi niteliğindedir. Ancak her ne kadar nüfusun artması, uzun yıllar şehirden izole şekilde yaşamış ve sınırlı imkânlarla yaşamını idam ettirmiş insanlar için farklılık ve iletişimsel fırsat olarak görülse de konu kaynakların kullanımına geldiğinde yeni gelenlerin su kullanımı başta olmak üzere pek çok konudan ötürü istenmedikleri ortaya çıkmıştır. Görüşmelerin birinde “yıllarca biz çektik buranın cefasını, şimdi her şey daha iyi tabi. Gelip sonradan sefa sürerler. Suyumuz zaten kısıtlı, bahçe ekerler, ağaç dikerler. Bizim hayvanlar var. Yeter mi oncacık su bu kadar nüfusa” şeklindeki açıklama yorumumuzu destekler nitelikte olmuştur. Bu bağlamda, hep kalanlar ve geriye döneneler arasında daha çok doğal kaynak kullanımı ve gerek ekonomik

gerekse de kültürel farklılıklar köyde doğurduğu ikililik ile birlikte, beraberinde gizli bir çatışma sürecini de doğurmaktadır.

Sonuç olarak alan çalışmasının gerçekleştirildiği Yelli Köyü’nde, geri dönüşler ve yeni yapılanma ile birlikte önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümler ve bakış açıları daha uzun süre yapılacak bir çalışma ile saptanabilir. Bunun dışında köyün geçmişten günümüze en büyük sorunu olan su meselesi, bu dönüşlerle daha da büyümüştür. Bunun haricinde, geri dönenlerin pek çoğunun köyde ekim yapan yahut hayvancılıkla uğraşanlardan pekmez, tereyağı, tarhana, bamya gibi ürünleri satın alması hem köyü kalkındırma hem de köy içindeki ticari faaliyeti canlandırma konusunda önem arz etmektedir.

3.2.5 Yeni Gelenler ve Hep Kalanların Çatışması: Köyün Şehirleşmesi

3.2.5.1 Şehirleşme süreci

Sosyal değişme; tabii çevrede meydana gelen farklılaşmaları kapsayan dış faktörler ile biyolojik yapıya etki eden teknolojik ilerlemeler ve maddi olmayan kültür ürünleri gibi iç dinamiklerin etkisi kapsamında açıklanmaktadır (Öksüz, 1975:136-139).

“Horton ve Hunt, değişmeyi ‘bir toplumun sosyal yapısındaki ve ilişkilerindeki değişme’ olarak anlarken; Moore, ‘normları, değerleri, kültürel ürün ve sembolleri kapsayan sosyal yapının değişmesi’ olarak tanımlamıştır. Nisbet ise, ‘belirli bir zamanda, sosyal ilişkiler, norm, rol, statü veya yapıda, art arda oluşan farklılıkların, sosyal değişmeyi meydana getirdiğini’ belirtmiştir. Toplumsal yapı, toplumdaki siyasal ve kültürel alanları da kapsayacak şekilde alındığı zaman sosyal değişme, ‘toplum yapısının değişmesi olarak’ ifade edilebilir” (aktaran Doğan, 2011:344).

Bottomore, toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunu belirleyen toplumsal kurumların değişmesi söz konusu olduğunda “toplumsal değişmeden” bahsedebileceğini belirtmiştir (aktaran Tezcan, 1984:2-3).

Daniel Katz(1974) ise, bu toplumsal değişme şekillerini kaynaklarına göre beş grupta toplamıştır:

1. Bireysel karakterin değişmesi,
2. Toplumsal yapıdaki köklü değişmeler,
3. Reform karakteri taşıyan toplumsal değişmeler,
4. Kültürel değişme,
5. Dış çevre ile temas ya da çatışma

Kültürel değişme ise insanların yaşama tarzı olarak değerlendirebileceğimiz, giyim, yemek yeme alışkanlığı, dinlenen müzik türleri, değerler, inançlar ve tutumlardan oluşmaktadır ve sosyal değişmeye etki eden en önemli faktörlerden bir tanesidir.

Behice Boran köylerin şehirleşmesini bir kültür yayımı süreci olarak değerlendirmiş ve kültür birimlerinin bir cemiyetten diğerine geçmesine ya da bu birimlerin belirli bir merkezden cemiyetlere doğru yayılmasına “kültür yayılması” adını vermiştir. Bu yayılımı da merkezin etrafına doğru muntazam olmak zorunda olmayan, dairesel hareketler olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu sürecin mekanik bir şekilde gerçekleşen bir süreç olmadığını, yayıma maruz kalan toplulukların her şeyi direkt benimsemediklerini, bu sürecin nasıl gerçekleşeceğini yalnızca yayım merkezi ve yayılan çevre arasındaki sosyal ilişkilerin durumunun belirlediğini belirtmiştir (Boran, 1945:207). Şunu da belirtmek gerekir ki, aynı yayım merkezinin, çeşitli bölgelere etkisi, o bölgenin kendine özgü şartlarına uygun olarak şekillenecektir. Bozkurt Güvenç, kültürel dönüşümün anlaşılması ve açıklanması adına mekân–zaman boyutlarındaki keşif ve icatların yayılmasının incelenmesini gerektiğini belirtmektedir. Boran’ın da açıklamış olduğu bu yayılmacı akımın sağlam dayanağının olduğunu söyleyen Güvenç, “herhangi bir sistemi oluşturan, etkileyen,

değiştiren öğelerin büyük çoğunluğu başka sistemlerden yani dışarıdan yayılma süreciyle gelmiş; ancak çok küçük bir bölümü her sistemin kendi içinde yaratılmıştır (Güvenç, 1976:71).

Boran'ın (1945) da belirttiği şekilde bu yayım süreci iki boyutlu bir özellikte ilerlemektedir. İlkinde yayılan kültür birimleri, etki ettikleri bölgenin kendine özgü şartları dolayısıyla çeşitli oranlarda değişime uğrayabilir. İkincisinde ise, etki ettikleri bölgelerde sosyal çevreyi bir şekilde değiştirip, kişileri de bu değişime adapte ederler. Anlaşılacağı üzere, bu yayım süreci çift taraflı bir uyum süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. şehirden gelen kültür ürünlerinin köye yerleşmesinde bu iki süreç de karşımıza çıkmaktadır. Köy için bu değişimlerin başında çeşitli sorunlar oluşsa da zaman içerisinde, o kültür birimi yayıldığı bölgeye yerleşme sürecini gerçekteştirir.

Neticede kültür, statik değildir ve zemindeki değerler aynı kalmak koşuluyla farklılaşan ve gelişen ilişkiler ağıdır. Kültür de her toplumsal olan gibi, dinamik karakterle değişebilmektedir (Artun, 2004).

Yaptığımız gözlemler ve görüşmeler neticesinde, Yelli açasında bir şehirleşme süreci değerlendirmesi yapacak olursak, öncesinde belirtmiş olduğumuz gibi, köyün Ankara'ya uzaklığı 100 km olmasına karşın özellikle 1980'ler başına değin sosyal değişme ve bir şehirleşme hali görülmemiştir. Böyle bir değişme ve adaptasyon şehirle olan uzaklık ve ilişkilere göre şekillense de bir dağ köyü olarak Yelli, oldukça izole bir yapıda ilerlemiştir. Ancak sonrasında genç nüfusun şehirlere göç etmesi, gelişen ulaşım ve teknoloji, göç edenlerin belirli dönemlerde köye geri dönmeleri beraberinde, kültür yayımını da getirmiştir. Tabi ki bir köyün bütün şekilde değişim ve uyumu söz konusu değildir. Çeşitli ilişkiler ve şehirle olan teması göre birey veya hane bazında farklılaşmalar gözlemlenmektedir.

Boran (1945), bu noktada “umumi bir hal olarak diyebiliriz ki, kendi şahsi hayat şartları dolayısıyla köy cemaatinden kopan şahıslar daha fazla şehirleşiyorlar.” demiştir. Bu tespite karşılık olarak da para kazanmak için gurbette çalışıp köye varlıklı bir şekilde dönen birçok aile karşımıza çıkmıştır. Durmuş Tapan, ağabeyleriyle hisseli birçok toprak sahibi ancak köy içerisinde orta halli sayılabilecek bir gelir düzeyine sahiptir. Ağabeyleri zamanında askeriye sınavlarına girip, kazanmış o da onların yanına gitmiş, İstanbul’da uzun yıllar bahçıvanlık yapmıştır. Bu süre boyunca görmüş geçirmiş, deyim yerindeyse feleğin çemberinden geçmiştir. Onun dışında köyden yurtdışına giden tek kişi, Mehmet Ali Dayı Almanya’dan büyük paralar kazanıp dönmüş ancak dönüş yolunda trende hepsini çaldırılmıştır. Bugün halen fötr şapkası ve piposuyla köy meydanında oturmaktadır.

Yelli Köyü’nde özellikle yaşlılar ile yaptığımız görüşmelerde “eskiden böyleydik, şimdi ise böyle” şeklinde ifadeler oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu da gösteriyor ki, sosyal değişme ve eski zamanlara ait farklılıklar yoğun bir şekilde hissedilmektedir. “Sizce köy eskiden nasıldı şimdi nasıl? Neler değişti köyde?” sorusuna aldığımız yanıtlardan biri şu şekilde olmuştur:

Değişmeyen ne kaldı, tüm sosyal yaşam, bağlılık. Eskiden bayramlarda tüm gelenekler, görenekler yaşatılırdı. Köy odasında toplanılıp, oyunlar oynanırdı. İmece vardı, ihtiyacı olana yardım edilirdi. Yemekler yapılırdı, ortaklaşa yenirdi. Şu anda şehir ve köy yaşamı arasında sıkışmış bir topluluk oldu köy. Kendileri de arayış içindeler (Cengiz K. 55).

Bugün altyapının gelişmesi, ulaşım imkânlarının artması, şehir merkezine ve civar beldelere erişimin çoğalması, internet ve telefon kullanımının artması, uzun yıllar kendi içine kapanmış, yalnızca kız alıp-verme dışında civar köylerle iletişimi olmayan, köyün belirli kişileri (ki bunlar özellikle erkeklerdir) haricinde köy sınırları dışına çıkmayan Yelli halkı, bütünlüklü bir değişim geçirmekte ve bu değişim kimi zaman çatışma kimi zaman da uyum gösterme şeklinde olmaktadır. Çatışma özellikle köye geri dönmüş ve

daimî köyde ikamet etmiş kişiler arasında kendini göstermektedir. Örneğin; uzun yıllar İstanbul'da yaşamış fakat sonrasında iflas edip köye dönen Saniye Teyze, hayvan sürülerinin kapısının önünden geçirilmemesi hususunda belediyeye birçok kez şikâyet etmiş, hayvanların kötü koktuğunu belirtmiştir. Bu tutuma yıllardır köyde yaşayan ve hayvan besleyen pek çok kişi hak verirken, büyük sürü sahipleri şu şekilde yorumda bulunmuştur:

Şehirden gelmiş, bizim düzenimizi bozuyor. Burası köy. Tabi kokacak. Hayvanları da bizi de zora koşmanın alemi ne! (Aynur Ö. 45)

Bunun dışında, çöplerin düzenli olarak toplanması, köylünün atıklarını etrafa geliş güzel atmaması olumlu yönde gelişen bir örnektir. Köyün tamamında alınan belediye tarafından da desteklenen bu karar, bugün köyün çevresindeki kötü görünümü sonlandırmış, hijyen sağlama açısından önemli bir değişim olmuştur. Ayrıca modern tarım uygulamaları, köylünün bu uygulamalara bakış açısı ve faydalanım şekilleri haneden haneye değişim göstermektedir. Köyün tamamı için su çok eski tarihlere dayanan ve çözüme kavuşturulamamış bir problemdir. Dolayısıyla köyde var olan neredeyse birçok tartışma bu mesele üzerinden yürütülmektedir. Bu soruna çözüm olarak üretilmiş olan damlama su ile tarlaların, bahçelerin sulanması, köylüler için önemli bir değişim olmuştur. Ancak damlama su ile uğraşamayacağını belirten ve köy meydanındaki çeşmeye hortum bağlayarak sulama işlemini sürdüren halen pek çok aile bulunmaktadır.

Köylüler ayrıca verimi arttırma ve hasat dönemini en fazla karla bitirmek için, gübreleme ve ilaçlama yapmaktadır. Ancak beyaz gübre olarak isimlendirilen ve insan sağlığına zararı kanıtlanmış olan bu kimyasal maddelerin gıda ile teması, geri dönülemez zararları da ortaya çıkarmaktadır. Köylülerle yapılan görüşmelerde, “bu uygulamaların, tarımsal verimi arttırdığını düşünüyor musunuz?” şeklinde sorulan soruya şu şekilde yanıtlar alınmıştır:

Araziler taşlı burada makine verimi arttırmaz ancak ilaç (Ali S.),

Evin önünde yemek için sebze var onlara mecbur yapıyoruz böcek için, ot mücadelesi için de tarlalara atıyoruz. Beyaz gübre de önemli, ne yapalım, aç kalır millet. Atınca normalde aldığımızın iki katını alırız (Veli A. 56).

Bu uygulamaları yapanların haricinde, tamamen bu uygulamalara karşı olan bir kitle de mevcuttur.

Hiç bilmeyiz. Ne tohum aldık ne ilaç yaptık. Verimi arttırmış ama denemedim daha (Ahmet A. 67),

Ben bilmem iyi mi kötü. Hayvan gübresi atarım (Halise Ş. 77),

Ben iyi düşünmüyorum. Eskiye dönük olsa daha karlı. Sabanla öküzle şimdikinden %50 fazla alıyorduk. Patoz parası yoktu, işçi parası yoktu. Şimdi anne baba da yaşlandı. İşçiye gidiyor bütün para. Ben cumhurbaşkanına sesleniyorum. Kendi buğdayımız dururken neden dışarıdan alıyoruz. Biz üretelim kendi pazarımızdan alalım. Niye bizimki para etmiyor. Ben ilaç da kullanmam, neden sağlığımı tehlikeye atayım, kanser yapıcı (Aynur Ö. 45).

Bu farklılaşmaların dışında önemli bulduğumuz ve kültürel yayım sürecinin bir ürünü olarak değerlendirebileceğimiz bir diğer değişim, ailenin çocukların eğitimine dönük bakış açılarında yaşanan değişimdir. Geri dönüş göçlerinin başladığı yıllar, köyün tüm çocukları ilköğretimini tamamlamış, sonrasında erkek çocukları babalarının yanında mevsimlik işçi yahut yevmiyeli inşaat işçisi olarak çalışmışlardır. Kız çocukları ise annelerinin yanında ya tarlalarda ya da anneleri tarladayken ev işlerinde görev almışlardır. Ancak geriye dönüş ile şehirden gelenlerin tamamı, eğitim yaşamları kısa sürede biten köy çocuklarının okutulması ve hayatlarını köy sınırları dışında idam ettirmeleri yönünde ailelerle görüşmüş ve onları ikna etmeye çalışmışlardır. Hatta bu kişilerden biri olan emekli öğretmen, üniversite sınavlarına girenlere tercih yapma konusunda destek olmuş ve özellikle bu çocukların meslek sahibi olabilecekleri, ilerleyebilecekleri dallarda seçimler yapmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu sayede, aynı ailenin ikisi erkek, üç çocuğu da farklı şehirlerde üniversite eğitimi görmüştür. Böyle bir duruma yabancı olan köy ailelerinin zamanla çocuklarını okutmaya

başladıkları, hatta bunun için Ankara'ya göç ettikleri görülmüştür. Bu önemli değişime karşın, erkek çocuğuna yüksek eğitim alması konusunda destek olan ancak tüm ikna çabalarına rağmen kız çocuğunu ortaokuldan sonra okutmayıp 18 yaşına girmesi ile birlikte evlendiren aileler de bulunmaktadır. Bu ailelerden biriyle yapılan görüşmelerde anne bu duruma şu yanıtı vermiştir:

Kız çocuğu ne yapsın okuyup, yollayamayız öyle dışarılara ya evinde oturacak ya da evlenecek. Eee yaş da geldiyse evlenmek en mantıklısı. Biz okuduk mu? Hayır. Zaten bir sürü karın var doyurulmayı bekleyen. Hangi birine koşayım. En azından evde de destek oluyor bana (Kısmet A. 50)

Görüldüğü üzere, değişimler çok boyutlu yaşanırken, değişimlerin temel kaynağı 2000'li yıllarda gerçekleştirilen geri dönüş göçleri olarak değerlendirilmelidir. Öncesinde de belirtilmiş olduğu gibi, bu süreci içselleştirmek ve kabul her hanede farklı şekilde gerçekleşmekte, tepkiler de farklı boyutlarda dile getirilmektedir. Ancak kız çocukların yüksek eğitim görmesine yönelik atılan bir adım, reform niteliğinde önemli bir değişimin kabullenışı olarak değerlendirilmelidir.

3.2.5.2 Gelenek ve göreneklerdeki değişimler

Kimberly Hart, kolektif hafızanın, oldukça karmaşık bir biçimde, gündelik hayatı, inanç sistemlerini, geçmişle olan ilişkiyi ve tek tek insanların hayatlarını unutma sürecini iç içe geçirdiğini belirtmiş, ayrıca kolektif hafızanın insanların geçmiş hakkında bütünlüklü, kronolojik bir anlatıya sahip olmaları beklentisinden ayrılması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla sistemli hale getirilmiş bir geçmişin, hafıza ve geleneğin kaybolduğu bir tarihten ibaret olacağını belirtmiştir (Hart, 2011:32). Bu doğrultuda, gelenek ve göreneklerdeki değişimleri ele alırken, köylülerin bir topluluk olarak ortak yaşamlarına ve alışkanlıklarına dönük bilgiler edinilmeye çalışılmış, bu vasıtayla güncel

olan ile ayırımın ortaya konması sağlanmıştır. Adetlerdeki değişimlerin kapsamında, kıyafetler ve ev eşyalarındaki değişime de değinmek gerekmektedir ki, değişimin bütünlüklü bir portresi ortaya konabilsin.

Kıyafet hususunda köyde geçmiştten bu yana ne gibi farklılıklar olduğunu öğrenmek için öncelikle köyün en yaşlıları ile görüşülmüştür. Görüştüğümüz bu yaşlılardan kadınlar, uzun elbise, üzerlerine fabrika işi hırka yahut yelek, çorap ve ayaklarına ise köy lastiği giymişlerdir. Kadınların tamamı çember dedikleri başörtüsünü takmıştır. Eskiden nasıl giyinirdiniz diye sorduğumuzda, kadınların muhakkak yöreye özgü uzun entarilerinin olduğunu ve iki renkli, ucu el işlemeli boncuklarla bezenmiş başörtüleri taktıklarını belirtmişlerdir. Ayaklarında o dönemde kösele ayakkabılar varmış. Tarlaya giderken genelde uzun etek altına şalvar giyerlermiş. Çiçekli, kemha, yanarca dedikleri top kumaşları alır, bu kumaşlardan kendilerine elbise dikerlermiş. Sadece kına gecesinde ise, bindallı giyerlermiş.

Bugün bu yöresel kıyafetlerin tamamının köydeki kadınların sandığında muhakkak bulunduğu ve bunların bir miras olarak anadan kızına devredildiği belirtilmiştir. Biz bu kıyafetleri köyde yapılan bir kına gecesinde görme şansını yakaladık. Kadınların tamamı sandıklarından bindallılarını çıkarıp giymiş ve bellerine de erkek tarafının takması adet olan gümüş kemerleri takmışlardı.

Erkekler de ise, belirgin farklılıklar görülmemiştir ve kadınlarınkinden çok öncesinde kıyafetler değişmiştir. Gömlek, üzerine yelek, fötr şapka, kumaş pantolon ve kösele ayakkabı genel görünümü özetlemektedir.

Ev içinde ise, eski ve yeni olanın bir aradaki varlığı göze çarpmaktadır. Özellikle mutfakta tahta kaşğın yanında, metal kaşık, bakır tencerelerin yanında metal tencere, tüplünün yanında odun ocağı bulunmaktadır. Kadınlar kendi ekmeklerini bu ocakta

yaptıklarından, evler her ne kadar çok sonradan yıkılıp yeniden modern yapılara uygun şekilde yapılmışsa da bu ocak, muhakkak mutfağa eklenmiştir.

Adetlerdeki şehirleşme hususunda ise, özellikle dikkat çeken noktalar, düğünler, ölümler ve hastalıkların tedavisinde kullanılan uygulamaların değişmesi konusunda olmuştur.

Köyün en yaşlısı Safiye Teyze (100), köyde herhangi bir ölüm olduğunda neler yapıldığını anlatmıştır. Söylediğine göre, eskiden ölümler kendi evlerinin kapı önlerinde, kazanlarda sular kaynatılıp yıkanmış. Meydandaki caminin önünde ise musalla taşı varmış. Evinde yıkanıp kefenlenen ölümler, bu taşın konup cenaze namazları kılındıktan sonra, köy mezarlığına taşınmış. Sonrasında ölümlerin ağzını açmak gerek denerek, bütün köye helva dağıtılmış.

Şimdi ise, ölümler hastane morglarında yıkanıp, belediyenin cenaze arabasında köye nakledilmektedirler. Cenaze merasiminin ardından, katılan herkes dağıtılan pide ve ayranla karnını doyurup, evine ayrılmaktadır.

Düğünlerde ise, bir hafta coşkulu kutlamalar yapılmış. Öncelikle nişan zamanı bütün köy doyurulur, oğlaklar kesilir, helvalar yapılmış. Nişan ertesi büyük tepsilere helvalar döşenir, gelin takıları buna konurmuş. Düğün vakti geldiğinde bir hafta öncesinde kına yakılır, kadının çeyizi köydeki uygun bir açıklıkta ortaya serilmiş. Davullar zurnalar eşliğinde oyunlar oynanır, yemekler yenilmiş.

Görme fırsatı yakalamış olduğumuz günümüz düğünleri ise, az çok aynı şekilde organize edilse de eskisi gibi köyü doyurmak, bir hafta boyu süren kutlama havası görülmemiştir. Köy içinden erkek ve kadının evlenmesi, eskiye dair pek çok ritüel ile tanışmamıza imkân vermiştir. Gerek bindallı giyilmesi gerek de çeyizlerin görücüye çıkarılması. Bunun yanında düğün gecesi meydan da silahlar patlatılıp, köçekler

oynatılmış, ayrıca köyün nüfuslu kimseleri ise meydanda yöreye özgü sin sin oyununu oynamıştır.

Hastalık tedavilerinde ise öğrendiğimize göre, oldukça çeşitli yöntemler kullanılmış. Örneğin; doğum sancısında, kadına, Kâbe'den gelen ve “Fatma Ana Taşı” denilen delikli, göz, kırmızı bir taş su dolu bir kabın içine atılarak ısıtılır ve bu su doğum yapan kadına içirilmiştir.

Tavukkarası denilen hastalıkta ise, hava kararınca insanların gözleri görmezmiş. Tedavi olarak, hayvan ciğeri suda haşlanıp, hastanın bunu buharına gözlerini açarak dayanabildiği yere kadar beklemesi sağlanırmış. İtdirseği (arpacık), yalan söyleyenin gözünde çıkar denilen bir çeşit iltihaptır. Tedavi için, köpeğin su içtiği kaptan su alınarak, göz bu suyla yıkanır ve işlem sırasında 3 Kulhü 1 Elham okunurmuş. Dolamada da tırnak kökü iltihaplanması sonucu oluşan bir hastalıktır ve bunun iyileşmesi için ise, dolama olan tırnağa sıcak hamur konup, içine ocakta kızdırılan demir parçası batırılmış. Ardından üstü bezle sarılıp her gün bu işlem tekrar görürmüş.

Bugün bu ve bunun gibi yöntemlerin neredeyse tamamı yeni nesil tarafından bilinmemektedir. Eski kuşak ise, bu yöntemleri aktarma gereksinimi duymadıklarını belirtmektedir. Şimdiki yaşlıların çoğu, bu yöntemleri tam olarak hatırlayamadıklarını, artık hastanelerin, doktorların olduğunu, devletin ihtiyaç duydukları ilaçları onlara bedavaya verdiklerini söylemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, bahsetmiş olduğumuz hastalıkların ve bunlar gibi birçoğunun tedavisinde ampirik ve hijyenik olmayan yöntemlerin kullanılması, ne doktorlara ya da ilaçlara olan güvensizlikten ne de kendi inanç ve geleneklerine bağlılıktan gelmektedir. Dönemin şartları ve yaşam koşulları, insanları bu şekilde yöntemlerle kendi kendilerini iyi etme çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Elbette ki, tedavi sırasında dua okunması ve bunun gibi yöntemler

inancın varlığının göstergesidir. Ancak bu da emin olamadıkları durumda yöntemin işe yaraması için, Tanrı'dan bir beklenti, bir istek şekline dönüşmüştür.

Son olarak ise değinmemiz gereken bir diğer nokta “imecenin varlığı ve köy için önemlidir. İmece Türk Dil Kurumu (TDK) güncel sözlüğünde;

1. Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi,

2. Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi, şeklinde belirtilmiştir.

Köy gibi izole ve gerek ekonomik gerek sosyal birçok imkândan yoksun bir oluşum için, imecenin varlığı yıllar boyunca büyük önem arz etmiştir. Bugün bütün köyün yararlandığı içme suyu dahil, ki bu su dağın tepesinden köylüler tarafından kazılarak köye indirilmiştir, köylülerin tamamının ortaklaşa ortaya koyduğu pek çok şey geçmişte imece ile yapılmıştır. Çalışma dâhilinde köylüye “imecenin varlığından söz edebilir misiniz?” diye sorduğumuzda, alınan yanıtlar şu şekilde olmuştur:

Şimdi maddiyat, her şey para oldu. Şunun ucundan tut deyince para verecek misin diyorlar (Aynur Ö. 45),

İnsanlık kayboldu, şuraya düşsen bir bardak süt vermezler. Paran yoksa köyde yaşayamazsın, varsa yaşarsın (Filiz E. 75),

Eskiden 8- 10 kişi kazma kürek çalışırdı. Şimdi yok, kimse birbirine yardım etmiyor. Adam da yok iş yapacak. Devlete bırakıyorlar işi. Parası olan işini parayla yaptırıyor. Hayrına da yaptıranlar vardı. Eskiden bir ay çalıştım beş kuruş almadım devletten de (Ali Ö. 80),

Şimdi imece yok, ne biliyim neden yok. Eskiden suyolunu biz açtık. Devlet de maaş veriyor ya ondan çalışmıyorlar (Ahmet S. 72),

Kalmadı. Eski insanlar kalmadı, yeni yetmeler değişti. Zenginler yardım yapıyor. Hayır yapıyorlar. Köydekiler kendi geçiniyorlar. Bedava gitmezler. Parasız olmaz. Şimdikilerin gözü aç para, para... (Yıldız Y. 43),

İmece köyde yok 10 senedir yok. Muhtar geldiğinden beri yok. Ancak uyur. Halkı bilinçlendirmiyor. Milletın hakkını yemeyin der, sigara izmariti atmayın der, yangın çıkar der. Bunlar yok hiç (Ahmet T. 65),

Önceden çok vardı. Giderdik patika yolları temizlenirdi. Güvendikleri biri hayır yapmak için çağırıyorsa giderler yoksa umursamazlar. Güvenmezler hiçbir şeye, muhtara da güvenmezler. Bağlılık yok (Ali S.).

Yapılan yorumların tamamı, köylerin değişen şartlara ve koşullara rağmen bugüne dek ayakta kalmasını ve varlığını sürdürmesini sağlayan temel dinamiğın, artık işlevselliğini yitirdiğini, maddiyat öncelikli bakış açısı ve paranın bir takım geleneksel değerlerin önüne geçmesi ile ortadan kalktığının göstergesi olmuştur.

Köylünün bu tutumuna karşı şehirden gelenlerin ise imece hakkındaki yorumları şu şekilde olmuştur:

Menfaate düşmüş her şey. Komşuluk diye bir şey yok. ASKİ önlemini alsın saatini bağlasın. O utanmazlar da kullansın. Bu suyu ben getirdim diyemez kimse, ben de çalıştım suyu getirmedi. Allah güle güle kullandırsın. Yine olsa yine yaparım. Allah devletimize zeval vermesin (Necip P. 72),

Eskiden daha güzeldi. Kazmasını alan giderdi, yardım olurdu. Belediyeden geliyorlar artık ya belediye yapsın diyorlar. Herkes yollardaydı (Emine A. 56),

Kime sorsan en önemli sorun su der. Yine dikkat ederseniz maddi bir problem söz konusu. Su sorunu halledilir. Kimse demiyor ki, sorunumuz imece. 50 kişiye sorun hepsi sorunum su, suyumuz yok der. Hâlbuki imece olsa, o sorunlar çözülecektir, yardımlar olacaktır. Hala harmanı kalkmayan insanlar var. Eskiden herkes el birliğiyle yapardı bu işleri. Maddi sorun dersanız, köyde sorun yok, eğer var der ilçeye giderseniz, size maaş da bağlarlar, makarna da gelir, kömür de gelir, siz de vicdanınız el veriyorsa ayağınızı uzatıp yatarsınız (Cengiz K. 55),

Yapılan görüşmeler neticesinde, köyün geleneksel öğelerinin çoğunu terk ettiğini ve özellikle 2000’li yıllardan itibaren köyü köy yapan ve maddi karşılığını beklemeden halkın ortaklaşa oluşturduğu dinamiklerin artık para karşılığında satın alınması söz konusunu olduğu görülmüştür. Böyle bir değişim temel nedenini geri dönüş göçü

edenlerin gelmeleriyle birlikte gerek inşaatlarında gerekse de ihtiyaç duydukları her alanda para karşılığı hizmet satın almaları, köylünün emeğini her koşulda para karşılığı kullanmasına neden olmuştur. Bir avuç bamyadan, bir pişirmelik ihlamura, her şey kendi aralarında belirledikleri fiyat dahilinde köy içinde satılmaktadır. Sonuç olarak, geleneksel değerlerin tamamı değişen dünya düzenine adapte olma yoluna girerken, bu geleneksel değerleri yaşatma ve koruma amaçlı herhangi bir girişim bulunmamaktadır. Bu da gösteriyor ki, gelenek hukuku ile uygulanan imece dahil pek çok değer, işgücüyle ödenen bir gelir yöntemi haline getirilmiştir.

Açıklamalar doğrultusunda, köyde kolektif hafıza duygusunun canlı olduğunu belirtebiliriz ancak bu hafızanın genç nesile ulaşmadığı yahut onlar için bir anlam ifade etmediği görülmüştür. Köylüler kolektif bilinçle oluşturdukları deneyimlerden hareketle yaşanan bir zaman anlayışını savunmaktadır, dolayısıyla da birlikte yaşanan zaman anlayışından hareketle de belleği geçmişteki kolektif deneyimlerin anıları olarak ortaya koymaktadırlar (İlhan, 2015:1405).

3.2.5.3 Köylünün şehre yönelik tavrı

Bugün yiyecek hariç neredeyse tüm ihtiyaçlarını dışarıdan karşılayan köy kapalı bir iktisadi birlik olmaktan çıkmıştır. Bunun yanında göç hareketleri, kültür yayımı ve şehirle olan çeşitli temasların eklenmesi köyü sosyal bakımdan kapalı olmaktan çıkarıp, daha geniş ilişkiler ağı içinde bulunan bir birlik haline getirmektedir. Elbette bu kapalı olma durumu farklılıklar gösterebilir, ayrıca şehirlere göre köyler elbette daha kapalı vaziyette olma durumunu sürdürecektir. Boran bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

...kapalılık açıklık nisbi durumlardır; hiçbir topluluk ne yüzde yüz açık, ne de yüzde yüz kapalıdır; bu iki kutup arasında dereceler vardır. Topluluk kendi hayatını kendi

menbaları ile temin edebiliyorsa, harice tabi değilse, o topluluk kapalıdır; topluluk geçimini teminde hariçle münasebetlere muhtaç olduğu nisbette ve sosyal hayatına hariçten müdahaleler olduğu nisbette açıktır (Boran, 1945:215).

Köylünün bu farklılaşmaya dönük gelişen tavrı, şehre ve şehirliye karşı gerek güvensizlik gerek kendini yetersiz hissetme gerekse de özenme ya da korku ve zarar görme olarak kendini göstermektedir. Örneğin, mülakatların yapıldığı dönemde, benim şehirden AKP tarafından gönderildiğim, belediyenin iyi çalışıp çalışmadığını öğrenmek istediğim yönünde dedikodular çıkartılmıştır. Oldukça şaşırtıcı şekilde, gerçek kimliğimi açıklamış olmama ve 2016 yılında köyün her bir bireyinin şehir ve şehirli ile iletişim kurma imkânı olmasına karşın duyulan güvensizlik, özellikle toprak mülkiyetine dair sorulan sorularda kendini göstermiştir. Birkaç uyarı almamız ve sorduğumuz kişilerin, “Allah devlete zeval vermesin, o bize bakıyor zaten, toprağa ihtiyacımız yok!”, “çok şükür karnımızı doyuracak kadar”, “kendimize yetecek kadar” cevapları güvensizliklerinin ne derece yoğun olduğunun kanıtı olmuştur.

Yoğun bir geri dönüşün yaşanması ile şehirden gelenler köylüler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kimisi, “gelsin tabi, geliyorsa benim toprağımı almıyor ya, babasının malına gelip ev kuruyor” (Halise Ş. 77) şeklinde konuşsa da “su yok, su; gelip suyu savururlar, çilesi hep bizde” (Aynur Ö. 45), “gelmesinler kalabalık yapmasınlar” (Ahmet A. 67) gibi yaklaşımlar daha ağırlıktadır. Ayrıca, değişime dair yapılan yorumlar ise şu şekildedir:

Şimdi devamlı modernleşiyorlar. Temizlenmesi de iyi. Ama temizleniyor diye daha çok kirletiyorlar. Bu adamlar hep hain (Ahmet T. 65),

Eskiden de kalabalıktı ama daha iyiydi kavga dövüş yoktu, yardımlaşma vardı. Şimdi öyle değil, gelmeseler daha iyi. Düzenimizi bozarlar (Ahmet A. 67),

Eskiden daha güzeldi, küçük şeylerle mutlu olurduk. Hiçbir şey aramazdık, karnımız doyardı. Artık çok zor, geliriniz yoksa burada geçinmek (Yıldız Y. 43),

Eski köy hayatını özliyorum, bayramlarımızı, özel günlerimizi, hoş sohbet teyzelerimizi. Şimdi her şey çok modern ama tadı yok. Basit yaşadık ama her şey çok lezzetliydi. Yeme içme ne güzeldi. İlaç yoktu, her şey saftı (Filiz E. 75).

Görüldüğü üzere, köyde daimî kalanlar köy nüfusunun artmasına her ne kadar olumlu bakıyor gibi görünse de esasında var olan düzenin ve alışkanlıkların kendi yaşamlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtirken, geçmişe duyulan özlem ifade edilen kelimelerde kendini göstermektedir. Bir yandan geleneksel olana duyulan hasret, bir yandan kendi ifadeleriyle çağın gereklerine ayak uydurma durumu, köylülerin tamamında büyük ikilemler yaratmıştır. Köyde yaşanan tüm sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimlerin, ekonomik ve politik yaptırımlarla gerçekleştirilmesi de devlet baba dedikleri otorite karşısında köylünün geçmişini yalnızca bir hikâye gibi özlemle dile getirmesine neden olmaktadır. Bu ilişki ağına bir sonraki başlıkta yer verecek olup, burada belirtilmesi gereken asıl mesele, değişen toplum yapısının, bireyleri sosyo-kültürel anlamda değişim ve dönüşüm sürecine sokarken, beraberinde önemli bir kimlik krizini de getirmektedir. Bugün kendini köylü olarak tanımlamaktan çekinen bu insanlar, bir yandan şehir hayatında barınamayacaklarını düşünüp, şehirden gelenleri de kabullenme konusunda sıkıntı çekerken, diğer yandan şehirli olmanın, şehrin nimetlerinden yararlanmanın önemli ayrıcalıklar getirdiğini belirtmektedir.

Dikkat edilen bir diğer husus, köylü kadınların özellikle şehirden gelenler ile karşılıklı iletişiminde büründüğü çekingeng tavrı olmuştur. Kötü koktuklarını belirterek tokalaşmak istemeyen köy kadınları, şehirden gelenlerin evine davet edildiklerinde, ayaklarının kumlu, samanlı olduğunu söyleyerek daveti reddetmişlerdir. Bu da ne denli, tedirgin olduklarını ve şehirliye olan bakış açısını ortaya koymaktadır.

Köyün genç nüfusu bu durumdan hoşnuttur. Şehirden gelenler onlar için bir farklılık kaynağıdır. Yeni kıyafetler görmek, farklı sözler işitmek hem hoşlarına gider hem de onlara heveslenirler. Onlar anne ve babalarına göre, çok daha fazla erişim imkânı

bulmuştur ve çoğu da anne ve babalarının bakış açılarını beğenmeyip, onları eleştirmektedir. Ancak bazı anne ve babalar ve gençlerin tamamı, okumanın köyün sınırlarından kurtulmak, köy çilesinden kaçmak ve cehaletin kurbanı olmamak için tek yol olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle okuyan ve yüksek eğitim sahibi kimselere de büyük saygı duymaktadırlar. Görüşme yaptığımız kimselerin tamamı, çocuklarının ileride burada temelli yaşamasını istememektedir. Bilhassa erkek çocukları bu doğrultuda okuma imkânını kız çocuklarına göre daha çok elde ederken, ayrıca çalışmaları için şehir dışına gönderilmektedir.

Geçmişte giden gitti, iş güç kurdular, okudular adam oldular, biz burada sürüldük, buranın çok cefasını çektik. Şimdiki aklım olsa durmam ama o zaman cesaret edemedik. Neden bilmiyorum! (Fatma S. 50),

Ah, anamızı babamızı bırakıp gidemedik o zaman. Kim bakacaktı tarlalara, hayvanlara. Para da yoktu o zamanlar. Şehirde yakını olanlar gitti. Kalanlar kaldı. Para kazandılar, okudular, çocuklarını okuttular. Şimdi gelirler buralara. Hepsi varsıl, altında araba. Bizler hala ektiğimizin diktiğimizin derdinde! (Ahmet T. 65)

şeklinde göç etmeme nedenlerini ortaya koyanlar olmakla birlikte, “İleride çocuklarınızın köyde kalıp tarımla uğraşmasını ister misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar değişken nitelik göstermiştir:

Uğraşmasınlar, şartlar zor. Arazi kötü. Emeğimizin karşılığını alamıyoruz artık. Çocuklar bıktı artık. İlerisini istemiyoruz. Hepsini okutmaya çalıştık o yüzden (Ali S.)

Burada kendilerini parçalasalar bir şey üretmezler. Bu toprağın taşlarını oturup temizlesek ömrümüz yetmez. Devlette bunun farkında, buraları verimsiz arazi olarak değerlendiriyor (Ali İ. 68)

Şehirde yaşamak çok mu iyi, köyde dürüst çalışsalar ne güzel olur (Aynur Ö. 45),

Bütün gıdalar zehirli, ne varsa doğada var. Bunun iyiliğini bir kavrasalar herkes gelir gitmek istemez buralardan. Şehirde zehirleneceklerine gelmelerini isterim tabi buralara. Sağlık var burada (Cengiz K. 55).

Genel hatlarıyla önyargı ve korkunun belki de kötülüklerin kaynağı şehirler, bir yandan da arzu edilenin, iyinin, modern olanın, kültürün, üst sınıfın göstergesi niteliğinde görünmektedir. Şehirden ve şehirliden çekinmelerine rağmen, köy sınırlarını aşma, şehir hayatını deneyimleme istekleri olsa da buna cesaret edememeleri temel anlamda şehre yönelik bakış açılarını ortaya koymaktadır. Şehre yönelik düşünceleri ikilem içinde olsa da kesin olan şey, yeni yetişen neslin şehirde hayatını sürdürmeleri ve okumalarını istemeleridir. Bu doğrultuda köylülerin belirttiği şekilde, yeterli donanıma sahip olup yüksek öğrenim görmeleri bu gençlerin, yine şehirde yaşamlarını idam ettirmelerine bağlıdır. Eğer şehre gidilmezse ömürlerini, tarla, bağ, bahçe işleriyle geçirmek ve anne-babalarının çektikleri sıkıntıların aynısını deneyimlemek zorunda kalırlar.

3.2.6 Köyde politik-yönetsel anlayış ve tutumların değişimi

3.2.6.1 Hukuki meselelerin çözümü

Yelli Köyü'ne dair vakaların tamamı, adliyeden resmi olarak elde edilememiş, ancak görüşmeler neticesinde katılımcıların bahsetmesi üzerine bilgi sağlanmıştır. Bu bilgilerin tamamı mülakat dahilinde “Köyde çözümü gerçekleşmemiş herhangi bir probleminiz var mı?” sorusuna karşılık olarak alınmaya çalışılsa da katılımcıların biri hariç tamamı herhangi bir meselelerinin olmadığını çekingen bir şekilde dile getirmiştir. Ancak köydeki hemen hemen her meseleye hâkim olan kimseler ve yaşlılar ile girdiğimiz sohbetlerde gerek su kullanımından gerek tarla geçişlerinden gerekse de kişisel meselelerden doğan ve mahkemelik birçok olayın olduğu belirtilmiştir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, köylülerin bu gibi sorulara yönelik tavırları oldukça belirgin bir

hal almıştır. Hem soru soran kişinin yabancı olması, hem de devlet, idare, yönetim, siyaset vb. konularda konuşmaktan ve eleştiri yapmaktan korku duymaları, tedirgin davranışlarının nedeni olarak değerlendirilmektedir.

Sorunu olduğunu açık yüreklilikle dile getiren kişi ise, köye eşi dolayısıyla hakkı olan toprağa Ankara'dan gelip ilk evi yapmış olan kişidir. O da sorununu şu şekilde dile getirmiştir:

Var, dangalak dayımız vardı, öldü, 150 metre kare arsamızın satışını vermedi. Satmış olduğu arsanın tapusunu vermedi. Verdiğim parayla da Hacca gitti. Nankör herif öldü benim paramı da vermedi. Beni orada beklesin.

Anlatılanlara göre, 2000'li yıllara kadar mahkemelik herhangi bir olay bulunmamaktaymış. Ancak bu tarihten sonra köy içerisinde özellikle kişiler arası mahkemelik çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları sonunda tarafların kendi içinde anlaşmaları ile sona ererken, bazıları ise uzun yıllar sürmüştür. Görüşülen kişilere “nasıl tarih verebiliyorsunuz?” şeklinde soru sorulduğunda, bu tarihin şehirden gelinip, köye ilk evlerin yapıldığı, dolayısıyla da hem bir ikilik hem de kendi topraklarında “yabancı” algısının doğduğunu belirttiler. Ayrıca, köyde eksiksiz herkesin en büyük problemi olan su kıtlığının, bu şekilde hanelerin artmasıyla iyice içinden çıkılmaz bir hal aldığı ve akabinde sudan kaynaklı problemlerin daha da arttığı söylenmiştir.

Ancak Yelli 'deki bu su meselesinin tarihi çok eskilere dayandığını, bir alt köy olan Yeşilöz ile bitmeyen bir dava olarak sürüp geldiği bilgisi edinilmiştir. Köyün yaşlılarının söylediğine göre, Yeşilöz, Yelli halkının kendi elleriyle kazıp köye indirdiği suyu, borularla eklemleyerek kendilerine aktarmışlar. Olaya dair çeşitli rivayetler de söz konusu ancak büyük suçlamalar olduğu ve de doğruluğu ispatlanmadığı için açıklamak uygun görülmemiştir.

Yaşanan bu sorun iki köy halkının taşlı sopalı kavga yaşamalarına kadar giderken, en sonunda mahkeme kararı ile halledilmiş gibi görünmektedir. Fakat Yelli halkının bu

konuda halen haksızlığa uğradıkları şeklinde yakınmaları mevcuttur. Yaşanılan bu kavga ise, 2014 yılında Hürriyet Gazetesi'nde "İki mahallenin 'su' kavgası" (Hürriyet, 21 Ağustos 2014) şeklinde servis edilmiştir. Haberde Yelli köyü muhtarı Murat Altuntaş, sorunu şu şekilde dile getirmiştir: "Sabah ve akşam 20'şer dakika olmak üzere günde sadece 40 dakika içme sularımız akıyor, suyu yüzde 50-50 olarak paylaşalım istedik. Bunun üzerine Yeşilöz Mahallesi halkı, 35 araç, 150 kişilik bir grup mahallemize baskına geldiler. Mahallemizde birkaç arkadaşımızı darp ettiler. Biz buna rağmen olaya karışmadık, karışsaydık olaylar çok büyüyecekti. Jandarma olayları yatıştırdı." (Hürriyet, 21 Ağustos 2014).

Görüldüğü üzere, köyün geçmişten bu yana daimî sıkıntı su olmuştur. Neticede jandarma olaya el koysa da ve ASKİ köylerin mahalle olması dolayısıyla evlere saat taksa da bu sorun henüz bitmiş görünmemektedir. Ancak dikkat çekici nokta, halkın bu sorundan sürekli şikâyet etmesi fakat bunu çözüme kavuşturacak herhangi bir fikir önerisi ortaya koyma çabası içinde olmamasıdır. İşte imece dediğimiz şey de tam da bu doğrultuda, bir arda yaşayan ve aynı sorun çevresinde ortak paydada buluşan insan grubunun çözüm odaklı ilerlemesi açısından ne denli önemli bir dinamik olduğunu ortaya koymaktadır.

Boran, kendi çalışmasındaki dağ köylerine ait davaları incelediğinde, sayıların oldukça az ve ova köylerine göre de çeşitlilik anlamında oldukça farklı olduğunu belirtmiştir. Dağ köylerinde mülkiyet meselelerinden oluşan davaların, kişisel davalara göre oldukça az olduğunu bunun da toplulukların iktisadi durumları ve hukuki durumları arasında bir ilişki olduğu ve iktisadi anlamda daha ileri olan toplulukların mülkiyeti ilgilendiren anlaşmazlıkların çok olduğu hipotezini doğrular vaziyette görüldüğünü belirtmiştir (Boran, 1945:175). Yelli'nin su sorunu üzerine yaşadıkları dava da dahil olmak üzere köy içindeki tüm davalar bu durumu bir kez daha doğrular nitelikte görünmektedir.

3.2.6.2 Köylülük ve Siyaset

Muzaffer Sencer “Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar” isimli çalışmasında, siyasal tercihlerin sosyo-ekonomik değişkenlere bağlı olarak biçimlendiği ve bu tercihlerle uygun düşen belli siyasal görüş ve davranışların bulunduğunu ortaya koymuş ve siyasal ideolojinin tam anlamıyla sınıfsal yapıya göre biçimlenmemiş olduğu belirtmiştir (Sencer, 1974:273-276).

Yücekök (1969) ise, siyasal sistemler ve bu sistemlerin içinde bulunan ve bunların oluşumunu sağlayan siyasal tutumların, o toplumun sosyo-ekonomik tabanının yarattığı bir üst yapı olan siyasal ve toplumsal kültürün etkisinde olduğunu belirtmiştir. Siyasal kültür de toplumu oluşturan insanların sosyo-ekonomik yaşantılarının bir ürünüdür denilebilir. Bu anlamda siyasal kültür hem toplumsal olaylarda hem de kişilerin bireysel tecrübe ve davranışlarından doğmaktadır. Siyasal kültürün ana unsuru olan siyasal sosyalizasyon ise çocukluktan kalma değerler, tahsil, çevre, kitle haberleşmesi gibi faktörlerle oluşmakta ve nitelenmektedir. Bu noktada siyasal kültürün, siyasal sosyalizasyonun bir ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyarken, ayrıca toplumda var olan inançlar sistemini de içerdiğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü siyasal kültür, siyasal olaylar ve bu olaylardan etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprü niteliği taşır. Bu davranışlar, insanların olayları yorumlama şekline dayanmaktadır (s.176-178).

Yorumlama şekli ile birlikte sergilenen davranış ve tutumlar, endüstriyel toplumda, gelişmekte olan toplumlarda yahut tarım toplumunda farklılıklar göstermektedir. Yücekök (1969), “Değişme yokluğunun, ilkel tekniğin, yatay- dikey toplumsal hareketsizliğin, tarımsal üretimin, feodal bir siyasal yapının, geniş aile düzeninin, kadcercî zihniyetin hâkim olduğu toplumlarda, genel ve siyasal kültür de bu unsurların getirdiği

nitelikte olacak ve toplumun siyasal davranışına geleneksel bir taban sağlayacaktır” (s.176).

Bu bilgiler ışığında alan araştırmasının gerçekleştirildiği Yelli Köyü’ndeki, siyasal tutum ve davranışlarını belirleyen öğeler ortaya konmaya çalışılmış ve bu doğrultuda katılımcılara “Oyunuzu neye göre verirsiniz ve köyün genelinin siyasi yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?” soruları yöneltmiştir. Bu soruların cevapları ise, yine köyde daimî ikamet edenler ve köye geri dönüş göçü yapanlar olarak ayrı şekilde değerlendirilmiştir.

Görüşmecilerden biri, “oyunuzu neye göre verirsiniz?” sorusuna karşılık, şu yanıtı vermiştir:

Adamlar yolumuzu yapıyor, işimizi görüyor, her türlü yardım yapıyor. Halk partisi hiçbir şey yapmadı. Evvelden Halk partisine veriyorduk, Sorgun veriyordu onlar un şeker alıyordu. Biz hiç alamıyorduk. Kim bize yakın geliyor biz ona veriyoruz (Ali Ö. 80)

Savran, Cumhuriyet’in benimsediği siyasetlerin aktarılmasının temel aracı olan Halk Partisi’nin kırsal alanda yaşayan kitlelerle ilişki kuramadığını, oluşturulan yaklaşımların yalınkat olduğunu ve köylülerin sorunlarına dair köklü değişimler yaratmaktan ziyade ulusal kimlik simgelerini yaratmaya dönük çalışıldığını belirtmiştir. Savran bu dönemdeki bürokrat sınıfın köylülerle özdeşleşme konusunda yetersiz olduğunu belirtmekte, toprak yasası gibi uygulamalar ile “geri kalmışlık” ile özdeşleştirilen köylülerin dönüşümünü sağlamanın, Osmanlı yönetiminde olduğu gibi tepeden inme yasalar ile bütünleştirmeyi sağlamaktan farksız olduğunu dile getirmektedir (Savran, 2012:63-64). Bu noktada, aynı partiye oy veren iki köyün, farklı boyutlarda hükümetten destek görmesi ve bu desteklerin temel sorunları halletmek yerine geçici yardımlarla somutlaştırması, geçici yardımlardan faydalanamayan köylü için sorun teşkil etmiştir. Günümüzde ise oy verdikleri partinin, bu yardımları doğrudan ve düzenli olarak

kendilerine ulaştıran parti olduğunu belirtmişlerdir. “Kim bize yakın geliyor ona oy veriyoruz” diyerek, bu yardımların devamlılığı durumunda hangi partiye oy verdiklerinin önem arz etmediğini belirtmişlerdir. Bunun dışında,

Çalışan adama veririm. Vatana iyi hizmet ediyor, yollar, fabrikalar yapıldı
(Ahmet S. 72),

Milletin devletin başında hizmet etsin diye veriyoruz (Yıldız Y. 43),

Bizim için yararlı olsun, ortalık karışık düzelsin isterim. Köy ile ilgilenmeli, suyumuz bedava kalsın, saat takılmasın (Fatma S. 50),

Hizmet nereden geliyorsa oraya (Veli A. 56).

şeklinde verilen yanıtların bazıları her ne kadar verdiği oyun toplumun genelinin menfaati ve hayrı için olduğunu belirtse de kişisel anlamda ekonomik çıkarlarının ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile verdikleri oy arasında doğru orantı olduğunu ortaya koymuştur. Bugüne değin iyileştirilemeyen kırsalın olumsuz koşullarında yaşayan köylülerin, maddi çıkarlar doğrultusunda oluşan bir oy verme pratiği geliştirdiği gözlemlenmiştir.

Geri dönüş göçü yapan kişilerin yanıtları ise şu şekilde olmuştur:

Hangisi güçlüyse, hangisi idareciyse ona veririm. Ben Erdoğan’a veriyordum artık vermem. Bana yarar sağlamasın, devlet, memleket için yararlı olsun yeter (Emre K. 70),

şu andaki iktidarın çalışmalarını inceliyorum, bundan öncekileri inceliyorum. Neler yaptıklarına bakıyorum. Onları inceledikten sonra karar veriyorum (Necip P. 72),

Ülkemin ileriye dönük olarak, aydınlık bir gelecek içinde olmasını arzuluyorum. Bakan bu köyde herkes birbiriyle çatışma içinde. Herkes çıkarını gözetme peşinde. Bu küçük örnek de ülke geneli içinde söz konusu. Ülkede de öyle herkes menfaati peşinde. Herkes günübirlik çıkarları peşinde koşarken ben de ülkemizin geleceği için, laik, demokratik, çağdaş bir ülke bırakabilecek bir partiye oy vermek isterim (Cengiz K. 55),

Benim aklım var, beynim var, fikrim var. Televizyon da var. Eskiden haber falan dinleyemiyorduk. Görsel basın, yayın organları... İnsanların bunlarla uğraşması lazım. Ağlamayan çocuğa meme verilmez (Hikmet A. 65).

“Köyün genelinin siyasi yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ise,

Çok iyi, çünkü yollarımızı düzeltiyorlar (Ali Ö. 80),

İyidir. Biz de AKP'ye verdik (Ahmet S. 72),

Ben anlamam öyle şeyden (Halise Ş. 77)

Şeklinde verilen cevaplar ve çoğu kişinin ise soruyu yanıtsız bırakması, bu konuda herhangi bir bilgi ve fikir sahibi olmadıklarını ortaya koymuştur. Geri dönüş göçü yapanlar tarafından ise, şu şekilde yanıtlar verilmiştir:

Siyaset nedir, yaklaşım nedir bilmezler. Siyasi yaklaşımı hiç bilmezler. Onların tek düşüncesi, yardım gelecek mi, kapımızın önüne çöp tenekesi konacak mı, bedava aş gelecek mi? Tek düşünceleri bu (Cengiz K. 55),

Bilinçsiz bu köy. Menfaate göre oy veriyor. Geleceğini düşünmüyor, yarınını düşünmüyor. Ben makarnamı alayım yiyeyim, oyumu da götürüyüm vereyim. Yarın bir haksızlığa uğradığı zaman, o makarna bulgurla oy verdiği için konuştuğunda diyor ki, kaybol karşımdan ama bana söyleyemez bunu (Hikmet A. 65),

Bizim siyasi kültür aynı futbol takımı tutar gibi. Bir torba kömürden etkileniyorlar. Koli gelince yönleri değişiyor. Vatandaş böyle olunca ekonomik gelirinin farkında olmuyor. Muhtaç olduğunu düşünmeye başlıyor. Eğitime ihtiyaçları var. Bir okul kaç km ötede (Ali İ. 68)

Esasen verilen yanıtlarda dikkat çeken önemli bir nokta bulunmaktadır. Köyde daimî ikamet edenlerin verdikleri oy karşılığında sağlanan fayda, sorunların kökten çözülmesi ile geçici çözümler üretilmesi arasında bir ayrım yapmalarını engeller nitelikte görünmektedir. Köylülerin, neden daimî bir iyileştirme konusunda herhangi bir beklentilerinin olmadığı anlaşılammıştır. Kömür, yiyecek ve su kullanımı ile ilgili meseleler doğrultusunda sağlanan faydalar göz önünde bulundurulurken, kırsala dönük tarım politikaları, ürün fiyatları vb. konular hakkında bir beklentileri bulunmamaktadır. Geri dönüş göçü yapanlar ise, köylülerin oy verme nedenlerini kişisel çıkar gözetildiği

gerekçesiyle eleştirmiş, merkezin çevrenin sorunlarını göz önüne alarak, bu doğrultuda siyasi anlamda adım atmasını ve devletin kırsal alanla ilinti kurması, onların yegâne yaşam alanlarına müdahale etmeksizin sosyal devlet mantığı ile temel gereksinimlerinin koşulsuz yerine getirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öncesinde bahsetmiş olduğumuz şekilde bu noktada da siyasal kültürün, kırsalda yaşayanların sosyo-ekonomik yaşantılarının bir ürünü olarak ortaya çıktığını, bireysel tecrübe ve davranışlarla şekillendiğini ve bu şekillenmede çevrenin, tahsil durumunun, kitle iletişim araçlarına ulaşılabilirliğin ve de bir takım geçmişten gelen değerlerin hâkim olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3.2.6.3 Köylünün “Devlet” ten beklentileri

Bu başlık altında değerlendirilebilecek, köylülere yöneltilmiş iki soru bulunmaktadır. Bunlardan birisi “Son on yıldır devletten ne gibi yardımlar gördünüz?”, diğeri ise “Sizce devlet köylü için neler yapmalıdır?” sorusudur. Öncelikle köyün tamamında tek bir partiye oy verme eğiliminin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Yalnızca geri dönüş göçü yapanlar ve daimî kalanlardan birkaç aile farklı partilere oy vermiştir.

Devletten ne gibi yardımlar görüyorsunuz sorusu, katılımcıların tamamı tarafından tedirginlikle karşılanmış ve büyük çoğunluğu “bir yardım görmem”, “görsek bu halde mi oluruz”, “emeklim var yardıma ihtiyacım yok” şeklinde yanıtlar vermiştir. Ancak köyün muhtarı ve yardım alanlardan bir köylü ile yaptığımız görüşmeler, köyün tamamının bir ton kömür yardımı ve gıda yardımı aldığını ortaya koymuştur. “Kömür veriyorlar, kutu veriyorlar. Bayram yardımı verirler. Yetmiyor tabi ama destek oluyor Allah razı olsun.”

Katılımcıların bu konuda cevap vermek istememelerinin temel nedeni, görüşme yapan kişiye güvensizlik ile birlikte bu yardımların her an kesilme ihtimali doğrultusunda çekimser kalmanın daha uygun olduğu görüşü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, alan çalışmasında köylülerden aldığımız birkaç uyarı, bu görüşü destekler nitelikte olmuştur. “Sen bunlara hem gelirlerini soruyorsun hem de yardım var mı yok mu öğrenmeye çalışıyorsun. Bizim millet kurnaz, ne parasını söyler, ne de aldığı yardımı. Ha, iki gün sonra bir yardım kesilirse senden bile bilirler, haberin olsun!” şeklindeki uyarı soruya yönelik verilen cevapları ve çoğu kişinin de cevaplamamayı tercih etmesini anlamlı kılmaktadır.

“Sizce devlet köylü için neler yapmalıdır?” sorusuna alınan yanıtlar, daimî ikamet edenler ve geriye döneneler arasında ayırım yapılarak ortaya konmuştur. Daimî ikamet edenlerin yanıtları şu yöndedir:

Mazotu indirmeli, ben aylığımlı alıyorum o bana yeter (Ali Ö. 80),

Yolumuzu yapmalı, içme suyumuz yok, hayır yapmalı. İçme suyunu parayla alıyoruz (Ahmet S. 72),

Kömür veriyorlar, kutu veriyorlar. Bayram yardımı verirler. Yetmiyor tabi ama destek oluyor Allah razı olsun (Yıldız Y. 43),

Halı kursu açsalar, kışın köyde kadınlar boş, bir sigorta yapsalar, devlet kalkınsa köylü kalkınsa ne güzel olur. Sadece seçim zamanı gelmesinler, her zaman gelsinler, köylü bunlar demesinler. Melih Gökçek el sıkışmış bizim burada gazeteciyle sorun halloldu diye. Bu 100 yıllık sorun bitmedi, bitmez. Devlet çok para alan bu motorcuları denetlemesi lazım. Biz kafalarına göre aldıkları paralardan ne kar edeceğiz. Taşıma parası var bir de. Hayvanımı satıyorum da öyle para geçiyor elime (Aynur Ö. 45),

Köylü için ziraat ihtiyacını vermeli, gübre, tohumluk. Kaldırıldığıyla geçinen insan var. İki üç hayvan satar kurbana onunla geçinirim. Gelirimiz yok (Ali S.).

Köyde daimî kalanlar ve tarımla ve hayvancılıkla uğraşan, geçimlik üretim yapan köylülerin durumu iki farklı açıdan değerlendirmesi söz konusudur. Bazıları zaten olması

gereken şekilde hizmet ve yardımların kendilerine ulaştırıldığını belirtirken, kimileri de kırsalın geçmişten bu yana halledilememiş sorunlarına kökten çözüm bulunmasının daha faydalı ve gerçekçi olacağını belirtmektedir. Ancak her ne kadar iki farklı görüş söz konusu olsa da duruma farklı açılardan bakabilen katılımcıların tamamı aynı partiye oy vermiş ve şimdiye dek aynı yardımları almıştır.

Aynı soruya geri dönüş göçü yapanların yanıtları ise şu şekilde olmuştur:

Evvla araştırarak, hiçbir maddi geliri olmayan düşkünlere yardım etmeli. 65 yaşını bitiren, Evi, arabası olan, çoluğu çocuğu zengin olanlara yardım etmemeli. Haksızlık oluyor. Benim maaşımdan, annenin babanın maaşından kesip, 65 yaşında olanlara paket geliyor, para veriliyor. Oy için, insanlar tembelleştiriliyor (Filiz A. 65),

Tarımcılıkla uğraşılan yerlerde tarım bilgisi verilmeli. Vatandaşımızın nelerden istifade edebileceğini nelerden zarar göreceğini... Burası verimli fakat pasif bir köy... Burada hane reisleri yazın olduğunda 3 -4 ay çevreye çalışmaya gidiyor. Eşleri yalnız kalıyor. Diğer komşuların bahçelerine çalışmaya gidiyorlar. Kendi imkânları ile ufak tefek bir şeyler ekerek, karınca kararınca, atıyorum 40 30 kg bamyaya satıyor, öteki de soğan satıyor. İneği olan süt satıyor. Kendi yağlarında kavruluyorlar. Buraya gelip eğitim vererek bilgilendirerek, ineginizi şu şekilde beslerseniz, tarımda şunu yaparsanız daha çok verim alırsınız gibi. Köylü bilinçsiz. %90 bilinçsiz. Gereksiz olarak verimi arttırmak için ilaç kullanıyorlar. Bazılarından faydalanıyorlar, bazılarından zarar görüyorlar ve farkında değiller. Devlet suyun gelirini çoğaltmalı. Su deposunun yapılmasına engel oluyor köylülerden bazıları kendi arsalarından yer gitmemesi için. Bu kişi yüzünden depo küçük ve dengesiz yapıldı. Şu an su parası vermiyoruz. Ama ben verilmesinin taraftarıyım. Bunun içinde hobi olarak kullananlar da var. Bilinçli kullansınlar. Bu su hepimiz hakkı. Ben bu köye su gelmesi için çok çalıştım. Büyükşehirle bağlandıktan sonra bizim yardımımıza ihtiyaç kalmadı. ASKİ her şeyi yapıyor. Ama muhtarımızdan şikâyetçiyim. Muhtar hareketli çalışmıyor (Necip P. 72),

Devletin köylüyü kaldırmak için bir şeyler yapma niyetinde olduğunu düşünmüyorum. Tamamen köylünün devlete bağımlı, oy veren, fazla düşünmeyen,

kendi karınlarını doyuracak şekilde yaşamlarını idam ettirmelerini arzulayan bir devlet söz konusu (Cengiz K. 55),

Devlet bir kere yaşam düzeyini standart seviyeye getirmesi lazım. Emekliye bugün 4 5 lira verirse peşinden on beş lira zam yaparsa vatandaş ne yapacak. Devlet soyguncu olmuş beni sömürüyor (Hikmet A. 65),

Malcılığa destek vermeli, ekip biçenlere yardım vermeli (Fatma S. 50),

Evvla köylü neyle geçim yapıyorsa ona destek vermeli. Köyün toprağı az olduğu için hayvancılığa önem vermeli. Seçim zamanı gelince bir sürü talebimiz oldu köy için. Ama halen yapılmadı (Necdet Ö. 67).

Bu noktada ise, geri dönüş göçü yapanlar, kırsalın sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi, tarım ve hayvancılığa dönük politikaların yeniden değerlendirilmesi ve bu anlamda kırsalın bütünlüklü bir kalkınma modeline ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Ayrıca kırsal gelişmenin, toprak ilişkileri, çok çeşitli kırsal altyapı, işsizlik, tarım alanlarının korunması şeklinde geniş bir yelpazede hayata geçirilecek yönetsel, ekonomik ve eğitsel düzeydeki girişimler ile gerçekleştirilebileceği düşüncesi mevcuttur. Dolayısıyla, kırsalda yaşayanların ekonomik ve toplumsal açılardan dönüşümünü sağlayacak ve koşulları iyileştirecek toprak reformu gibi köklü değişimlere ihtiyacı bulunmaktadır. Bugün bu dönüşümleri gerçekleştirmek ve kırsaldaki koşulları iyileştirmek yerine, ülkenin tahıl ihtiyacı yurt dışından karşılanmaktadır. Uzun yıllar tahıl ambarı olarak nitelendirilen Türkiye, kırsal kesimin tarımsal üretimden uzaklaşması ve temel gereksinimlerinin devlet yardımları ile giderilmesi neticesinde bu vasfını yitirmiştir.

Küresel ekonominin yeniden yapılanmasıyla birlikte Türkiye’de köylülük büyük bir dönüşüm geçirmiş ve fiilen varlığını sürdürmeyecek bir duruma gelmiştir. Çalışmanın gerçekleştirildiği Yelli Köyü ise tahıl üretiminden kopmuş, neo popülist yoksulluk yönetimi çerçevesinde klientelist ilişkiler içinde bulunan ve patronaj pratikleriyle muhafazakâr küçük köylü kitlesinin yeniden üretiminin somutlaştığı bir Ankara köyüdür. Nasıl ki, 20. yüzyılın popülist politikaları tarımsal destekler üzerinden muhafazakâr

tabanlı bir küçük köylülük yarattıysa, bugün uygulanan neo popülist politikalar da sosyal yardımlar üzerinden bu kitleyi üretimden kopmuş şekilde yeniden üretmektedir.

Devletin küçük köylülük ile Cumhuriyet dönemi boyunca kurduğu ilişkiye baktığımızda da korporatist⁸ ilişki ağının geliştirildiği görülmektedir.

Finansman, kredi, üretim girdileri ve ürün fiyatını düzenleyen rakipsiz kurumsal mekanizmalar inşa edilmiş; yarı-kurumsal nitelikte (büyük) çiftçi örgütlenmesi gerçekleştirilmiştir; örgütsel içerme hamlesi, kooperatif ve birliklerle çeşitlendirilerek köylere uzanmış ve tüm bu kanallar, köylüyü bir ağ gibi kuşatmış ve içermiştir (Özügurlu, 2011:118).

Özügurlu'nun açık bir şekilde ifade ettiği ve uzun yıllar boyunca devletin benimsemiş olduğu bu korporatist ilişki kalıbı yakın geçmişte kırılmaya ve yerine klientalist ilişki ağı örülmeye başlanmıştır. Bu ilişki ağında, üretici olmaktan öte kırdaki yaşayan nüfus olarak köylüler, devletin farklı boyutlardaki amaçlarına uygun olarak, çeşitli şekillerdeki fon aktarımı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu ilişki ağının, korporatist olan ile arasındaki fark, köylüyü piyasa koşullarına karşı korumamasının yanında, aktardığı bu küçük çaplı fonlar ile sonsuz bir tüketici olarak piyasadan kopmamasını sağlamakta ve bu yoksulluğun yeniden üretiminin önünü açmaktadır (Özügurlu, 2011:119). Özügurlu, uygulandığı dönemde Doğrudan Gelir Desteğinin bunun en tipik örneği olduğunu ifade etmektedir. Alan çalışmasının gerçekleştirildiği köyden elde edilen bulgular ise, yoksulluk yardımlarının da klientalist siyasi kültürün ürünü olduğunu ve yoksul köylüleri James Petras'ın (2005) deyimiyle "satın alınmış oy makinelerine" dönüştürme işlevi gördüğünü göstermektedir.

Klientelizm, himayecilikte olduğu gibi karşılıklı ilişkileri kapsamaktadır. Bu ilişkinin bir kutbunu, aracı olarak hami, diğer kutbunu ise yanaşma oluşturmaktadır.

---

⁸ Korporatizm, hepsi de tüketici olan bütün üreticiler tarafından, bütün tüketiciler için düzenli üretimdir. Bir taraftan işleticilerle işletilenler, diğer taraftan da üretim ile tüketim arasındaki ilişkileri değiştirme ve geliştirmeye yönelik bir ekonomik ve politik bir sistemdir.

Ancak burada himayecilikten farklı olarak, aracı varsıl bir mal mülk sahibi değil, kişilere ulaştırılacak kaynakların dağıtımında kilit role ve söze sahip kişiler olmaktadır. Himayecilikte hamî, köydeki gücünü güvence altına alan kaynakları tekelleştirirken, klientelizmde, siyasi çevreler arasında aracı rolü görmekte ve partinin adamı olarak bu ilişki ağı içinde işlevsel bir görev üstlenmektedir (Unbehaun, 2005:51-52). Bugün “sosyal yardım” adıyla yapılan yoksulluk yardımlarının, kırsala ulaştırılması ve dağıtımı köy muhtarları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Muhtara yönelik köylünün görüşlerini öğrenmek ve bu ilişki örüntüsünü net bir şekilde ortaya koymak adına, görüşme yapılan kişilere, “Muhtarın bir haksızlığı ile karşılaştığınızda nasıl davranırsınız ve Bir sorunla karşılaştığınızda ilk önce kime başvurursunuz?” şeklinde iki soru yöneltilmiştir.

İlk soruya, “Muhtara elimden geldiğince yardımcı olarak haksızlık yapmamasını öneririm.”, “Bir şey yapmayız”, “Haksız olduğunu söylerim tabi ki.”, “Kızarıyorum, haksızlığa tahammülüm yok.”, “Bir şey diyemem. Gördüm geçen sene, hastaneyi temizletmemişler, kahvede kadınları muayene ettiler. Pisliğin içinde. Gittim de ben temizledim.”, “Haksızlığa tahammül edemem konuşurum.” şeklinde cevap veren köylüler, köyde bir sorunla karşılaştıklarında da muhtara başvuracaklarını belirtmişlerdir.

Burada gözlemler neticesinde varılan kanı şudur ki, herkes muhtarın bir haksızlık yapma ihtimalinde onu uyaracaklarını, haksızlığa karşı çıkacaklarını belirtirken, muhtarın köy içerisinde yönetsel anlamda sorumluluklarını yerine getirmediğine dönük şikâyetlerde bulunmuştur. Ancak muhtarın kendisine bu şikâyetler bire bir iletilmeyip, köylülerin kendi aralarında konuşulmaya devam etmiştir. Yine sorumluluklarını yerine getirmediğini düşündükleri muhtarın, herhangi bir sorun yaşadıklarında kendilerine yardımcı olacağını düşünmeleri de diğer bir tezat noktayı oluşturmaktadır.

Kıray (1998) “Değişen Toplum Yapısı” çalışmasında muhtarları, denge kuvvetinin temsilcileri olarak ele almış, köydeki denetleme kuvveti ve nüfuz ile ilgili sorunlar

açısından muhtarlık kurumu üzerinde özellikle durmak gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Kıray, muhtarın hükümete sadık, tarafsız ve etkin öge olarak davranışlarda bulunduğunu ve böyle davranılmasının da onlardan beklendiği belirtmiştir. Kıray'ın çalışmasını gerçekleştirdiği köylerde muhtarların ortak özellikleri olan, resmi rolleri ve resmi otoriteleri ve bu otoritenin köy ve merkezi hükümet arasında aracı rolü oynaması, Yelli Köyü açısından da geçerli özellikler olarak görülmektedir (s.30).

Anlaşıldığı üzere, köylüler muhtarın stratejik konumunu rasyonel olarak değerlendirirken, gelen yardımların muhtar vasıtasıyla kendilerine ulaştırıldığını düşünerek hareket etmektedir. Çünkü muhtarın belirlediği isimlerin ve hanelerin aldığı yardımlar, yine muhtarın iradesiyle yardımdan yoksun bırakılabilmektedir. Bu bağlamda muhtarlar, iktidarın sosyal yardımlarını köylülere ulaştırma hususunda belediyeler tarafından örgütlenen araçlar konumundadır.

Klientelizmin bir resmi olarak karşımıza çıkan bu tabloda, siyasi otoritenin destek toplamak amacıyla, kamu kaynaklarını kullanarak toplumsal katmanlara yönelişi ve ne şekilde nüfuz ettiği görülmektedir.

Klientelizm, siyasi örgütün toplumsal katmanlarda dikey olarak eşitsiz karşılıklı ilişkileri kurduğu bir sistemdir. Bu ilişkinin beslediği eşitsiz alan bir taraftan klientelist süreçleri beslerken diğer taraftan yeniden üretmektedir. Dolayısıyla yoksulluk ve eşitsizliğin zemininden beslenen bu uygulamalar, etkin bir politik çıkar aracı olarak kullanılmakta ve bir anlamda siyasi otoritenin sosyal politika anlayışını da resmeden bir oldu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ihtiyaç analizine dayanan tespitlerle, genellikle en muhtaç kesimlere yönelik aktarılan bu sosyal yardımların, kimleri kapsayacağı da yine klientelizmin bir ürünüdür. Yoksulluğa ve işsizliğe bakış açısının bir uzantısı olan klientelizm ve aktarılan yardımlar, özellikle dinsel ve etnik gibi güçlü kültürel öğelerden doğan ilişkiler düzeyinde gerçekleştirilirken, yardımların iletildiği kesimleri sosyal

yurttaş olarak görmekten ziyade muhtaç kimseler olarak nitelemektedir (Metin, 2011:183).

Esasında klientelizmin beslendiği şey tam da kapitalist piyasa mantığına uygun olarak işlemedir. Çünkü kapitalist piyasa, her zaman yarattığı tahribatın sonuçlarını örtecek önlemlere başvurmuştur. AKP hükümeti ve onun sosyal yardım uygulamalarına bakıldığında, iktisadi açıdan piyasacı, sosyal açıdan yardımsever yahut hayırsever politikalara sahip olmasının bir çelişki olmadığını belirtmek gerekmektedir. Aksine bu iki eksen birbirini tamamlamakta ve bugün AKP'nin başarısının temelini yaratmaktadır (Çelik, 2010:65-66).

Muhafazakâr-hayırsever sosyal politikanın en önemli araçlarının Yeşil Kart, belediyelerin nakdi ve ayni yardımları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile özel sektör, gönüllü kuruluşlar, cemaatler, vakıflar ve dernekler olduğunu belirtmiştik. Bu saydıklarımız önemli bir dayanışma ağı oluşturmakta ve milyonlarca yoksul ile emekçinin 'imdadına' yetişmektedir. Böylece partinin il ve ilçe başkanlıkları en yaygın 'sosyal güvenlik' örgütü haline gelmektedir” (Çelik, 2010:75).

Netice de AKP'nin, İslami Muhafazakâr bir anlayışla biçimlendirdiği sosyal yardım politikaları, yaratılan önemli bir dayanışma ağı ile “yoksullara” ulaştırmaktadır. Bu noktada alandan elde edilen verilerle ilişkilendirdiğimiz gerçek, Ayşe Buğra'nın (2011) Biamag'de yer alan “AKP'nin Seçim Başarısının Garipliği ve Anlaşılabilirliği”⁹ başlıklı yazısında şu şekilde ortaya konmuştur:

Verilen üç kuruluşluk yardımın onları yoksulluktan kurtarması da söz konusu değildi. Gene de, zaman zaman akşam çocuklara ne yedireceğini bilemeyen insanların, bu üç kuruluşluk yardımı reddedecek halleri yoktu. Benzer bir şey, daha önce engellilere yönelik politika oluşturma çabalarına pek rastlanmayan bir toplumda engellilerin evde bakımı için aileye yapılan transferler için de

⁹ <http://bianet.org/biamag/bianet/130856-akp-nin-secim-basarisinin-garipliği-ve-anlaşılabilirliği>

söylenilebilir. Bu politikanın kadınların çalışma hayatı dışında kalmalarına yol açan olumsuz bir etkisi olduğu açık. Ama yoksul aileler açısından taşıdığı önem de açık.

Görüldüğü üzere, bugün bu politikalar vasıtasıyla yoksulluğun yeniden üretimi söz konusudur. Politikalardan yararlananlar genel anlamda AKP iktidarının sosyal politikalarının daimî çözümler üretmediğinin farkında olsa da yapılan yardımları bir kar, kazanç olarak görerek, hiç yoktan iyidir gibi düşüncelerle günü geçirmek adına kabul etmektedir. Aynı şekilde Yelli Köyü'nde katılımcıların pek çoğu, devletten beklentilerini ortaya koyarken, yapılan yardımlardan ziyade, işlevsel olanın bütünlüklü bir kalkınma modelinin sunulması olduğunu belirtmiştir. Ancak bu farkında olma durumu ve politikaların yetersizliği, AKP'nin yüksek oy oranını düşürmemekte ve istikrarlı seçim başarıları elde etmesine engel olmamaktadır.

Zafer Yılmaz (2013), bu noktada diğer tüm açıklama biçimlerinin, yardımlar vasıtasıyla kurulan bağımlılık ilişkilerinin özgül doğasını gösterme hususunda yetersiz olduğunu belirtmiştir (s. 34). Ona göre, günümüzün devlet merkezli hayırseverlik politikaları, sembolik minnet ekonomisinin soğurulmasından kaynaklı bir borç toplumu oluşumuna yol açmaktadır.

Bu borç ve borçlandırma, hediye biçiminde sunulan bu hayırseverlik pratiklerinin içine kazılıdır. Bu eksende finansal genişlemeye dayalı neo liberal muhafazakâr popülizm, bir taraftan sözcüğün hem iktisadi hem de siyasal-sosyal anlamında bir çifte borç toplumunun oluşumunu hızlandırırken, diğer taraftan da yardımlar ve yoksullarla kişiselleştirilmiş bağlar vasıtasıyla güçlendirilen ve AKP ile başbakan R.T. Erdoğan'ın kişiliğinde tecessüm eden bir siyasal sermaye birikimini teşvik etmekte ve siyasalın inşasını hayırseverlikle çerçeveleştirilmiş bir cemaat oluşumuna demirlemektedir (s. 36).

Yılmaz, burada hayırseverliğin, kamunun yararına olan haklarla karıştırmamak gerektiğini, asıl olarak İslam Dininden beslenen zekât ve sadaka verme ediminden aldığını belirtmiştir. Bu edim alan tarafta bir yükümlülük yaratır ve yoksul ve bağış alıcı olan bu yükümlülükler sistemi içerisinde dua ve minnetiyle inancını sergilemekle

yükümlüdür. Bu sürecin yalnızca bir hayırseverlik olmadığını belirten Yılmaz, yoksulların dindar müminler tarafından kurtarıldığı bir cemaate aidiyet pratiği olduğunu ortaya koymaktadır. Uzun yıllar, İslam Dinini yayma yahut İslam yönelimli partileri iktidara taşımak için bu davaya hizmet eden inanç temelli refah örgütleri ve siyasi hareketler tarafından yardımseverlik politikaları etkin bir şekilde kullanılmış ve güçlü bir yardım ağı kurumsallaştırılmıştır (Yılmaz, 2013:45-46).

Hediye karakterinde olan ve devletin paternalist karakterinin yansıması olarak sunulan yardımlar ile bağış temelli işleyen sembolik minnet ekonomisi devlet merkezli şekilde işlemektedir. Bu durum ise devleti iyiliksever ve yoksulun yanında görünen bir aktör olarak konumlandırırken, yaratılan minnet ekonomisi devlet-parti bağlamında cisimleşen siyasal sermaye birikiminin de önünü açmaktadır (Yılmaz, 2013:65). Dolayısıyla AKP'nin uzun yıllar istikrarlı iktidarı bir tesadüf değil, uygulanan sosyal politikalardan beslenen ve temelini İslam Dininin pratiklerinden alan kurumsallaşma ve örgütlenişlerinin bir sonucudur.

3.2.7 Köyün idari yapısındaki değişim

3.2.7.1 Köylülerin konu hakkındaki farkındalığı

On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnemelerde değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı kanun¹⁰ ve köylerin mahalleye dönüşümü üzerine, Ankara'nın Güdül ilçesine bağlı Yelli Köyü'nde yaşayanların farkındalığının ne boyutta olduğunu tespit etmek açısından katılımcılara “Köyün mahalle olması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun

---

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html>

yanıtları da daimî ikamet edenler ve geri dönüş göçü yapanlar arasında ayırım gözetilerek değerlendirilmeye alınmıştır.

Katılımcıların yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

Mahalle olması iyidir. Zararı yok. Köyde çöpümüzü alıyorlar, köyün içini temizliyorlar. Bakım oluyor köye. Su saati taktırmadım bir önceki kaymakama. Bizim suyumuzun içilmez raporu var. Takılır mı saat? Şimdi takılacakmış. Her bahçeye açılıyor su yetmiyor, saat takılırsa daha az kullanırlar ama çok para gelir. Millet idareli kullansa istemezler. Bizim içme suyumuzu Yeşilözlü'ler aldı. (Ahmet S. 72),

İyi olur gülüm. Kötü de olur. Her şey para, tarlalarımız, bağlarımız para vereceğiz herhalde. Vergi ödeyeceğimi biliyorum. Bu iyi değil tabi benim maaşım yok çok kötü. Nasıl ödeyeceğim. Zengine koymaz (Yıldız Y. 43),

İyi bir şey yapmadılar. Bunun zayıfı var, zengini var. En zengini beş saat kullanacak, ben paramla kullanıyorum diyecek. Komşusunu düşünmeyecek (Ahmet T. 65),

İyi en azından çöplerimizi alıyorlar (Ahmet A. 67),

Şimdilik iyi, sonrasını devir gösterir. Su saati de bağlayacaklarsa bağlasınlar ne yapalım (Halise Ş. 77),

İyi değil, köy olsun daha iyi, nasıl nefes alacağız, beton yiğacaklar buralara. Ormanlara ne olacak, vergi vereceğim. Köyde kendi mülküme neden para veriyorum? Ne kazancım var ki nasıl ödeyim (Aynur Ö. 45),

Belediyenin getirdiği yardıma karşın çok şey kaybedecek köy. Orman köyüüz bunun avantajlarından yararlanamayacağız. Kanalizasyon patlıyor, 6 ay kalıyor. Milleti uyutuyorlar. Su saati bağlansın, adaletsizlik önlensin. Adam parasıyla kullansın. Evet, köylünün emeğiyle gelen akan suya para vereceğiz. Ben hidrofor kullanıyorum alt kattan üst kata. Yazın yarım saatte su geliyor. Kışın her yer su (Ali S.).

Geri dönüş göçü yapanlar ise aynı soruyu şu şekilde yanıtlamıştır:

İnşallah sağlayacak, evlerin araları temiz, çöp kutuları geldi. Su saati bağlansın, suyun idaresi yok burada. Herkes ihtiyacına kadar sulasa konmasın (Emre K. 70),

Köyümüzün temiz olmasını, yolumuzun suyumuzun olmasını sağlar. Çöplerin alınması çok da önemli değil. İlaçlama yapmaları lazım. Belediye başkanına gidip şikâyet de edeceğim. Haftada bir gelip ilaçlanma yapılması lazım. Bu göz boyamak olur, gösteriş yapmak olur (Necip P. 72),

İleriye dönük projelerin bir parçası da bu. Köyün mahalle olması, sosyal ortamın tamamen yok edilmesi, tamamen bağımlı, hiçbir şey düşünmeyen bir topluluk yaratma amacı (Cengiz K. 55),

İyi oldu da tatbiki zor. Çöpten başka hizmet yok ki. Haftada bir çöp arabasıyla gelip topluyorlar. Benim imece usulüyle getirdiğim suya saat takıp şimdi parayla bana satacak bu suyu. Beni sömürmeye çalışıyor (Hikmet A. 65),

Su sıkıntısı var, Büyükşehir bağlanınca saat takılacak ama bu da çözüm değil. Ama bilinçli bir dayanışma olsa su sorunu olmayacak. Her evin önü bahçe ve gelen su hep açık olduğu için 3 4 köye yetecek su bir köye yetmiyor. Evin önünden çöpleri alıyorlar onun faydası oldu. Derdin devlet gücüyle çözülecekse daha çok itibar görmeye başladık. Köy ve köylüye başka yaklaşıyordu. Şehre ulaşmaya imkân yoktu (Ali İ. 68),

İyi değil, köy köy olarak kalmalı (Fatma S. 50),

Valla bize zararı olacak, bunun bilincindeyiz. Suyu kendimiz kullanıyorduk, vergiler, su faturaları, 50 su parası gelirse, 50'de atık parası gelecek. Ama öyle insanlar var ki, hiç musluğunu kapatmayan insanlar var. Anlasınlar onlar, parayla nasıl olacağını. Bunlarda insanlık yok. Herkes ayağını yorganına göre uzatır. Babasının hayrına gelmeyecekler tabi. Hangi gün gelip de derdimizi dinliyorlar. Parti temsilcilerini de göremiyorsun, başkanı da göremiyorsun. Her şey seçime kadarmış (Ali Ç. 62).

Soruya verilen yanıtlara bakıldığında, daimî ikamet eden katılımcıların çoğu, bu değişimin kendilerini maddi olarak zarara uğratacağını belirtmişken, kimileri de değişimin çöplerin alınması ve su sorununun saat bağlanarak halledilmesi meseleleri dahilinde faydalı olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere, kanunun kapsamı ve köyün mekânsal dönüşümü ile birlikte köy olma özelliğini yitirmesi ve geleneksel yapının silinmesi hakkında herhangi bir detaylı görüş bildirilmemiştir.

Geri dönüş göçü yapanların ise bazıları, daimî ikamet edenlerin verdiği yanıtları vermiş ve değişimi yalnızca çöplerin temizlenmesi ve suya saat takılması hususunda değerlendirmiştir. Ancak katılımcıların çoğunluğu daha eleştirel ve iki boyutlu düşünerek fayda ve zarar analizi yapmış, değişimin ise faydadan çok zarar vereceğini ortaya koymuştur. Özellikle vergi verme hususu en çok kafaları kurcalayan mesele olmuştur. Ayrıca bugün, köylülerin, “köyümüze hizmet geliyor, daha ne olsun” bakış açısını eleştirenlerden biri, “sevindikleri şeye bak! Zaten isteseler kendileri çöpü de temizlerler, su meselesini de hallederler. Yıllar evvel dedelerimiz dağlarımızı kazmış da yapmış bu suyu. Bunlar hazır suyu bölüşemez. Hep armut piş ağzıma düş zihniyetidir bunlar.” şeklinde düşüncesini ortaya koymuştur.

Katılımcıların hepsi, sözde sağlanan hizmetlerden hoşnut görünmektedir. Kapıların temiz olması, çöplerin haftada bir alınması, suyun saate bağlanması, onlar için önemli hizmetler olarak görülmektedir. Ancak sayılı kişiler, köylerin köy olmaktan çıkmasının ardından gelebilecek uygulamaları kendi değerlendirmeleriyle ortaya koymaktadır.

Köylerin belediyelere bağlanması ve köy statüsünün kaldırılması yalnızca devletin hizmeti kırsala ulaştırması olarak adlandırılan basit uygulamaların yanı sıra, ekonomik, sosyal ve siyasal dengelerde değişime de neden olmaktadır. 685 köy mahalle olurken, bütünleşememe, kimlik ve karakter değişimi, hizmet sunumunda etkinliğin azalması yaşanan ve yaşanabilecek sorunlardan yalnızca bir kaçıdır.

Kırsal alanların planlama ve yönetim süreçlerinde, muhtarlar, ihtiyar heyetleri ve kaymakamlar yerini, kırsalı ve kırsala ait olanı gerçek anlamda tanımayan ve koşullara hâkim olmayan belediyelere bırakmaktadır. Bunun ötesinde kırsala ait olanın yok edildiği bu dönüşüm girişimi, kırsal arazilerin kentsel alanlara dönüşmesi ile birlikte belediyelerin çeşitli projelerine kapılarını açtığı öngörülmektedir. Özellikle bu son konu ile ilgili olarak, Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek’in eşi, köylerin mahalle olmasının

ardından, köylülerle ilişki kurmak ve ihtiyaçlarını dinlemek üzere yöreye gelmiştir. Köylülerin anlattığı şekilde, özellikle Yelli Köyü'nün havadar olması ve yüksek mevkiye konumlanması kendilerinin oldukça dikkatini çekmiş ve köyü kalkındırma amaçlı projelerin bu köyde yer alması gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir durum mevcut öngörülerini destekler niteliktedir.

3.2.7.2 Köylülerin değişimden beklentileri

Bir önceki bölümde, köylerin mahalle olmasının köylüler açısından önemli bir gelişme olduğunu belirten köylüler, bu gelişmeler göz önüne alındığında kendilerinden sonraki nesillerin kırsal alanda yaşamlarını sürdürmeleri hususunda ne düşündükleri sorulduğunda şu şekilde yanıtlar vermiştir:

“Tarım bitti.”, “Hayır.”, “Kendileri bilirler.”, “İstemem ne işleri var burada.”, “Kimse gelmez gayrı buralara, bitti buralar.”, “Uğraşmasınlar, şartlar zor. Arazi kötü. Emegimizin karşılığını alamıyoruz artık. Çocuklar bıktı artık. İlerisini istemiyoruz. Hepsini okutmaya çalıştık o yüzden.”, “İstemem, şehirde daha iyi şartlarda yaşasınlar, gönenci bol şehrin.”, “bizim çektiklerimizi çekmesinler hayatta istemem, gitsinler diye uğraşırım zaten.”, “Boşuna okutmadım, bizim gibi çoban olup dağ bayır gezmesinler, uğraşmasınlar köyün işleriyle!”.

Görüldüğü üzere, her ne kadar yaşanan mekânsal anlamdaki bu dönüşümü olumlu karşılasalar da kırsalın geleceğinin olmadığını, tarımın ve hayvancılığın artık tükenme noktasında olduğunu belirten köylüler, bir anlamda çöp toplama, asfalt yapma yahut suyu saate bağlama gibi sözde hizmetlerle, kırsalın uzun yıllardır içinde bulunduğu çıkmazın kökten ve bütünlüklü bir şekilde çözüme kavuşturulamayacağını ortaya koymaktadır.

3.2.7.3 İdari değişimin köye ve köylüye etkisi

Türk kamu yönetim birimlerinin en küçüğü ve yerel yönetimlerin en eskisi olan köy; dağınık ya da toplu evlerde oturan, tarlaları, bahçeleri, camii, okul ve yalağı bulunan bir birimdir. Türk Köy yönetimleri, karar organları doğrudan köy halkının oyuyla belirlenen ve tüzel kişiliğe sahip yerel yönetim birimleridir (Doğan, 2009:156).

Bilindiği üzere, Cumhuriyetin ilanının ardından, kırsal bölgelerin hem iktisadi hem de sosyal açıdan gelişmesi için çeşitli kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Köykent, merkez köy yaklaşımı, tarım kent ve çok amaçlı kalkınma gibi birçok modelin tasarısı ortaya konduysa da ve bunlardan kimileri kısmen denendiyse de bugüne kadar hiçbiri uygulanmamıştır. Son olarak ise, Fransa'da köylerde uygulanan "Köy Belediyeleri" modeline benzer şekilde "Kırsal Belediye" modeli geliştirilmiştir (Doğan, 2009:157).

Ülkemizde oluşturulmuş bu kalkınma modellerinden istenilen başarıların elde edilememesinin temel sebepleri arasında, kalkınmaya ilişkin politikaların tamamının merkezi yönetim tarafından planlanmış ve uygulanmış olması, yerel koşulların gözetilmemesi ve önceliklerin tam olarak belirlenememesi, sosyo-kültürel özelliklerin dikkate alınmaması, koordinasyon ve işbirliği yoksunluğu, uygulama için yerelde yeteri kurumsal ve yönetsel kapasitenin olmaması ve her aşamada yerel halkın katılımı esası söz konusu olmadığından, konuların hedef kitle tarafından içselleştirilememesi söz konusu olmuştur (Yüksel, Dicle, 2009:209).

Geçmişte kırsal alanlar, ekonomik hayatın tarım üzerine kurulu olduğu, nüfus yoğunluğu düşük olan, eğitim, ulaşım gibi sosyal imkânların sınırlılığı olduğu, gündelik hayatın geleneksel değerler tarafından belirlendiği mekânlar olarak tanımlanmaktayken, bugün yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlardaki tüm değişimlerle birlikte karma alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yenigül, 2009:22).

Bu karma alanlar kırsal/yarı kentsel/kentsel nitelikli olmak üzere heterojen bir yapı göstermekte ve zamanla kentle bütünleşerek metropoliten kentin bir parçası olmaktadır. Ancak yaşanan bu dönüşüm ile birlikte kırsal karakterini yitiren, buna karşın mevcut yapısı itibariyle kentsel olarak adlandırılmayacak mekânlar ortaya çıkmaktadır. Son olarak 12.11.2012 tarihli on üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnemelerde değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı kanun ile birlikte, köy niteliğindeki yerleşimlerin “zoraki mahalleler” niteliğini kazanması, bu yerleşimlerin geçirdikleri ekonomik, sosyal ve mekânsal dönüşümü ortaya koymaktadır (Yenigül, 2009:5).

Bu kanun ve günümüzde köylerin geçirdiği mekânsal dönüşüme ilişkin çeşitli görüşler ortaya koyulmuştur. Adalet Alada (2013), bu yasayı üç boyutta sistematize etmiştir. İlk olarak bu yasayı, hukuki düzlemde yerel yönetimlere anayasa ve yasalarla verilmiş olan sistem içerisindeki varlık güvencelerini ortadan kaldırdığı gerekçesiyle sorunlu görmektedir. Diğer sorunlu nokta ise, mevcut büyükşehir yönetimlerine taban oluşturan mevcut yasanın tartışılmamasıdır (s.166).

En önemli sorunlardan biri eski düzenlemede de temsil sorunuydu, siyasal katılım sorunuydu, nüfusu adil biçimde oransal olarak temsilde eşitleyen bir sistemin yokluğu önemli bir sorundu. Yüksek nüfuslu yerleşim alanlarında düşük düzeyde temsiliyet var iken, daha ortalama düzeyde bir nüfusa rağmen ilçe sayımız yüksekse daha güçlü temsiliyet kazanabildiğiniz hakkaniyeti olmayan, adil olmayan temsiliyet sistemi vardı. Bu bir sorun olarak tespit edilmedi. Bunun mekânsal ve yönetsel düzenlemesine ihtiyaç duyulmadı. Oysaki böyle reform amaçlı bir yasa ilk adımda bunu dikkate almak zorundadır çünkü yerel yönetimler en önce siyasal kurumlardır. Demokratik sistem içerisinde de temsiliyet öncelikli konudur. Üstelik bu yapılmadığı gibi şehirlerde ikinci bir temsiliyet mekanizması olan il özel idareleri ortadan kaldırıldığı için il genel meclislerinin sahip olduğu siyasal temsiliyete son verilmektedir (Alada, 2013).

Alada üçüncü olarak ise bu yapının neo liberalizmle birlikte yerleşmeye dayalı iktisadi ve yönetsel politikaların çerçevesinde, örtük ve yoğun bir merkezîyetçiliği de içinde barındırdığını ve bu merkezîyetçi ve pragmatist yapının, yerelde ikincil bir merkez olarak örgütlenme potansiyeli olduğunu belirtmiştir. Ona göre, İl Özel İdareleri'nin varlığına son verilmesi¹¹ ve valinin kontrolünde ilde Yatırım ve Koordinasyon merkezinin kurulması ile hâkim merkez siyaset, alternatif olma özelliği kazanabilecek iktidar üzerinde Yatırım ve Koordinasyon merkezini bir kıskaç olarak kullanabilmektedir (Alada, 2013:166-167).

Alada'nın ortaya sistematik şekilde ana hatlarıyla ortaya koyduğu meseleler, özünde kırsal ve kırsalda yaşayan halkı tamamen değersizleştiren bir yasanın uygulamada olduğunu göstermektedir. Kırsal üretim, toplumsal yaşam ve ilişkilerin kimliği ise, radikal bir değişim geçirmektedir. Bunların tamamı, kırsalda ikamet edenler açısından başta bütünleşememe sorunu olmak üzere, diğer birçok ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca kırsal alanların belediye sınırları içerisine alınması buradaki toprakların da kentsel ranta açıldığını göstermektedir. Öncesinde Nevin Gökçek'in alan çalışmasının yapıldığı köye gelip, köyde bulunan arazilerin değerlendirilmesi gerektiğini söylemek, gelecek olan projelerin habercisi niteliğini taşımaktadır. İnşaat sektörü günümüz sermaye birikiminin temel dayanağı konumundayken, kırsal alanlardaki toprakların da bu şekilde tüketilmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Bir diğer önemli nokta, yasanın kırsal alanların planlama yetkilerinde önemli değişiklikler getirmesidir. Başta muhtarlar olmak üzere, kırsalda en dipten, en yerel olarak yönetimde yer alan ihtiyar heyetleri, kaymakamlar gibi aktörlerin devre dışı

---

¹¹ İl Özel İdarelerinin kaldırılması sonucu bu idarelere ait olan bazı yetkiler valiliklere bırakılıyor. Örneğin jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli suların işletilmesine ve maden üretim faaliyetlerine ruhsat verilmesine ilişkin yetkiler bunlar arasında (Kirmanoğlu, 2013:172).

bırakılması ve belediyelerin söz sahibi olması yerelin karar sürecinden ne şekilde uzaklaştırıldığıнын bir göstergesi niteliğindedir. Yerel olanı, yani kırsalı tanımayan kent merkezli oluşumlar olan belediyelerin bu anlamda hâkimiyeti ise, esasında Cumhuriyet döneminden beri karşımızda olan bir problemin sürekliliği olan merkez çevre ikililiğinin yeni bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır (Özden, 2013:183).

Sonuç olarak bugün, mekânsal dönüşüm üzerinden kırsala dönük geliştirilen politikalar ve uygulanan yasalar, yerelden ve yerelin ihtiyacını karşılamaktan oldukça uzak görünmektedir. Cumhuriyetin ilanından bu yana dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamları olarak karşımıza çıkan kırsal alanlardaki olumsuz koşulların iyileştirilmesi ancak bütünlüklü bir kalkınma modelinin uygulanması ile gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, mevcut doğal kaynakları koruyarak bunları uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek yoluyla, gelir düzeylerinin, refahın ve hayat şartlarının artırılması, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyindeki farklılıkların minimum düzeye indirilmesi, tarımsal yapının iyileştirilmesi ile birlikte, tarımsal alanın ihtiyaç duyduğu, tüm sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, ulaşım, haberleşme, barınma, istihdam, kırsal alt yapı ve tarımsal alt yapı gibi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki mevcut koşulların iyileştirilmesi ve ihtiyaçlara dönük hareket edilmesi gerekmektedir. (Cenan, 2009:195-196).

4 SONUÇ

Tarım kökenli bir ülke olan Türkiye, kırsal dönüşüm açısından tarihsel süreçte önemli kırılma noktaları geçirmiştir. Özellikle II. Dünya savaşı sonrasında kapitalist sisteme entegre olmaya ve sunulan iş bölümü içerisinde yer almaya dönük uygulanan tüm politikalar, tarımda makineleşmeyle birlikte dışa bağımlı bir ülke olmanın önünü açmıştır. Tek Parti döneminden günümüze kadar geçen süreçte kırsala dönük birçok reform denemi olmuşsa da hiçbiri kırsalın içinde bulunduğu çıkmazı çözüme kavuşturamamıştır.

Tek parti döneminde uygulanan tarım politikalarının tamamı vergi, emek ve tarımsal ürünlere el konulması gibi yaptırımlarla büyük yükümlülükleri küçük topraklı köylüye yüklemiş, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi girişimler siyasi çıkarlar üzerinden şekillenmiş ve merkez çevre ikililiğiyle birlikte kırsalın var olan sorunları görmezden gelinmiş ve bütünlüklü bir çözüm önerisi ortaya konmamıştır.

1950 seçimleri ile birlikte Savaş sonrası dönemde oluşan yeni dünya düzeni içerisinde Demokrat Parti, bir taraftan devlet müdahalelerine karşı pazarı savunan iktisadi özgürlüğü ve geleneksellik ve dini değerlere yönelik popülist söylemleri ile çevrenin desteğini kazanmıştır.

1960 sonrasında Kalkınma Planları ve toprak reformu tartışmaları yeniden gündeme gelmiş, fakat siyasi güçler hiçbir tasarının yasalaştırılmasına imkân vermemiştir. Netice itibariyle kırsala dönük ekonomik, siyasal yahut toplumsal reformun uygulamaya konulması ile tarımda güçler dengesinin bozulması, siyasi otoritelerin çıkarları ile çatıştığı noktada reddedilmiştir.

1980 dönemi itibariyle ithal ikameci politikalar terk edilmiş ve neo-liberal politikalar ile birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın derin nüfuz ettiği Türkiye ekonomisi, tamamen dışa bağımlı bir hale gelmiştir. 1995 yılında imzalanan DTÖ ile birlikte tarım alanında yapılan

özelleştirmeler, tarımsal desteklerin azaltılması vd. etkenler Türkiye kırsalındaki yoksulluğu giderek derinleştirmiştir. Aynı şekilde 1999 yılında IMF ile imzalanan Stand by anlaşması da ulusal tarım sektörünün tamamen yok olmasının önünü açmıştır (Günaydın, 2006). Zaten var olan koşullarda ayakta kalma mücadelesi veren Türkiye kırsalı ve küçük aile çiftçileri, özelleştirmeler, desteklerin kaldırılması gibi yaptırımlar neticesinde kendi sermaye birikimlerini gerçekleştiremez, koşullarına uyum sağlayamaz bir hale gelmiştir. 2001 yılında Dünya Bankası ile imzalanan "Tarım Reformu Uygulama Projesi" kapsamında sürdürülen sözde tarım reformunun ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçların siyasal zeminde iktidar olanla bütünleşmesiyle, IMF ve Dünya Bankası odaklı politikaların aynı yıkıcılıkla sürmesine neden olmuştur (Günaydın, 2006:11). Bu anlaşmalar ve IMF, Dünya Bankası boyunduruğundaki piyasaya dayalı kalkınmacılık mantığı, AKP iktidarının kırsal kalkınmaya bakış açısını da ortaya koymaktadır. "Buna göre, tarım sektörünün geçmiş devlet sübvansiyonlarından kaynaklanan verimsiz yapısı ve sektörde yer alan âtil nüfus fazlası, kırsal kalkınmanın önündeki en büyük engeller olarak tespit edildi. Kırsal kalkınmanın hedefi de böylelikle devlet müdahalesinin yarattığı piyasa aksaklıklarının (yani üretim fazlalarının) düzeltilerek tarım sektörünün küresel ölçekte rekabet edebilir hale getirilmesi ve tarımda yer alan nüfusun sektörün Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYH) katkısı oranına düşürülmesi olarak tarif edildi" (Akbulut, 2015). Bu yapısal uyum programlarının uygulanmasıyla devlet desteğinin ortadan kaldırılması, küçük köylülüğün artık meslek grubu olarak görülmeyişi, bir anlam da yok sayılması söz konusudur.

Belirtmek gerekir ki, her ne kadar Türkiye tarihinde kırılma noktaları olarak nitelendirebileceğimiz dönüşümler ve değişimler Türkiye kırsalını bütünlüklü olarak etkilediyse de, hem içsel hem de dışsal dinamiklerin kırsal yapı ve yarattığı dönüşüme etkisi farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bugün Türkiye kırsalı farklı özellik ve yapıda köyleri bünyesinde barındırmaktadır. Yapılan değerlendirmelerin her bölge ve

her köy için ortak özellikler barındıracağını söylemek yanlış olur. Bu nedenle var olan köy tipleri içerisinde alan çalışmasının gerçekleştirildiği köy değerlendirilmiş, bugün yalnızca geçimlik üretim yapan, orta yaş ve üstü nüfustan oluşan, merkeze yakın ve geri dönüş göçleri alan bir köy olduğu tespit edilmiştir.

Alan çalışmasının gerçekleştirildiği Yelli Köyü'nde yapılan mülakatlar dahilinde edinilen bilgilere göre, ana hatları ile verilmiş olan bu tarihlerin dönüşümsel etkisi büyük oranda hissedilmiştir. Çalışmada 1980 sonrası Türkiye'de kırsal yapı ve dönüşümü ekseninde, köyün geçirdiği yapısal, siyasal ve mekânsal dönüşümler saptanmaya çalışılmış ve özellikle göç süreçleri irdelenirken, 2000'li yıllardan itibaren gerçekleşmeye başlayan geri dönüşlerin bu değişim süreçleri içinde kırsalda yarattığı sosyo-kültürel farklılaşmaların tespiti amaçlanmıştır.

Bir dağ köyü olan Yelli'nin coğrafi özelliklerine bakıldığında engebeli ve kara toprak denilen, işlenmesi oldukça güç bir alanda toplandığı görülmüştür. Köy, toplu bir köy olmakla birlikte 2000'li yıllardan itibaren geri dönüş göçü yapanların nüfusa dahil olmasıyla yeni yapılanmalar, merkezin çevresine doğru inşa edilmiş ve bugün dağınık bir köy görünümü almıştır. Köyde genellikle orta yaş üstü insanlar yaşamlarını sürdürürken, genç nüfus yok denecek kadar azdır.

Köydeki herkes ortalama 5 dönüm toprak sahibidir ve bu nedenle toplumsal tabakalaşma yoktur. Köyde önceden kuru tarımla tahıl üretimi yapılmaktadır. Ancak toprağın kalitesi oldukça düşüktür. Geçmişte köylüler toprağın verimini arttırmaya yönelik oldukça büyük çaba sarf etseler de, bugün daha fazla emek harcamanın gereksiz olduğunu söylemişlerdir. Köylüler uzun yıllar tarımsal destekler ile ayakta kalmış fakat tarımsal desteklerin kesilmesi ve üretimin durmasının ardından köylülerin büyük kısmı 2000'li yıllara kadar mevsimlik tarım işçiliği yapmış, bu şekilde haneye artı gelir

sağlamıştır. Ayrıca köydeki erkekler köy ve çevresinde inşaat işlerinde yevmiye karşılığı çalışmak gibi işlerle geçimlerini sağlamaya çalışmıştır.

Yelli’de 1960’lar itibariyle başlayan kırdan kente göçlerin nedenlerine bakıldığında, eğitim, sağlık, alt yapı yetersizliğine tarımdan gelir elde edememek ve hanenin geçimini gibi pek çok neden olduğu görülmüştür. Görüşmeciler kentin çekiciliğine dönük söylemlerde bulunsalar da temel nedenin kırsalın olumsuz koşulları ve bu doğrultuda iticiliği olarak saptanmıştır. Geri dönüş göçü yapanlarla yapılan görüşmeler de ise geçmişte köyde yaşam sürdürmenin imkansızla yakın olduğu, hanenin geçiminin topraktan sağlanamadığı ve uygulanan politikalar doğrultusunda tarımdan tamamen koptuklarını, dolayısıyla göç kararı alındığı ortaya konmuştur. Kentlerde inşaat işçiliği sebze-meyve satıcılığı yaparak geçinen bu insanları böyle bir karar alma zorunda bırakan koşulların başında yoksulluk geldiğini söylemek gerekmektedir. Bu noktada kırsal hane halkının kendi kendini sömürmenin ötesinde bir yokluk süreciyle karşılaştığını ve esasında göç olgusunun yoksulluk başta olmak üzere, güvencesiz bir yaşama karşılık gelen ekonomik ve sosyal pek çok sorunu barındırdığını belirtmek gerekmektedir. Elllerinde olan toprak dışında hiçbir geliri olmayan bu insanlar tarımdan kopma ile birlikte kentlere göçerken, kentlerde de konut yetersizliği, geçim sıkıntısı, işsizlik, çeşitli kültürel ve psikolojik sorunlar yaşamaları, emeklilik yani ekonomik anlamda kendilerini garantiye almaları köylerine dönme kararı vermelerinin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Bugün köylüler sadece geçimlik olarak tarlalarda arpa ve buğday; bahçelerde soğan, domates ve yeşillik ekmektedir. Hayvan bakımının da pahalı ve zor olması nedeniyle hayvancılık yapmayı da bırakmışlardır. Sadece birkaç aile çok sayıda küçükbaş hayvan sürüsüne sahipken, genelde bir iki büyükbaş hayvanın ürünlerinden yararlanmak için beslemektedir.

Kırsalın çetin koşullarıyla ve uygulanan devlet politikalarının olumsuz yaptırımlarıyla uzun yıllar mücadele eden köylüler günümüzde üretimden tamamen kopmuş şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Kömür ve bir takım gıda maddelerinden oluşan temel ihtiyaçlarının devlet eliyle ve muhtarlar aracılığıyla kendilerine aktarılması, zaten zor şartlar altında ve uyum sağlayamadıkları piyasa koşullarında var olma mücadelesi veren köylülerin sadık oy depolarına dönüşmesine neden olmuştur.

Özügurlu (2011), bu işleyişi küçük köylülüğe sermaye kapamı olarak nitelendirmiş ve klientelizme ilişkilendirmiştir. Nitekim, iktidarın köylüye dönük kurduğu bu çıkar ilişkisi, Türkiye'nin siyasi tarihi irdelendiğinde dönemsel olarak uygulanan popülist parti politikalarında vücut bulsa da AKP iktidarının en büyük başarısı örgütlenme ve işleyiş hususunda kendisini göstermiştir. AKP'ye kırsalda verilen politik destek sadece köylülerin muhafazakâr değerlerine dayalı çevrenin kültürel kimliğini kutsayan bir söyleme dayanmamaktadır, neo popülist yoksulluk yönetimi çerçevesinde yardımlar dağıtması da bağlı görülmektedir. Yelli Köyü'nde de belediyenin muhtarı aracı olarak kullanarak, bu yardımların köylüye ulaştırılması söz konusu olmuştur. Köyde yardımdan faydalanmayan oldukça az sayıda insan bulunurken, iktidarı desteklemeyen köylüler dahi bu yardımdan faydalanmaktadır. Bu ilişki ağının bu kadar gelişmiş olması ve bugün AKP iktidarının oy potansiyelinin kırsalda büyük yüzdelere ulaşması ardında, dinsel tutumlardan, ekonomik ve kültürel olana değin pek çok neden aranmıştır. Ancak Yelli'de görülüyor ki, köylüler oylarını yalnızca kendilerine verilen yardımları hayırseverliğe karşı minnetlerinin yansıması olarak vermemektedirler. Çünkü köylüler, köylülüğün ve tarımın büyük bir çıkmazda olduğunu, koşulların iyileştirilmesine ve üretimin arttırılmasına dönük politikaların bulunmadığının farkında olarak bu yardımları almaktadır. Sorulan sorulardan alınan yanıtlar neticesinde, bütünlüklü bir kırsal iyileştirmenin onlar için süreklilik arz eden bir çözüm olacağı, yardımların ise geçici ve göstermelik olduğu düşünülmektedir. Ancak tarihsel olarak ezilmiş ve hor görülmüş

köylüler söz sahibi olma, taleplerde bulunma konusunda yeterli özgüvene sahip görünmemektedir. Dolayısıyla köylüler bu noktada var olan koşullar içerisinde, faydacılık göstererek gelen yardımları kabul etmekte ancak olması gerekenin de bilincinde görünmektedir. Sonuç olarak, üretimden kopmuş olarak hayatlarını sürdüren köylüler, neo popülist yoksulluk yönetimi çerçevesinde yeniden ve yeniden üretilmektedir.

Üretimden sistematik olarak koparılmış, sermayenin kapanına sıkışmış köylüler, köylerin mahalle olması ile birlikte, farkında olmadıkları bir dönüşümle karşı karşıya kalmıştır. Farkında olmamalarının nedeni, kanun kapsamını bilmemeleri ve köylülerin de bu konu hakkında bilgilendirilmemeleridir. Köylüler mahalle olduklarında daha çok alt yapı ve çeşitli hizmetlerden yararlanacaklarını düşünürken, bu kanunun idari ve mekânsal olarak yaşanan dönüşüm ve yoksul köylüye getireceği maddi yükümlülüklerin farkında görünmemektedir. Alan çalışmasının gerçekleştirildiği köyde, kanun kapsamında yaşanan en belirgin gelişme yolların asfalt olması, çöplerin toplanması ve suyun ASKİ'ye bağlanması olmuştur. Ancak köylülerin kendi imkanları ve kol gücüyle çıkardıkları suyu, bugün para ile satın almaları gelecekte karşılaşacakları, vergiler gibi maddi yükümlülüklerin en basit habercisi niteliğindedir. Suların saate bağlanması, günümüz şartlarında dahi, bahçelerini sulamak, hayvanlarının bakımını yapmak için harcanan su miktarının, yüklü miktarda gelen su faturaları dolayısıyla kısılmasına neden olmuştur. Ayrıca köylerin bugün mahalle olması ile belediye sınırları içine alınan kırsal alanlar, kentsel ranta da açılmıştır. Bu konu hakkındaki olumsuz gelişmelerin zaman içerisinde ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Mekânsal dönüşüm üzerinden kırsala dönük geliştirilen politikalar ve uygulanan yasalar, yerelden ve yerelin ihtiyacını karşılamaktan oldukça uzak görünmektedir. Var olan koşulların daha da çıkmaza girdiği kırsalda, mekânsal dönüşümle birlikte, kırsal üretim, toplumsal yaşam ve ilişkilerin kimliği ise radikal bir değişim geçirmektedir.

Bunların tamamı, kırsalda ikamet edenler açısından başta bütünleşememe sorunu olmak üzere, diğer birçok ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca bu dönüşüm ardında, yoğun merkezîyetçi ve pragmatist bir yapıyı barındırmaktadır. Neo liberalizmle birlikte yerelleşmeye dayalı iktisadi ve yönetsel politikaların çerçevesinde, iktidarın bu merkezîyetçilikle birlikte, yerelde ikincil bir merkez olarak örgütlenme potansiyeli söz konusudur.

Çalışmaya dair, kırsalın yaşadığı yapısal, siyasal ve mekânsal dönüşüme ek olarak, yaşanan geri dönüş göçlerinin bu dönüşüm içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Sonucunda ise 2000'li yıllar itibariyle başlayan ve geçmişte kırsaldan kente göçen köylülerin emekli olup yeniden “ata toprağı” dediğı köye dönüşleri söz konusudur. Kırsalın olumsuz koşulları ile mücadele edemeyen bu insanlar, büyük şehirlere göç etmiş ancak köyde bulunan topraklarını satmamıştır. Bu da gösteriyor ki, ekonomik kazanç amaçlı çıkılan yolda, her daim köye dönme arzusu sürdürülmüştür. Kentin her türlü imkanından faydalanan ve emekli olduktan sonra geri dönüş göçü yapan kişiler, kırsal yapının olumsuz koşullarını daha net bir şekilde aktarırken, köylülerin pasifliklerini ve tüm bu dönüşüm içerisinde yaşanan olumsuzlukları kabullenişlerini eleştirmektedirler.

Ancak köyde daimî ikamet edenlerin yaşadıkları koşullar ve imkânlar dâhilinde bir değerlendirme yapmak gerekmektedir ki, kentte yaşamış, hayatlarında her daim ikinci bir seçenek olanağı bulmuş ve belirli bir ekonomik varlık içinde yaşamış insanların bakış açılarının farklı olması kaçınılmaz görülmektedir. Fakat bu görüş ayrılıkları köydeki sosyal yaşantıda birtakım çatışmaları beraberinde getirmiş ve daimî ikamet edenler tarafından geriye döneneler köyde istenmez hale gelmiştir. Ancak farklılaşan kültürel sermayelerin bu noktada çatışması kaçınılmazdır.

Gözlemler ve mülakatlar neticesinde, bu çatışmalar ile birlikte köylüler şehirden gelenlere özenme, kıyafetlerini, aksesuarlarını taklit etme, onlar gibi konuşma ve davranış

sergileme eğilimine girmektedir. Ayrıca uzun yıllar kentin nimetinden yararlanıp, şimdi de köyün iyiliklerinden yararlanmalarını haksız gören köylüler, bu özenme ve kırgınlık duyguları arasında sıkışmaktadır. Esasında geriye göç edenlerin, daimî ikamet edenlerin hayvansal gıdalarını, sebze ve meyvelerini satın almaları bir noktada köy içindeki ticari faaliyet olarak özellikle de kadınlara gelir sağlamaktadır.

Ayrıca gözlemlenen odur ki, geriye döneneler köye bir yandan modern yapılar inşa edip, köyün geleneksel doğasını tahrip ederken, diğer yandan bu yapıların inşası ve kol gücüne ihtiyaç duydukları her noktada köylüleri para karşılığında çalıştırmaları, köydeki imecenin varlığını yok etmiştir.

Sonuç itibariyle, iki farklı yaşam tarzının, böyle küçük bir alanda mevcudiyeti, köylüleri kimlik krizine sokmuş, köylü olmayı, geleneksel olanı utanılacak, istenmeyen olarak algılamalarına neden olmuştur. Geriye göç edenlerin zamanında kentle bütünleşememe sorunsalı, bugün köylerde geri dönüşler ile birlikte kendini göstermektedir.

Ekonomik, politik ve mekânsal anlamda yaşanan tüm bu dönüşümler, kırsalı mutlak bir tasfiye sürecine sokarken, koşulların iyileştirilmesine dönük köylüler yararına herhangi bir girişim bulunmamaktadır. Ancak her ne kadar bölgesel farklılıkları içinde barındırsa da kırsal için yapılması gereken yegâne şey, bütünlüklü bir kalkınma modelinin ortaya konmasıdır. Geçmişte oluşturulan kalkınma modellerinin başarısızlığı, günümüz tablosuna bakıldığında netleşmektedir. Bu kalkınma modellerinin başarısızlığının temel sebebi, yerel koşulların gözetilmemesi ve kırsalın önceliklerine önem verilmemesiyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca merkezi yönetim tarafından uygulanan ve planlanan tüm bu modeller, yerelin sosyo-kültürel özelliklerini dikkate almadan, onlarla görüş alışverişi yapmadan, iş birliğinden ve koordinasyondan yoksun bir şekilde tasarlanmıştır. Neticede merkez çevre ikililiği ve merkezin yereli anlama konusundaki yetersizliği Tek Parti

döneminden günümüze uzanan bir durum olma özelliğini korumaktadır. Uygulanan popülist politikalar, birtakım kaygılar üzerinde şekillenirken, çıkar odaklı hizmet yahut faaliyetler, yerelin gözünü kısa süreli de olsa boyamakta ancak bir süreklilik yahut kalıcı bir çözüm üretmemektedir. Bütünlüklü bir kalkınma modeli ancak tarımsal yapının ve tarımsal alanların ihtiyaç duyduğu tüm ekonomik, kültürel ve sosyal alt yapıya dair olumsuz koşulların iyileştirilmesi ile hayata geçirilebilir. Mevcut doğal kaynakların korunması, çevre tahribatının minimum düzeye indirilmesi ve modern dünyanın yıkıcılığının yanında geleneksel olana saygı gösterilmesi ile yerelin anlaşılması, var olan sorunları çözme ve bu doğrultuda adım atma hususunda yeterli görünmektedir.

5 ÖZET

Merve , Kaya, Geri Dönüş Göçü Yaşayan Yelli Köyü (Ankara) Örneğinde Kırsal Yapı Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hayriye Erbaş, 177 s.

Türkiye’de pek çok ülkede benzer biçimde tarımsal yapılarda ve köylülükte radikal dönüşümler yaşanmıştır. Küresel ekonominin yeniden yapılanmasıyla birlikte büyük bir değişim geçiren köylülük, bugün fiilen varlığını sürdürmeyecek bir duruma gelmiştir. Bu çalışmada da bugün Türkiye’de uygulanan neo popülist politikalar ile birlikte, köyün ve köylülüğün ekonomik, politik ve mekânsal olarak nasıl bir dönüşüm geçirdiği, bir Ankara köyü örneği üzerinden yapılan derinlemesine görüşmeler ve gözlemler ile ortaya konmaya çalışılırken, bir yandan da köye yapılan geriye dönüş göçlerinin bu dönüşüm süreci içindeki yeri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın yapıldığı köyde, 1980’li yıllara kadar ticari tahıl üretip araçlar yoluyla ürünlerini pazarlayan köylüler, pazarın serbestleşmesi ve ithal tahılın ulusal pazara daha ucuz fiyatla girmesiyle, üretimden kopmaya başlamıştır. Köyün ekonomik etkinliğinin 2000’li yılların başında değişmeye başlaması ile yaşanan ekonomik, siyasal ve mekânsal dönüşüm ise mutlak tasfiye sürecini beraberinde getirmiştir.

Anahtar kavramlar: Tarımsal dönüşüm, klientelizm, köylülüğün tasfiyesi, geri dönüş göçü, mekânsal dönüşüm, siyasal kültür

SUMMARY

Merve, Kaya, Rural Structure and Transformation in the case of Yelli (ANKARA) experiencing Counter Migration, Master Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Hayriye Erbaş, 177 pages

As in many other countries, there have been radical transformations in agricultural structures and peasantry in Turkey. With the restructuring of the global economy, peasantry has changed a lot and it has become difficult for it to sustain its actual existence today. In this study, it has been tried to reveal the transformation of the village and the peasantry economically, politically and spatially through in-depth interviews and observations made through the sample of an Ankara village along with the neo-populist policies applied in Turkey. The significance of remigration for the transformation is also tried to be understood. In the village where the study was conducted, the villagers who produced commercial grain by the 1980s and marketed them through marketing intermediaries began to stop the production due to the free markets and importation of grains at cheaper prices to the national market. The economic, political and spatial transformations, which were appeared when the economic efficiency of the village started to change at the beginning of 2000s, led to the absolute liquidation.

Key Words: agricultural transformation, clientelism, the liquidation of peasantry, remigration, spatial transformation, political culture

6 KAYNAKÇA

Akbulut, B. (2015). Adaletsizlik eksenini olarak kalkınma: Adalet ve Kalkınma Partisinin Kalkınma Stratejileri. Heinrich Böll Stiftung Derneği, Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2015/07/13/adaletsizlik-ekseni-olarak-kalkinma-adalet-ve-kalkinma-partisinin-kalkinma-stratejileri> (Erişim tarihi: 01.03.2017).

Alada, A. (2013). **Kamu Yönetimi Bölümü tarafından düzenlenen Forumlar Dizisi: Forum I- Bütünşehir Yasası**. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S.48 s.163-203. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5711> (Erişim tarihi: 10.03.2017).

Amin, S. (2003). **World Poverty, Pauperization and Capital Accumulation**. Monthly Review, S.5.

Akgür, Z. G. (1997). **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik (1970-1993)**. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Akşit, B. (1988). “Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980).” **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**. Der. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak. Ankara: Yurt Yayınları, s.179-197.

Akşit, B. (1998) “İçgöçlerin Nesnel ve Özne Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, **Türkiye’de İçgöç**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayınları.

Akşit, B. (1999) “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler” **75 yılda Köylerden Şehirlere, Bilanço ’98 Kitaplar Dizisi**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss. 173-186.

- Akşit, B. (2006) "Köy, Kırsal Kalkınma ve Kırsal Hane Halkı/Aile Araştırmaları"
- Eraydın, A. (Ed.) **Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalar Toplu Bakış** içinde, Ankara: Dost Yayınları, ss.123-163.
- Araghi, F. (2009), "Invisible Hand and the Visible Foot: Peasants, Dispossession and Globalization", **In Peasants and Globalization: Political Economy, Rural Transformation and the Agrarian Question**, (Edited by A.H. Akram-Lodhi and Cristóbal Kay), New York: Routledge.
- Arıkan, G. (1988). Kırsalda Kadın Olmak. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. 5(2), s. 1–16.
- Artun, E. (2004). "Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları", **Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri**, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1968). **Türkiye'nin Düzeni**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aydın, Z. (2001), "Yapısal Uyum Politikaları ve Köylünün Beka Stratejileri", **Toplum ve Bilim**. S.88, s. 11-32.
- Aydın, Z. (2016). "Çağdaş Tarım Sorunu ve Yeni Köylülük." **ODTÜ Gelişme Dergisi**. S.43, s.43-63.
- Aysu, A. (2006). **Avrupa Birliği ve Tarım**. İstanbul: Kalkadeon Yayınları.
- Bakırcı, M. (2007). **Türkiye'de Kırsal Kalkınma**. Ankara: Nobel Yayınları.
- Balta, E. (2002). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform mu, Karşı Reform mu? **Praksis**. S.5, s.277-298.
- Bayaner, A. (2014). **Türkiye Tarımı: Gelişmeler ve Beklentiler**. Ankara: Nobel.
- Bensadon, N. (1990). **Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları**. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (1942). Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma. **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Neşriyatı, No:2**. Ankara: Uzluk Basımevi.

Bernstein, H. (2009). **Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri**. (çev. Oya Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.

Boratav, K. (1980). **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**. Ankara: AÜSBF Yayınları. S. 454.

Boratav, K. (1990). “Türkiye’de Devlet, Sınıflar ve Bürokrasi”. **Marksizm ve Gelecek Dergisi**. S.3, s.61-73.

Boratav, K. (2003). **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**. Ankara: İmge Kitapevi.

Boratav, K. (2005). **1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**. Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, K. (2015). Birikim Biçimleri ve Tarım. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi Politikası** içinde (s.33-52). Ankara: Nota Bene Yayınları.

Bostanoğlu, Ö. (1992). Birinci ve Üçüncü Dünyalarda (Kentsel) Yoksulluk Üzerine. **Amme İdaresi Dergisi**. 25(3), s. 147-161.

Buğra, A. (2011). “AKP’nin Seçim Başarısının Garipliği ve Anlaşılabilirliği” <http://bianet.org/biamag/bianet/130856-akp-nin-secim-basarisinin-garipliği-ve-anlaşılabilirliği> (Erişim tarihi: 10.03.2017).

Cenan, Ş. (2009). Ulusal Kalkınma Sürecinde Köylerin Doğal Kaynak ve Mekânsal Yönetim Açısından Analizi. Kamil Ufuk Bilgin, Aslı Akay, Kıvılcım Ertan (Ed.), **Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler-1** içinde (s. 187-197). Ankara: TODAİE.

Chayanov, A., V. (1966). “Peasant Farm Organization.” (çev. R.E.F. Smith). Daniel Thorner, Basile Kerblay ve R.E.F. Smith (Ed.) **The Theory of Peasant Economy** içinde. Homewood: The American Economic Association.

- Cirhinlioğlu, Z. (1999). **Azgeleşmişliğin Toplumsal Boyutu**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, A. (2010). “Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. S.42, s.63-81. <http://dergipark.gov.tr/iusiyasal/issue/592/5955> (Erişim tarihi: 20.02.2017).
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. S.27, s. 149-170.
- Doğan, H. H. (2009). “Türkiye’de Yerel Yerleşim Birimi Olarak Köy Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”. Kamil Ufuk Bilgin, Aslı Akay, Kıvılcım Ertan (Ed.), **Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler-1** içinde (s. 149-169.). Ankara: TODAİE.
- Doğan, D. (2011). Sosyalleşme, Sosyal Değişme ve Siyasal Sosyalleşme. **Sosyoloji Konferansları**. S.32, s. 31-40.
- DPT, 2014a. **Tarım Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara.
- DPT, 2014b. **Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara.
- Ecevit, M., C. (1999). **Kırsal Türkiye’nin Değişim Dinamikleri, Gökçeada Köyü Monografisi**. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erbaş, H. (2011). “Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler”. **Doğu Batı**. S.18, s. 175-194.
- Erbaş, H., Soydemir, P. (2011). “Sermaye Hareketleri ve ‘Küresel Kent’ Olma Yolunda İstanbul-lar”, Serdar Şahinkaya-N. İlter Ertuğrul (Ed.), **Bilsay Kuruç’a Armağan** içinde (s.635-676). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayın No:2
- Ercan, F. (2009). **Modernizm, Kapitalizm ve Azgeleşmişlik**. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Frank, A., G. (1969). **Latin America: Underdevelopment or Revolution**. New York: Monthly Review Press.

Friedmann, H. (1980). Household Production and the National Economy: Concepts for the Analysis of Agrarian Formations. **Journal Of Peasant Studies**.Vol. 2.

Friedmann, H. (2005), "From Colonialism to Green Capitalism: Social Movements and Emergence of Food Regimes", **New Directions in the Sociology of Global Development, Research in Rural Sociology and Development**. Vol.11, (Edited by Frederick H. Buttel and Philip McMichael),

Geray, C. (2011). **Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları**. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Gülalp, H. (1993). **Kapitalizm Sınıflar ve Devlet**. (çev. Osman Akınhay, Abdullah Yılmaz). İstanbul: Belge Yayınları.

Günaydın, G. (2006). Bağımsız Türkiye İçin Bağımsız Tarım Modeli. **Tarım ve Mühendislik**. S.78-79, ss. 10-15.

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/22dd5dabde45eda_ek.pdf?dergi (Erişim Tarihi: 22.02.2017).

Günaydın, G. (2010). **Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm: Politika Transferi Süreci/AB ve Türkiye**. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu. **Doğuş Üniversitesi Dergisi**. 11 (1), s. 77-86.

Güreşçi, E. (2010). Köyden Kente Göçün Köydeki ve Kentteki Yansımaları: Akpınar Köyü Üzerine Bir Değerlendirme. **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**. 2(2), s.47-55.

http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_SBD/arsiv/2010_2/06ertugrul_guresci.pdf (Erişim Tarihi: 25.02.2017).

Güreşçi, E. (2012). Türkiye’de Kırsal Göçün Aile Üzerine Etkisi. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 9(17), s.149-161.

<http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000223> (Erişim Tarihi: 26.02.2017)

Güreşçi, E. (2014). **Kırsal Göç, Tarım ve Toplum Üzerine Köşede Kalan Yazılar**. İstanbul: Semerci Yayınları.

Güvenç, B. (1976). **Sosyal ve Kültürel Değişme**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.

Hart, K. (2011). **Modernliği Dokumak**. (çev. Elçin Gen). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, A. (2010). “Türkiye’de Uluslar arası Göçün Siyasal Arka planı: Küreselleşen Dünyada ‘Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak’”. **Türkiye’ye Uluslar arası Göç**. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski (der.). (Çev. Mutlu Çomak Özbatır). İstanbul: Kitap Yayınevi. s.17-40.

İlhan, E. (2005). Gelenek ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Tartışma. **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. 10(8), pp. 1395-1408.

İslamoğlu, E., Yıldırım, S., Benli, A. Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar. **Sakarya İktisat Dergisi**. <http://docplayer.biz.tr/1828695-Turkiye-de-tersine-goc-ve-tersine-gocu-tesvik-eden-uygulamalar-istanbul-ili-ornegi.html> (Erişim Tarihi: 19.01.2017)

Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi. **Birikim Dergisi**. S. 107.

<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2836/bir-tepeden-reform-denemesi-ciftciyi-topraklandirma-kanununun-hikayesi#.V44Qcc5OLIX> (Erişim Tarihi: 19.07.16).

Katz, D. (1974). Factors Affecting Social Change, A Social-Psychological Interpretation. **Journal of Social Issues**. 30(3), pp.159-180.

Kautsky, K. (1988). **The Agrarian Question, Cilt I&II**. London: Zwan Publications.

Kaymakçı, M. (2011). **Tarım Bağımsızlıktır**. Antalya: Yeniden Anadolu Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

Kazgan, G. (1984). **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. İstanbul:Remzi Kitabevi

Kazgan, G. (2013). **Tarım ve Gelişme**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keleş, R. (2004). **Kentleşme Politikası**. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2014). **100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Keyder, Ç. (1988). “Türk Tarımında Küçük Meta Üretiminin Yerleşmesi 1946-1960”. **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-200)**. Ankara: Yurt Yayınları, s.163-175

Keyder Ç., Pamuk Ş. (1985). **1945 Çiftçiyi topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler**. Yapıt, 8, s. 52-63.

http://www.ata.boun.edu.tr/htr/Kaynakca/312/Keyder%20and%20Pamuk_Ciftciyi%20Topraklandırma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2017).

Keyder, Ç. (2008). “Paths of Rural Tranformation in Turkey.” **The Journal of Peasant Studies**, Vol.11, No.1, pp. 34-49. <http://dx.doi.org/10.1080/03066158308438219>

Keyder, Ç., Yenal, Z. (2013). **Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük**. İstanbul: İletişim.

Keyder, Ç. (2013). **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul: İletişim.

Kıray, M. (1972). **Örgütlemeyen Kent: İzmir’de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kıray, M. (1998). **Değişen Toplum Yapısı**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kıray, M. (2007). **Kentleşme Yazıları**. İstanbul: Bağlam.

Kirmanoglu, H. (2013). Kamu Yönetimi Bölümü tarafından düzenlenen Forumlar Dizisi: Forum I-Bütünşehir Yasası. **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. S.48, s.163-203.

Köymen, O. (2008). **Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar**. İstanbul: Yordam Kitap.

Lenin, V.,İ. (1977). **Halkın Eğitimi, (Ulusal-Kültürel Özerklik)**. Ankara:Ser.

Lenin, V., İ. (1996). **İşçi Sınıfı ve Köylülük**. (Çev. Muzaffer Erdost). Ankara:Sol Yayınları.

Mardin, Ş. (2012). **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**. İstanbul: İletişim.

Marx, K. (2007). **Louis Bonaparte 18 Brumaire’i**. (çev, Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Metin, O. (2011). “Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar”, **Çalışma ve Toplum**. S.1, s.179-200.

<http://docplayer.biz.tr/672397-Sosyal-politika-acisindan-akp-donemi-sosyal-yardim-alaninda-yasananlar.html> (Erişim Tarihi: 26.03.2017).

Oral, N. (2004). “**24 Ocak’ın Tarım Bilançosu**”. <http://bianet.org/biamag/tarim/29285-24-ocak-in-tarim-bilancosu> (Erişim Tarihi: 10.02.2017).

Oral, N., Sarıbal, O., Şengül, H. (2015). Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Tarım Politikaları. Necdet Oral (Ed.), **Türkiye’de Tarımın Ekonomi Politikası** içinde (s.71-89). Ankara: Nota Bene Yayınları.

Öksüz, E. (1975). "Sosyal Değişme", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**. s.135-162.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iusoskon/article/view/1023006290>

(Erişim

Tarihi:11.03.2017).

Önal, N. E. (2012). **Anadolu Tarımının 150 Yıllık Öyküsü**. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Özden, P. P. (2013). Kamu Yönetimi Bölümü tarafından düzenlenen Forumlar Dizisi: Forum I- Bütünşehir Yasası. **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. S.48, s.163-203.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5711> (Erişim tarihi: 10.03.2017).

Özensel, E. (2015). **Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü**. Konya: Çizgi Kitabevi.

Özmucur, S. (1988). Gelirin Fonksiyonel Dağılımı 1963-1984. **İ.Ü. İktisat Fakültesi**

Mecmuası. 44(1-4) . <http://dergipark.gov.tr/iuifm/issue/834/9152> (Erişim Tarihi:

22.02.2017).

Öztürk, Ş., Nas, F., İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımını. **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 1(2), s. 15-32.

<http://pausbbed.pau.edu.tr/jvi.asp?pdire=pausbbed&plng=tur&un=PAUSBED-28199>

(Erişim

Tarihi: 12.02.2017).

Öztürk, M. (2012). **Agriculture, Peasantry and Poverty in Turkey in the Neo-liberal Age**. The Netherlands: Wageningen Academic Publishers.

Öztürk, M., Hilton, A., Jongerden, J. (2014). “Migration as Movement and Multiplace life: Some Recent Development in Rural Living Structures in Turkey.” **Population, Space and Place**. 20, pp. 370-388. DOI: 10.1002/psp.1828

Öztürk, Ş. (2014). **Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları, Küreselden Yerele Tarım Politikaları ve Yoksulluk**. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Özuguurlu, M. (2011). **Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı**. Ankara: Nota Bene.

Petras, J. (2005). Latin Amerika'da Köylü Hareketleri.

http://latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=238 (Erişim tarihi: 22.03.2017).

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, S.5, s.33-44.

http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/serdar_saglam_turkiyede_ic_goc_olgusu_kentlesme.pdf

(Erişim Tarihi: 11.02.2017).

Shanin, T. (ed.), (1973), **Peasants and Peasant Societies**. New York: Penguin Press.

Shanin, T. (1990). **Defining Peasants**. London: Blackwell.

Sirman, N. (1990). Köy Ünitesinin Tanımlanması. **Toplum ve Bilim Dergisi**. S.48-49.

Sula, H. (2004), "Yoksulluk Göç ve Kentleşmenin Sonucu: Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar", **IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri**, BEDER ŞEN, Rahime (Ed.)

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 551-560.

Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. **Çalışma ve Toplum Dergisi**. S.1, s.231-256.

<http://calismatoplum.org/sayi40/sen.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2017).

Şenses, F. (2001). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, İ. (2015). **Göç ve Ötesi**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tezcan, M. (1984). **Sosyal ve Kültürel Değişme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Tezcan, M. (1989). Kentten Köye Göç. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. 15(2).

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/511/6274.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2017).

Tezel, S. Y. (1986). **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**. Ankara: Yurt.

Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2014). Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van. **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**. 5(2), s. 1-23.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ayd/article/view/5000125218> (Erişim Tarihi: 12.03.2017).

Türkdoğan, O. (2008). **Türkiye’de Köy Sosyolojisi**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ulukan, U. (2013). Devlet, Tarım ve Sermaye: Tarımda Kapitalist Dönüşümü Yeniden Tartışmak. **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**. 11(43), s.56-78.

Unbehaun, H. (2005). **Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım, Datça Örneği:1923-1992**. (çev. Mehmet Öztürk). Ankara: Ütopya.

Yasa, İ. (1966). **Ankara’da Gecekondu Aileleri**. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları. No:46.

Yenigül, S., B. (2009). **Metropolitan Kent Etkisindeki Yerleşimlerin Dönüşüm Sürecinin Çözülmesi: Ankara Örneği**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, E. (2013). **Türkiye’de Kırsal Dönüşüm: Malatya’dan İki Köy Örneği**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, Z. (2013). “AKP ve Devlet Hayırseverliği: Minnet Ekonomisi, Borç Toplumu ve Siyasal Sermaye Birikimi”. **Toplum ve Bilim**. 128, 32-70.

Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). **Doğu Coğrafya Dergisi**, 20(33), s.161-188.

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunidcd/article/view/5000046128> (Erişim Tarihi: 17.03.2017).

Yücekök, A. (1969). Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 24(4), s. 175-199.

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000099767> (Erişim Tarihi: 22.03.2017).

Yüksel, F., Dicle, M. (2009). “Türkiye’de Ulusal Kalkınma Modeli Olarak Kırsal Kalkınma.” Kamil Ufuk Bilgin, Aslı Akay, Kıvılcım Ertan (Ed.), **Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler-1** içinde (s. 199-212.). Ankara: TODAİE.

Yüzüak, D. (2005). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Köylülük ve Tarımsal Meta Üretimi: Boyalık Köyü Örneği**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Wallerstein, I. (1980). **The Capitalist World Economy**. Cambridge: Cambridge press.

Wolf, R. E. (2000). **Köylüler**. (çev. Abdulkerim Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Özden, P. P. “On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnemelerde değişiklik yapılmasına dair 6360 sayılı kanun üzerine değerlendirmeler: Köylerin Mahalleye Dönüşümü”

<http://slideplayer.biz.tr/slide/1932344/> (Erişim tarihi: 22.03.2017).

İki mahallenin 'su' kavgası. (2014, Ağustos 21). Hürriyet Gazetesi.

<http://www.hurriyet.com.tr/iki-mahallenin-su-kavgasi-27017144> (Erişim tarihi: 10.01.2017).

Tersine göç arttı, yılda 9 bin kişi İstanbul'dan ayrılıyor. (2016, Haziran 06). **T24**.

<https://t24.com.tr/haber/tersine-goc-artti-yilda-9-bin-kisi-istanbuldan-ayriliyor,343940> (Erişim tarihi:22.03.2017).

Şekerci, Ş. (2003, Kasım 08) “Hadi Gel Köyümüze Geri Dönelim”, **AKŞAM Gazetesi**.
<http://www.aksam.com.tr/guncel/hadi-gel-koyumuze-c2geri-donelim-c2/haber-259148> (Erişim tarihi: 11.01.2017).

Büyüктаş, O. (2016, Eylül 15). “ Tarımda Milli Çöküş... Hayati Ürünler Üretilmiyor”,
Cumhuriyet Gazetesi.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/600660/Tarimda_milli_cokus..._Hayati_urunler_uretilmiyor.html (Erişim tarihi: 11.01.2017).

Kıyman, F. (2016, Eylül 20). Kırsalda Yaşam 15 Yılda Çöktü. **BİRGÜN**.
<http://www.birgun.net/haber-detay/kirsalda-yasam-15-yilda-coktu-128686.html> (Erişim tarihi: 11.01.2017).

7 EKLER

7.1 Görüşme Formu

Mülakat Tarihi:

Mülakat Sayısı:

Mülakat Yapılan Kişinin İsmi:

1. Kaç yaşındasınız?
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Ailenizde kaç kişi var?
4. Köyde toprağınız var mı? Varsa ne kadar ve nasıl ekiyorsunuz?
5. Toprak kiralyor musunuz yahut toprağınızı ortağa veriyor musunuz? Eskiden durum nasıldı?
6. Topraklarınızı nasıl mülk edindiniz?
7. Hiç toprak satın aldınız mı ya da toprak sattınız mı?
8. Toprağınızı düzenli olarak ekıyor musunuz ve hangi ürünleri ekiyorsunuz?
9. Yılda biçtiğiniz ürünlerin değeri tahminen ne kadar olabilir?
10. Toprağı işlerken hangi araçları kullanıyorsunuz?
11. Topladığınız ürünlerin satışını yapıyor musunuz?
12. Tarımsal üründen gelir sağlamiyorsanız nasıl geçiniyorsunuz?
13. Köydeki diğer hanelerle karşılaştırdığınızda, maddi durumunuz hakkında ne söyleyebilirsiniz?
14. Durumunuz eskiden mi daha iyiydi yoksa şimdi mi?
15. Hayvancılık yapıyor musunuz?
16. Herhangi bir tarım aracına sahip misiniz?
17. Modern tarım uygulamalarının (beyaz gübre, ot ilacı, tohum) tarımsal verimi arttırdığını düşünüyor musunuz?
18. Her ihtiyaç duyduğunuzu satın alabiliyor musunuz?
19. Tarımsal işleriniz için ücretli işçiye ihtiyaç duyuyor musunuz yahut ücretli işçi olarak çalışıyor musunuz?
20. Köyden ilk göçler ne zaman ve ne için başladı?
21. Hiç mevsimlik işçi olarak çalıştınız mı?
22. Haneden büyük şehirlere göç eden kişiler oldu mu?
23. Göç edenler ne kadar sıklıkla köye gelirler?
24. Göç eden kişiler haneye maddi yardımda bulunuyorlar mı?
25. Göç edenler , köydeki mülklerini gitmeden satıyor mu?
26. Göç eden yakınlarınızın yanına gidiyor musunuz?
27. Kentten köye geri dönnelerin hakkında ne düşünüyorsunuz?
28. Yeni gelenler toprak mı satın alıyor yoksa kendi topraklarına mı yerleşiyorlar?

29. Sizce köy eskiden nasıldı, şimdi nasıl? Neler değişti köyde?
30. Köyün en önemli sorunları neler?
31. Sorunları çözmek için neler yapılabilir?
32. Köyde “imece” nin varlığından söz edebilir miyiz?

33. Muhtarın bir haksızlığı ile karşılaştığınızda nasıl davranırsınız?
34. Bir sorunla karşılaştığınızda ilk önce kime başvurursunuz?
35. Köyde çözümü gerçekleşmemiş herhangi bir probleminiz var mı?
36. Son on yıldır devletten ne gibi yardımlar gördünüz?
37. Sizce devlet köylü için neler yapmalıdır?
38. Oy verirken verdiğiniz oyu ne belirler?
39. Köyün genelinin siyasi yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
40. Köyün mahalle olması hakkında ne düşünüyorsunuz?
41. İleride çocuklarınızın köyde kalıp tarımla uğraşmasını ister misiniz?

Eğer geri dönüş göçü yapanlar ile görüşülüyorsa:

42. Ne zaman köye geldiniz ve nereden, neden geldiniz?
43. Köyde gelir elde edebileceğiniz bir uğraşınız var mı?
44. Köyde yaşayan aile ve akrabalarınız bulunuyor mu?
45. Şehir yaşamının köy hayatına göre ne gibi avantajları var?
46. Sizce köy eskiden nasıldı şimdi nasıl? Neler değişti köyde?
47. Köyün en önemli sorunları neler?
48. Sorunları çözmek için neler yapılabilir?
49. Köyde “imece” nin varlığından söz edebilir miyiz?

7.2 Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Köyün konumlandığı arazinin tepeden görünümü

Fotoğraf 2: Köyün tepeden görünümü.

Fotoğraf 3: Köy meydanı.

Fotoğraf 4: Köy yalağı ve hayır çeşmesi.

Fotoğraf 5: Yine Hüseyin Avni Girgin tarafından yaptırılmış olan köy okulu ile dikiş nakış kursunun son görünümü.

Fotoğraf 6: Eski bir köy evi.

Fotoğraf 7: Son 10 yıl içinde yapılmış olan evlerden bir tanesi.

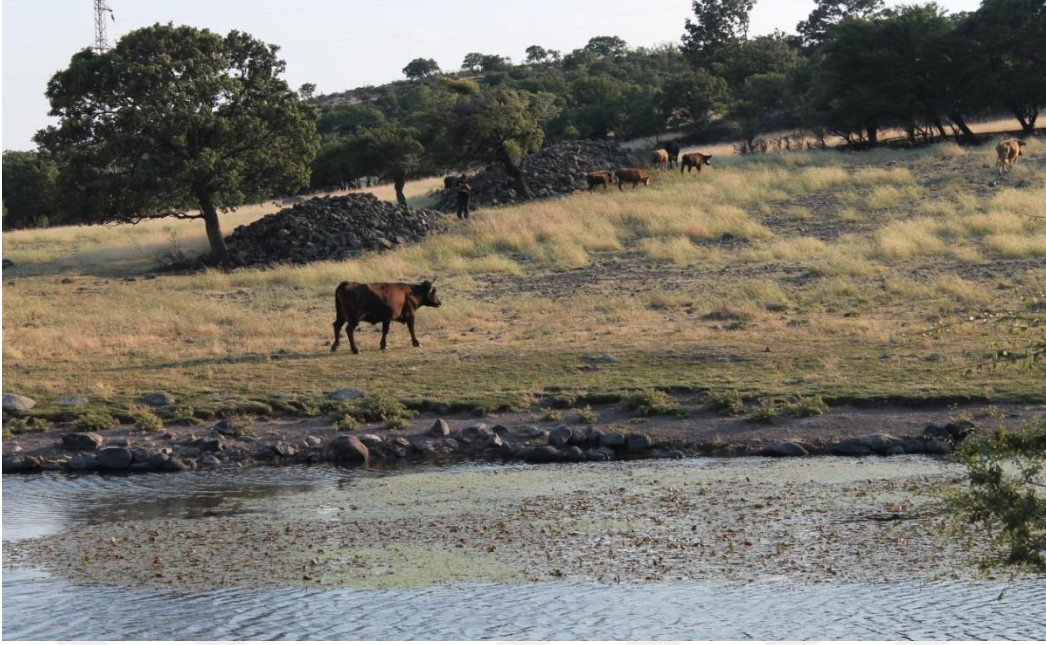
Fotoğraf 8: Köyün bir kısmının görünümü.

Fotoğraf 9: Köyün kara çalı dedikleri bölgede yayılan küçükbaş hayvanlar.

Fotoğraf 10: Sürüsünü otlatan köy kızı.

Fotoğraf 11: Otlayan az sayıdaki büyükbaş hayvanlar.

Fotoğraf 12: Yeni doğan buzağının sevincini paylaşan bir köy kadını.

Fotoğraf 13: Buğday kepeği savuran köy kızı

Fotoğraf 14: Köyün en yaşlı ninesi.

Fotoğraf 15: Köy ocağında bazlama pişiren bir köy kadını.

Fotoğraf 16: Harman zamanı buğday bişen köy kadını.

Fotoğraf 17: Biçilen buğdayın istifini yapan bir köy kadını.

Fotoğraf 18: Tarlada çalışan köylüler.

Fotoğraf 19: Samanın tarladan köye taşınması.

Fotoğraf 20: Dibekte (taşın ismi) buğday dövme işlemi.

Fotoğraf 21: Köyden evlenen bir kadının çeyiz sergisini izlemeye gelmiş ve köyün geleneksel kıyafetlerini giymiş köy kadınları.

Fotoğraf 22: geri dönüş göçü yapan iki kadının bu etkinliğe katılımları.